

BÜNYAMİN AYÇİÇEĞİ

Bûsîrî (ö. 696/1297 ?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi

The Prose and Verse Translation of Bûsîrî (d. 696/1297 ?)'s *Qaseedat-ul-Burdah* by Diyarbakırlı Mehmed Said Pasha (ö. 1308/1892)

Ö Z E T

Kendine has bir kompozisyonla övgü maksatlı yazılan şüirlere "kasîde" denilmektedir. Genellikle kasîdelerde maksat, sunulan kişinin medhiye bölümünde sanatlı bir şekilde övülmesidir. Medhiye bölümü kasîdelerin merkezini ve asıl amacını teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'i (ö.11/632) methetmek için kaleme alınmış kasîdeler içinde, Ka'b b. Zühayr (ö.24/645?) tarafından kaleme alınan ve ilk beytinin başında geçen Banet Su'ad ifadesiyle ya da Kasîdetü'l-Bürde adıyla meşhur olan şiirin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Kendisinden sonra yazılan Hz. Peygamber'i konu alan kasîdelere öncülük etmiş olan bu şiir, Bûsîrî'nin (696/1297?) kasîdesine de ilham kaynağı olmuştur. Bûsîrî'nin şiiri de asıl ismi olan el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye'den daha çok, Kasîdetü'l-Bürde, Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e adlandırmalarıyla meşhur olmuş ve şöhreti, gerek barındırdığı edebî gücü gerekse yazılı hikâyesinin dikkat çekiciliği sebebiyle Ka'b b. Zühayr'ın kasîdesini aşmayı başarmıştır. Hz. Peygamber'in şefaatine ve övgüsüne ulaşmak gayesiyle, özellikle Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürde'si, Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak tercüme edilmiş, hakkında şerhler yazılmış, şiir için tahmis ve tezyiller kaleme alınmıştır. Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö.1308/1892) da Hz. Peygamber'in şefaatini umarak kasîdeyi hem manzum hem de mensur şekilde tercüme etmiştir. Devlet adamı sıfatıyla öne çıkan Said Paşa, birçok eser kaleme almış, Kasîdetü'l-

ABSTRACT

The *qasida* is the poems which are written specific composition in order to praise. On general, the aim of the *qasidas* is to praise the presented person in the part of *madhiyah* (eulogize) on an artistic way. The main purpose and center of the *qasidas* is placed to the eulogy. One of the written *qasida* which is praise of Beloved Prophet (d. 11/632), it is Banet Suad that placed on the first couplet written by Kab b. Zuhayr (d. 24/645 ?) and also it's known as the *Qaseedat-ul-Burdah* has a critical importance. This work is the pioneer work which was written for Beloved Prophet inspired also Busiri's (696/1297?) *qasida*. Busiri's work is famous generally as *Kasîdatu'l-Burdah*, *Kasida-i Burde*, *Kasîde-i Bür'e* in spite of the fact that it's real name is *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* and became famous much more than Kab b. Zuhayr's *qasida* thanks to its fame, literal power and writing process. For the attaining the Beloved Prophet's intercession and praise, *Kasida-i Burda* of Busiri was translated poetic and prosaic style in Turkish literature and expounded, plussages and reductions are penned about it. Also, Mehmed Said Pasha from Diyarbakir, translated the *qasida* in the form of both a poem and a prose by wishing the Prophet's intercession. Said Pasha, became famous qua statesman, wrote a lot of works and was especially interested in the *Qaseedat-ul-Burdah*. Except poetic and prosaic translation, he also reduced the

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr).

Bürde'ye karşı da özel bir ilgi duymuştur. Manzum ve mensur tercümenin dışında ayrıca, Kasîdetü'l-Bürde'nin bazı beyitlerini tahmîs etmiştir. Bu makalede öncelikle Kasîdetü'l-Bürde hakkında genel bilgi verilmiş, ardından müelliflerin hayatları ve eserleri ele alınmıştır. Mensur ve manzum Kasîdetü'l-Bürde tercümesinin gerek şekil gerek muhteva bakımından incelenmesi yapıldıktan sonra metinler, transkribe edilerek verilmiştir.

Qaseedat-ul-Burdah. In this article, it was given a general information especially about the Qaseedat-ul-Burdah and then the lives and works of it's authors are handled. After the analysis of the translation of poem and prose Qaseedat-ul-Burdah as to whether the form or content, the texts were presented by being transcribed.

ANAHTAR KELİMELEER

Bûsîrî, Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa, Kasîdetü'l-Bürde, Tercüme.

KEYWORDS

Bûsîrî, Diyarbakırlı Mehmed Said Pasha, Qaseedat-ul-Burdah, Translation.

GİRİŞ

Kast etmek, bir şeye yönelmek, doğru yolda bulunmak anlamlarına gelen kasîde, ıstılâhî olarak belli bir kişi veya belirli bir maksada yönelik yazılmış şiir demektir (Saraç 2007: 21–22). Kasîde nazım şekliyle meydana getirilen şiirlerin temel konusunun medhiye olduğu bilinen bir gerçektir. Kasîdenin asıl yazılış maksadının ifade edildiği bölüm olan medhiyede, kasîdenin sunulduğu kişi sanatkârâne bir tarzda övülür (Saraç 2007: 21–22). Câhiliyye medihleri genellikle cesâret, kahramanlık, cömertlik, adalet, iffet, iyilik, şarap içme, baskın, soygun gibi cahiliyye insanının övünme vesilesi saydığı değer ve ilkeler etrafında dönmektedir (Ünal 2005: 11). İslâm dini geldikten sonra iman etmeyen kimi şairler Hz. Peygamber'i yeren şiirler yazmaya başladılar. Buna karşılık iman eden sahâbî şairler de Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı savunmak maksadıyla övgü şiirleri kaleme aldılar. Böylece Hz. Peygamber'i metheden kasîdeler doğmuş oldu (Ünal 2005: 11). Hz. Peygamber'e yaşadığı dönemde Abdullah b. Revâha (ö. 8/629), Ka'b b. Mâlik (ö. 50/670), Hassân b. Sâbit (ö. 54/647), Abbâs b. Mirdâs (23–35/644–656 ?) gibi sahabeler kasîdeler yazmışlar ve onu methetmişlerdir (Ünal 2005: 11).

*Kasîde-i Bürde*¹ ismi, iki şairin şiiri için de kullanılmıştır: İlki, Ka'b b. Züheyr'in müslüman olan kardeşini ve Hz. Peygamber'i yemek için

¹ Türk edebiyatında çoğunlukla Farsça isim tamlaması haliyle *Kasîde-i Bürde* şeklinde bilinen eser makalenin başlığında, orijinal söylenişe uygun olarak *Kasîdetü'l-Bürde* şeklinde kullanılmış olsa da makalenin içeriğinde, Türk edebiyatındaki yaygın kullanımı olan *Kasîde-i Bürde* adı çoğunlukla tercih edilmiştir.

yazdığı manzûmenin ardından ölüm cezasıyla cezalandırıldıktan sonra, af dilemek için kaleme aldığı şiir (Demirayak 2001: XXIV/566–567); ikincisi de Ka'b b. Züheyr'den yaklaşık 670 sene sonra yaşamış olan Bûsîrî'nin kasîdesidir. Ka'b b. Züheyr'in kardeşi Büceyr (ö. 10/631'den sonra), Ka'b'ı müslüman olması konusunda uyarılmış ve pişman olmasını, böylece Hz. Peygamber'in kendisini affedeceğini söylemiştir. Ka'b, Hz. Peygamber'in huzuruna yüzü örtülü bir vaziyette gelip Müslüman olmak istediğini belirttiikten sonra “Bânet Su'âd (Su'âd ayrıldı)” diye başlayan kasîdesini okumuştur. Hz. Peygamber de kendi üzerinde bulunan Yemen kumaşından yapılmış hırkasını (bürde) Ka'b'a hediye etmiştir (Ünal 2005: 17–18). Aruzun basit bahrinde *müstefîlün fâ'ilün müstefîlün fâ'ilün* vezniyle² yazılan “Bânet Su'âd” kasîdesinin 55'le 60 beyit arasında değişen metinleri ve beyitlerinin sırasıyla ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır.³ İlk *Kasîde-i Bürde* Ka'b b. Züheyr'e âit olmasına rağmen, makalenin asıl konusunu teşkil eden Bûsîrî'nin kasîdesi, İslâm dünyasında büyük bir şöhrete kavuşmuş, gerek Türk-İslâm edebiyatında gerekse Arap edebiyatında, geçmişten bugüne üzerinde en çok çalışmanın yapıldığı eserlerden biri olmuştur.

MÜELLİFLERİN HAYATLARI VE ESERLERİ

1. Bûsîrî'nin (ö. 696/ 1297 ?) Hayatı ve *Dîvân*'ı:

1.1. Hayatı:

Kasîde-i Bürde'nin müellifinin tam adı, Bûsîrî'nin talebelerine yetişmiş, onlardan bilgi almış Salâh Safedî'ye (743 veya 764/1342 veya 1363 ?) göre Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Muhsin b. Abdillâh b. Hayyânî b. Sanhac b. Mellâl es-Sanhacî el-Bûsîrî'dir (Sezer 1980: 25). Onun adı bazı kaynaklarda, Ebû Abdillâh Şerefüddîn Muhammed b.

² Veznin farklı kullanımları ve tasarrufları ile ilgili detaylı bilgi için bk.: Abdurrahman Özdemir, “Aruz İlmî”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler* (editör: İsmail Güler), İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 358.

³ Bânet Su'âd kasîdesiyle ilgili yapılan çalışmalar ve detaylı bilgi için bk.: Muhammet Osman Ünal, *Kaşîde-i Bürde (Bânet Sü'âd) ile İlgili Yapılan Çalışmalar (Tespit ve Tanıtım)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2005, V+122 s.

Saîd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûsîrî (Bedeva 2012: 22; Kaya 1992: VI/468) olarak geçmektedir. Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Abdillâh onun adı, el-Bûsîrî ve Şerefüddîn lakabı, Ebû Abdillâh da künyesidir (Ahimeir 2004: 41; Sezer 1980: 25) de denilmektedir. Onun nesebini veren rivâyetler içinde en sağlıklısının, Bûsîrî'nin talebelerinden bilgi almasından dolayı, Salah Safedî'ye ait olduğu söylenmektedir. Künyesinden hareketle ilk çocuğunun adının Abdillâh olduğunu söyleyenler bulunmaktadır (Sezer 1980: 25). Kaynaklar Bûsîrî'nin 1 Şevval 608 (7 Mart 1212)'de doğduğunu (Sezer 1980: 29; Kaya 1992: VI/468) söyler. Doğum yerinin Behnesa şehrinde bulunan Behşim olduğunu (Sezer 1980: 30; Kaya 1992: VI/468; Bedeva 2012: 22) ifade edenler olduğu gibi onun, Delas'ta doğduğunu belirten kaynaklar da mevcuttur (Ahimeir 2004: 41). Ancak bu bilginin Makrizî ve Suyûtî'den gelen rivayetlerden kaynaklandığı ve bunun doğru olmadığı belirtilir. Çünkü babası Bûsîrî'den olduğu için, Delas'tan olan annesinin de evlendikten sonra kocasının evine yani Bûsîrî'e gitmiş olmasının daha akla yatkın bir ihtimal olduğu düşünülmektedir (Sezer 1980: 30). Bûsîrî ailesiyle birlikte gençlik yıllarını Delas'ta geçirmiştir (Kaya 1992: VI/469). Bazen Delas ve Bûsîrî isimleri birleştirilerek onun için "Delâsîrî" nisbesi kullanılmış ama zamanla bu unutulmuştur (Ahimeir 2004: 41; Sezer 1980: 26). Bûsîrî'nin soyu Fas'taki Berberî Sanhâce kabilesine dayanmakta (Ahimeir 2004: 41), Hammâd Kalesi'ndeki Habnunoğulları diye tanınan bir aileden gelmektedir (Kaya 1992: VI/468). Bu aile, Mağrib'te yaşayan Sanhâce kabilesinin bir koludur. Bûsîrî de bir şiirinde Mağripli olduğuna işaret etmektedir (Sezer 1980: 28).

Tahsili hakkında ayrıntılı bilgi yoksa da Bûsîrî'nin tahsil hayatına Bûsîrî'de hafızlık yaparak başlamış olduğu (Bedeva 2012: 22; Kaya 1992: VI/469) söylenmektedir. Ardından ilim tahsili için Kahire'ye gitmiş ve Şeyh Abdüzzâhir Mescidi'nde ders halkalarına katılmıştır (Sezer 1980: 34). Onun Ezher'de ders gördüğünü, asrın hocalarından ders aldığını zayıf bir ihtimal olarak gören kaynaklar Bûsîrî'nin, daha çok şahsî gayretleriyle ilim sahibi olduğunu belirtir (Sezer 1980: 35). Dinî ilimlerin yanında dil ve edebiyat okuduğu bilinmektedir. Yahudi ve Hristiyanlara karşı yazdığı reddiyelerden onun, İncil'i ve Tevrat'ı okuduğu anlaşılmaktadır (Sezer 1980: 35; Kaya 1992: VI/468). Bûsîrî'nin, Ebû Abbâs el-Mursî (ö. 686/1287), Ahmed el-Bedevî (ö. 678/1262), İbrahim ed-Desuki

(ö. 676/1278), İzzettin b. Abdüsselâm (ö. 660/1258), Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258) gibi hocalardan ders aldığı bazı kaynaklarda geçmekte (Ahimeir 2004: 42) ancak Şeyh Abdüzzâhir Mescidi dışında bir halkaya iştirak etmediği de kimi kaynaklarda yer almaktadır (Sezer 1980: 38). İbn Ataullâh es-Sekenderî (ö. 709/1310) ile çağdaştır. Bûsîrî ve Sekenderî, Şâzelî'nin müridi olan Ebû Abbâs el-Mursî'nin tasavvuf anlayışını takip etmişlerdir (Bedeva 2012: 22; Ahimeir 2004: 42–43). Bûsîrî'nin, Şâzelî ile İskender'de görüştüğü yine Mursî ile de burada bulunduğu şiirlerinden hareketle söylenebilir (Sezer 1980: 5). Ancak onun Şâzelî tarikatına resmen intisap edip etmediği konusu şüphelidir. Şâzelî olup da eser bırakan muasırları Bûsîrî'yi ne mürit ne de mürşit olarak zikretmişlerdir (Sezer 1980: 81). Bûsîrî sadece Mursî'nin huzurunda şiir okuyan şâirler arasında anılmakta, "edip ve fazıl" sıfatlarıyla zikredilmektedir (Sezer 1980: 81). Mursî'nin Bûsîrî'ye şiir mirasını, Ataullah es-Sekenderî'ye de nesir mirasını bıraktığı söylenir (Ahimeir 2004: 43). Bûsîrî, Ebû Abbâs el-Mursî'ye 142 beyitlik dâl redifli bir mersiye yazmıştır (Kaya 1992: VI/469). Ayrıca Esîrüddîn Ebû Hayyan el-Endelüsî (ö. 725 veya 745[?] 1324–25 veya 1344–45[?]), Fethüddîn el-Ya'meri (ö. 734/1333–34) talebesi olmuştur.

Bûsîrî, vezir Yakup b. Zübeyr'in yanında görev yapmış, hâmisi bu görevden alınca Biblis'e gitmiştir (Kaya 1992: VI/469). Şiirlerinden onun Kahire'de bir Kur'an öğretim okulu açtığı ama ilgisizlikten dolayı burayı kapatarak el-Mahalle şehrine gittiği anlaşılmaktadır (Sezer 1980: 37, Kaya 1992: VI/469). Onu, Kur'an kursu hocalığı yaptığı ve küttâb okulu açtığı için küçümseyenler olduysa da bu, Bûsîrî'nin ilminin eksikliğinden kaynaklanmamış, sadece devlet görevinden ictinap etme arzusunun meydana gelmiştir (Sezer 1980: 37). Zaten *Divan*'ı ve eserleri onun ilmî, edebî seviyesini göstermektedir. Bûsîrî'ye; sanatkârları, esnafı ve memurları kontrol ederek suiistimalleri önlemek üzere muhtesiplik görevi teklif edilirse de o, bu görevi kabul etmemiştir (Sezer 1980: 36). Birçok işte çalışmış kâtiplik, mübaşirlik, mutasarrıflık, hattatlık, küttâb hocalığı yapmıştır.

Bûsîrî, dönemin valisi tarafından bağlanan aylığın hristiyan memurlar tarafından kendisine geç verildiğini ya da verilmediğini şiirlerinde anlatır (Kaya 1992: VI/469). Şiirlerinde el-Mahalle'de bacağına kırıldığı da anlatılmaktadır (Kaya 1992: VI/469).

Kısa boylu, zayıf bir bünyeye sahip olan Bûsîrî, sıkıntılı bir hayat sürmüştür. Kendisini, ufak tefek biri olarak nitelemiş ve bu yüzden hor görülüp küçümsendiğini şiirlerinde anlatmıştır (Sezer 1980: 56). Onu en çok sıkıntıya sokan aile hayatı ve meslekî çevresi olmuştur (Sezer 1980: 40). Karısının hırçın ve çocuklarının çok olduğu söylenir. Fakirlik, kalabalık ailenin getirdiği zorlukları şiirlerinde işler (Sezer 1980: 40). Hakka riayette hassas olduğu için uzun süre bir işte çalışmamıştır (Kaya 1992: VI/469).

Ailevî hayatında, meslek yaşantısında birçok sıkıntı yaşamış, yetkililerce hak gaspına uğramış, hasta, zayıf bir bünyeye sahip Bûsîrî'nin tesellîyi şiirde aradığı ve Hz. Peygamber medihlerine sığındığı düşünülebilir. Aslında görünürdeki ızdıraplı yaşantısı, hayal dünyasının derinleşmesini sağlamıştır.

Bûsîrî'ye kadar şâirler saray tarafından taltif edilirdi. Eyyûbî ve Memlûklü sultanları ise şiire ve şâirlere önem vermemiş, (Sezer 1980: 58) Bûsîrî de bu talihsiz dönemde şiirlerini yazmaya çalışmıştır.

İskenderiye'de vefat eden şâirin ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler yer almaktadır. İbn Şakir el-Kütübî 696'da (1296–97), Suyûtî 695'te (1295–96), Kâtip Çelebi de 694'te (1294–95) vefat ettiğini belirtir. Konu hakkında detaylı bir çalışma yapan Sezer, onun ölüm tarihi hakkında bilgi veren temel kaynaklardan hareketle şâirin, ortaya çıkan karışık rivayetlerin kurbanı olduğunu, neticede onun 696 veya 697'de (1297–1298) öldüğünü kabul edebileceğimizi (Sezer 1980: 30–33) söyler. Mezarı İskenderiye'de sahile yakın, kendi adıyla anılan camiinin içindeki sağ maksûdedir (Kaya 1992: VI/469; Sezer 1980: 33). Kabri meşhûr ziyaretgâhlardandır (Ahimeir 2004: 43). Ayrıca İmam Şâfîi türbesinin yanında ve Konya'da Sadreddin Konevî türbesinin karşısında makamı vardır (Sezer 1980: 33).

1.2. *Dîvân:*

Bûsîrî'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*, Muhammed Seyyid Kîlânî tarafından, bir tahkîk (edisyon kritik) çalışmasıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Kîlânî 1973). Bûsîrî'nin *Dîvân*'ında yer alan kasîdeleri muhteva olarak iki kısımda incelenebilir: Genelde günlük

hayatı ve toplumdaki bozuklukları, halk dili ve tabirlerini kullanarak basit bir üslupla hicvettiği şiirleri ile fesahat ve belağat bakımından en başarılı örneklerini verdiği Hz. Peygamber medihleri (Ahimeir 2004: 43–44). Birinci kısma giren hicivlerinde avam şâirlerin seviyesinde bir üslup görülmektedir. Hatta kadınların kendi aralarında şikâyet ettikleri şeylerden bahsederken kullandıkları üslûbu (Ahimeir 2004: 44) sokak ağzını kasîdeye yansıtmıştır. Hz. Peygamber medihlerinde ise fesahat ve belağatin en başarılı örneklerini vermiştir. Nebevî medih şiirleri 14 tane olup 10'u kasîde, 4'ü de küçük şiirlerden ibarettir (Sezer 1980: 133). Sezer çalışmasında bütün kasîdeleri muhteva ve şekil bakımından detaylı incelemiştir (Sezer 1980: 133 vd.).

2. Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892)'nin Hayatı ve Eserleri⁴:

2.1. Hayatı:

Adı Mehmed Said olan Dîvân Efendisizâde Mehmed Saîd, Diyarbakırlı Mehmed Saîd Paşa diye tanınmaktadır. Tarihçi, devlet adamı ve şâir Said Paşa, 1248/1832'de Diyarbakır'da doğmuştur (İnal 2002: IV/2059; Erdoğan 2004: 7).

Divan Efendisizâde Diyarbakırlı Süleyman Nazif Efendi'nin (ö. 1832) oğludur. Henüz dokuz aylıkken (Gür 1992: 9) babasını kaybetmiş olan Said Paşa, birçok âlim ve sanatkâr yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Süleyman Nazîf (ö. 1927) ile şâir Fâik Âlî Ozansoy'un (ö. 1950) babası, Mûnis Fâik Ozansoy'un (ö. 1975) da dedesidir (Erdoğan 2004: 7). Süleyman Nazif ve Fâik Âlî Ozansoy'un bildirdiklerine göre aileden birçok şâir, yazar ve mütefekkir yetişmiştir. XVI. yy.ın meşhur hurûfî şâiri Seyyid Nesimî (ö. 820/1417 ?); şâir ve kâtip İsmail Fâmî Efendi (ö.

⁴ Bu bölüm hazırlanırken öncelikle, Said Paşa'nın en yakınında bulunanlardan (oğlu Süleyman Nazif gibi) bilgi olarak biyografisini oluşturmuş olan İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şâirleri* adlı eserinden, Kenan Erdoğan tarafından hazırlanan *Diyarbakırlı Said Paşa Divanı*'ndan, Diyarbakırlı Said Paşa ailesiyle ilgili akademik çalışmalar yapan Selahattin Çitçi'nin özel kütüphanesindeki belgelerden faydalanılmış, eserlerin künyesi kaynakçada verilmiştir.

1693), Said Paşa'nın dedesi âlim ve şâir İbrahim Cehdî Efendi (ö. 1808), İbrahim Cehdî Efendi'nin oğlu, Said Paşa'nın babası, divan kâtibi Süleyman Nazîf Efendi, Said Paşa'nın oğlu, şâir ve nâsir Süleyman Nazîf (1927), Süleyman Nazîf'in küçük kardeşi devlet adamı ve şâir Fâik Âlî Ozansoy (ö. 1950), Fâik Âlî'nin oğlu, devlet adamı ve şâir Mûnis Fâik Ozansoy (ö. 1975) bunlardan bazılarıdır (Erdoğan 1999: 163–165). Ayrıca Said Paşa'nın soyu İslâm'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'ye (ö. 40/661) kadar uzanmaktadır.⁵ Medreseden sonra 1849'da Diyarbakır Tahrîrat Kalemî'nde kâtipliğe başlamış (İnal 2002: IV/2059; Mehmed Süreyyâ 1996: 53), 1857'de Hâcegânlık rütbesini almıştır. 1861'de Vilâyet Tahrirat Başkitâbeti'ne atanmış (İnal 2002: IV/2059), 1868'de Vilâyet Mektupçusu, 1872'de Mirimiranlık rütbesiyle (İnal 2002: IV/2059) Elazığ Mutasarrıfı, 1874'te Maraş Mutasarrıfı olmuştur. Maraş Mutasarrıfı olduğunda Midhat Paşa'nın (ö. 1301/1884) yüce sadâretini tebriken bir şiir yazmıştır (İnal 2002: IV/2059–2060).

Oğlu Süleyman Nazîf'in anlattığına göre Said Paşa, Maraş'ın “âb ü hevâsına ve şiddet-i burûdetine” alışamamış, doktor raporu alarak üst makâma takdim etmiştir. Bunun sonucunda sınıf ve rütbe terfi'yle Musul Mutasarrıflığına Bâbîâlî tarafından tayin edilmiş ancak Mahmud Nedim Paşa'nın (ö. 1300/1883) engellemesiyle bu atama gerçekleşmemiştir. Said Paşa da “11180 kuruş maaştan mahrumiyetle bî-maaş ve nevmîd” bir halde Diyarbakır'a dönmüştür (İnal 2002: IV/2060). Üç ay sonra 1876 senesinde Mardin Sancağı mutasarrıfı olmuştur (İnal 2002: IV/2060; Erdoğan 2004: 8). Ardından Muş mutasarrıflığı yapmış olan Said Paşa, 1878'de istifa etmiş ve Diyarbakır'a dönmüştür. Dersim ıslahı için görevlendirilmiş olan Müşir İzzet Paşa'nın yardımcılığına getirilmiş, dört ay sonra da Siirt ve 1879'da Mardin Mutasarrıflığına tayin edilmiştir. (İnal 2002: IV/2060) Said Paşa en son Siirt Mutasarrıflığı yapmış,

⁵ Fâik Âlî'nin küçük oğlu Hayrettin Ozansoy'dan başlayıp Hz. Ali'ye kadar uzanan soy ağacını, Hayrettin Ozansoy'un kızı Ayşe Fâika Erkmenoğlu Hanımefendi'den Ankara'daki bir ziyaretlerinde Selahattin Çitçi olarak bizimle paylaşmıştır. Bu silsileyle ilgili olarak ayrıca bk.: Muhammet Gür, *Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazîf*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul 1992, s. 4-5.

İstanbul'a döndükten sonra 1887'de Rumeli Beylerbeyi olmuştur (Mehmed Süreyyâ 1996: 53; İnal 2002: IV/2062; Erdoğan 2004: 8). Midhat Paşa'nın sadrazam olmasını tebrik eden bir kıt'asından dolayı onun himayesini görürken, aynı kıt'ada halefi sadrazam Mahmud Nedim Paşa'yı (ö. 1300/1883) tenkidinden dolayı daha sonra görevinden alınmıştır (Erdoğan 2004: 8). 1891'de Muş Mutasarrıflığını ikinci defa kabul etmiş, 19 ay Muş'ta kaldıktan sonra hastalanmıştır. Muş mutasarrıflığındayken rahatsızlanıp Mardin mutasarrıfı Enis Paşa'yla (ö. 1902'den sonra) yer değiştirerek üçüncü defa mutasarrıfı olduğu Mardin'e gitmiş ve 18 Teşrinisânî 1308/30 Kasım 1892'de Pazartesi günü (Mehmed Süreyyâ 1996: 53; İnal 2002: IV/2062) akciğer iltihabı ve şeker hastalığından vefat etmiştir (Bursalı Mehmet Tahir 1972: II/362; Erdoğan 2004: 9). Oğlu Süleyman Nazif babasının, "1831'de tevellüdle 1892 senesi kânûn-ı evvelinin birinci günü 61 yaşında" (Gür 1992: 9) vefat ettiğini söylemektedir. Otuz sene üst düzey memurluklarda bulunmasına rağmen 1882'de 800 lirayı aşkın senetli borcu; vefat ettiğinde de yalnızca on dört lirası bulunmaktaydı. Binek olarak kullandığı katırla bazı özel eşyasını satarak cenazesi kaldırılabilmiştir. (İnal 2002: IV/2062). Vefatından yirmi gün kadar evvel söylediği gazelin son beyti, onun karakterini ve hayat felsefesini yansıtmaya bakımından önemlidir:

*Baş eğmemişim kimseye dünyâ için asla
Dünyâda Saîd anın için derd-i serim yok*

(Erdoğan 2004: 83/G. XLVII)

Mezarı Mardin'de olup kitâbesinde oğlu Süleyman Nazif'in şiiri yazılıdır (Erdoğan 2004: 9).

Said Paşa kendini yetiştirmeye çalışan, bir talebe gibi sürekli eğitim alan biridir. İslamî ilimleri Diyarbakır'ın en muktedir âlimlerinden ders alarak tamamlamış, ilk defa Mardin Mutasarrıfı olduğunda Müderris Ahmed Hilmi Efendi'den (ö. 1916) ulûm-i riyâziyyeyi öğrenmiştir. Ayrıca kıraat ve hat ilimlerinde de söz sahibidir. Hatta 1866'da Diyarbakır'da bir papazdan Fransızca öğrenmeye başlamış, Fransızca yazılan eserlerden anlam çıkarabilecek dereceye ulaşmıştır (İnal 2002: IV/2062–2063).

Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1344/1925), “*Müstakîm ol Hazret-i Allah utandırılmaz seni*” nakaratlı manzûme-i ra’nâsı mükemmel bir ders-i ahlâkdır.” demektedir (Bursalı Mehmet Tahir 1333: II/241). İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal (ö. 1957) bu manzumenin, Ziya Paşa’nın (ö. 1297/1880): “*İstikâmet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete*” mısraını ihtiva eden ve ümitsizlik aşıl原因an manzumesine reddiye kabul edilebilir, demektedir (İnal 2002: IV/2064). Said Paşa’nın; fâzıl, müverrih, hakîm bir zât-ı âlî olduğunu söyler (Bursalı Mehmet Tahir 1333: II/241).

Mehmed Süreyya (ö. 1327/1909): “Ulûm-i âliyye, inşâ ve kitabette yed-i tûlâ sahibi.” olduğunu ifade eder (Mehmed Süreyyâ 1996: 53). Oğlu Süleyman Nazif, babasının eğlenmek maksadıyla şiirle uğraştığını, çoğunlukla matematikle meşgul olduğunu söyler. Faik Reşad Bey (ö. 1914), Said Paşa’nın şiirinin orta derecede ama hakîmâne olduğunu, şiirle pek az iştiğal ettiğini, bu cihetle nesrinin nazmından daha kuvvetli olduğunu, ona “şâir” denilmesinden ziyade “münşî” denilmesinin daha doğru olacağını ifade eder (İnal 2002: IV/2063). Hatta “dedi” yerine “söyledi” gibi şiveyi muhalif sözler görölse de ömrünü Diyarbakır ve havalisinde geçirdiğinden bu kullanımların mazur görüleceğini ifade etmektedir (İnal 2002: IV/2063). İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal da Said Paşa’nın hemşehrisi olan Ali Emîrî’nin (ö. 1924) onu metheden şiirini “kendine mahsus şive-i garib ile” yazdığını ifade ederek eserine almıştır (İnal 2002: IV/2063).

2.2. Eserleri⁶:

Said Paşa edebiyat, tarih, tıp, mantık ve matematik gibi birçok alanda eser vermiştir. Onun *Kasîde-i Bürde’yi* mensur ve manzum olarak tercümesinden başka, Ali Emîrî Nu. 210’daki yazmadan, Said Paşa’nın

⁶ Bu bölüm hazırlanırken özellikle, Said Paşa’nın en yakınındaki kişilerden aldığı bilgilerle biyografisini hazırlayan İbnü’l-Emîn Mahmut Kemal İnal’ın *Son Asır Türk Şâirleri* adlı eserinden ve Said Paşa’nın eserleri hakkında araştırma yapan Kenan Erdoğan’ın *Diyarbakırlı Sa’ûd Paşa Dîvânı* adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Ayrıca ulaşılabilen eserlerin orijinal nüshaları ile bunlar hakkında yapılan çalışmalar incelenmiştir.

şiiirlerinden seçmeler yapılarak 1871'de basılmış olan *Dîvânçe-i Eş'âr'* dan ve Arkeoloji Müzesi 102 numarada kayıtlı defterlerden hareketle Kenan Erdoğan tarafından hazırlanarak 2004 yılında basılmış bir *Dîvân'* ı bulunmaktadır. Manzum eserleri arasında, Hicrî IV. yy.ın sonlarında Gazneliler devrinde yaşayan Ebu'l-Feth el-Bustî'nin ahlakî öğütleri içeren 63 beyitlik Arapça kasîdesinin 45 beyitlik kısmının *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle Türkçe tercümesi olan *Unvânu'l-Hikem Tercümesi* adlı şiiri (Atalay 2005: 146–147) yer almaktadır. *Mîzânü'l-Edeb* ise Said Paşa'nun fesâhât, belâğât, me'ânî, beyân bedî' kavramlarını açıkladığı edebiyatla ilgili en önemli eserlerinden biridir. Divan şâirlerinden seçme beyitlerin yer aldığı *Encümen-i Şu'arâ* (*Mecmû'a-i Müntehabât*) adlı bir mecmuası da bulunmaktadır. Ayrıca Arap dili ve edebiyatı âlimi Ahmed b. Muhammed Meydânî'nin (ö. 518/1124) Arap atasözlerine dair en kapsamlı çalışması olan ve 6000'den fazla atasözünün ortaya çıkışı, kullanılışı ve anlamlarıyla ilgili bilgiler veren eseri, Said Paşa tarafından ihtisar edilerek *Nuhbetü'l-Emsâl* adıyla yayımlanmıştır (Tüccar 2004: XXIX/501–502). Said Paşa, “Methedilmeye ve aşağılanmaya layık ahlâkı, roman suretiyle beyan eden ahlâkın düzeltilmesine hizmet edecek hoş bir eser.” diyerek tarif ettiği (Yavuz 2015: 7) *Tabsiratü'l-İnsân* adlı bir roman da kaleme almıştır. *Salnâme-i Vilâyet-i Diyarbakir*'in ikinci kısmını teşkil eden ve başlangıçtan Osmanlı fethine kadar Diyarbakır tarihçesinin özetlendiği *Diyârbekir Târîhi* ile *Mir'âtü'l-İber* adlı insanlığın yaratılışından başlayarak çeşitli olayların anlatıldığı ansiklopedik bir tarih kitabı (Erdoğan 2004: 16) da vardır. Antonin Bossut tarafından yazılan, Mehmed Zeki (ö.?) ve Said Paşa'nın ortaklaşa Türkçeye tercüme ettiği tıbbî *Mir'ât-ı Sıhhat*'i; İstanbul'da Asr Matbaası'nda 1315/1897–98 senesinde basılan mantık ilmine dâir *Hülâsa-i Mantık* adlı (Büyükoçşkun 1998: I/61–104) bir çalışması bulunmaktadır. Hesap ilmine dair 77 sayfa halinde yazılan ve 1288/1871–72 yılında İstanbul İbret Matbaası'nda basılmış *İlm-i Hesâb* (Erdoğan 2004: 16) adlı çalışması da eserleri arasındadır.

KASÎDE-İ BÜRDE'LERİN İNCELENMESİ

3. Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'sini Yazma Sebebi ve Eserin Şifa İçin Okunması Meselesi:*

3.1. Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'yi Yazma Sebebi:*

Kasîde-i Bürde'nin felç hastalığına iyi geldiği ve İmam Bûsîrî'nin eseri kaleme almasının da buna dayandırıldığı pek çok kaynakta anlatılmaktadır. Bûsîrî'nin eseri yazış nedeni incelenen eserlerde şöyle anlatılmaktadır: “Felç geçirip de bedenimin yarısını hareket ettiremeyecek hale gelmeden önce Hz. Peygamber’e birçok mehdiye yazmışım. Felçliyken de bir kasîde yazmayı düşündüm ve “Bürde”yi yazdım. Onunla Allah’a iyileşmem için duâ ettim. Uyuduğum zaman rüyamda Hz. Peygamber’i gördüm. Mübarek eli ile alnımı sıvazladı ve hırkasını üzerime örttü. Uyandığında felçten kurtulduğumu gördüm, kalkıp evden dışarı çıktım. Bundan kimseye bahsetmedim. Yolda rastladığım bir derviş bana: ‘Hz. Peygamber’i methettiğin kasîdeyi bana vermeni istiyorum.’ dedi. Ben de: ‘Hangi kasîdeyi?’ diye sordum. Bunun üzerine: ‘Felçliyken yazdığın kasîdeyi istiyorum’ dedi ve şöyle devam etti: ‘Ben dün bu kasîdeyi Hz. Peygamber’in huzurunda okunurken işittim. Efen-dimiz o kadar beğenmişti ki sallanarak dinliyordu. Kasîdeyi okuyana hırkasını verdiğini gördüm.’ dedi (Ahimeir 2004: 47–48).

Bir başka rivayette de kasîdenin yazılma sebebi, muhteva olarak aynı olmakla birlikte bazı farklılıklarla şöyledir: “İmam Bûsîrî, felç hastalığına yakalandığı bir sırada akşam yatarken rüyasında Hz. Muhammed’i görür. Hz. Muhammed ondan kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bunun üzerine Bûsîrî: “Yâ Rasûlallâh, ben sizin için birçok kasîde yazdım, hangisini emredersiniz?” deyince Hz. Muhammed kasîdenin ilk beytini okuyarak isteğini belirtir. Hz. Muhammed kasîdeden duyduğu sevinci belli ederek hasta şâiri ödüllendirmek için hırkasını çıkarıp şâirin üstüne örter ve felçli kısmını sıvazlar. Bûsîrî heyecanla uyanır ve vücudunda felçten eser kalmadığını görür (Ahimeir 2004: 47; Keskinsoy 2011: 18–20; Gürkan 2011: 128–133).

3.2. *Kasîde-i Bürde'nin Şifa İçin Okunması Meselesi:*

Kasîde-i Bürde'nin pek çok fazîlet ve esrarından bahseden eserlerde, kasîdenin çeşitli hastalıklardan ve sıkıntılardan kurtulmak maksadıyla ne şekilde okunması gerektiği anlatılmaktadır (Hilmi 2013: 14–20). Ömer Faruk Hilmi, ayrıca her beytin fazilet ve esrarını da beyit açıklamalarında vermiştir.

Gaznevî (ö. 793/1390), Hz. Peygamber'i görebilmek için her gece kasîdeyi okuduğunu ama Hz. Peygamber'i rüyasında hiç göremediğini söyler. Bu durumu anlattığı mutasavvıflardan biri: “Belki de şartını yerine getirmiyorsun.” deyince Gaznevî, şartı yerine getirdiğini söyleyerek kasîdeyi okumaya başlar. Mutasavvıf kişi itiraz eder ve Busirî'nin getirdiği salâti getirmediyi ifade ederek salâtı söyler:

مولاي صلي وسلم دائماً أبداً على حبيبك خير الخلق كلهم⁷

Özellikle bu beytin seçilmesindeki hikmet şudur: Busirî rüyasında kasîdeyi Hz. Peygamber'e okumuş ve bu beytin birinci mısraına geldiğinde beyti tamamlayamamıştır. Hz. Peygamber'de beytin ikinci mısraını tamamlayarak bu şekilde okumasını söylemiştir (Ahimeir 2004: 47–48; Hilmi 2013: 18–19). Bu beyit, *Kasîde-i Bürde* metni içinde yer almamakta, sadece şifa maksatlı nasıl okunması gerektiğini anlatan eserlerde bulunmaktadır. *Kasîde-i Bürde'nin* şifâ amacıyla okunmasının şartlarını Mehmed Fevzi de (1318/1900) *Fethu'l-Verde Şerhu'l-Bürde* adlı eserinde anlatmıştır. Buna göre kasîdeden fayda bulmak için abdest almak, kibleye dönmek, lafızları doğru okumak, ezberden okumak, anlamını bilerek okumak, ehlinden icazet almak, her beytin sonunda

مولاي صلي وسلم دائماً أبداً على حبيبك خير الخلق كلهم

beytini tekrarlamak icap eder (Gürkan 2013: 130). Ayrıca Mehmed Fevzî şerhinde, beyitlerin şifa için okunmasından veya kişinin üzerinde muska gibi taşınmasından bahsetmektedir.

⁷ “*Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ / ‘Alâ habîbike hayri’l-halki küllihim*” Ey Mevlâ’m, yaratılmışların en hayırlısı olan habîbibin (Hz. Muhammed’e) daimâ salât ve selâm eyle.

Bu yaklaşımlara karşılık Bûsîrî'nin diğer eserlerinin hiçbirinde felç olduğuna dair bir bilginin bulunmadığı, felç hadisesinin kendisinden altmış yıl sonra vefat eden biyografi yazarı İbn Şâkir el-Kutubî (ö. 746/1363) tarafından ilk defa dile getirildiği ve diğer müelliflerin de Kutubî'den bu hadiseyi rivayet ettikleri söylenmektedir (Keskinsoy 2011: 20).

Gürkan, Mehmed Fevzî şerhine dâir çalışmasında şifa meselesinin *Bürde* üzerinden diğer şerhlerde yer almasının arka planında, o dönemde İslam dünyasının Moğol istilasıyla oldukça yıpranmasının, olumsuz şartların hüküm sürdüğü bu dönemde insanların din, tasavvuf gibi değerlere sığınmasının ve din algısının özellikle hurafelerle ifrat ve tefrit sınırlarını aşarak çeşitli yorumlara konu edilmesinin olduğunu belirtir (Gürkan 2011: 128–129). Hatta Bûsîrî'nin kimi beyitlerinde, Hıristiyanların peygamberlerini överken aşırılığa düştüğü gibi Hz. Peygamber'i abartılı bir şekilde överek şirke düştüğünü söyleyen yazarlar da bulunmaktadır (Abdurrahman b. Hasan ?; 3-17). Buna karşılık Müctebâ Uğur, "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye Kitapçığına Kısacık Reddiye" adlı bir makaleyle, *Kasîde-i Bürde'ye Reddiye* adlı kitaptaki kimi anlam çıkarımlarının yanlışlığını, metnin doğru anlaşılmasından kaynaklanan hataları ilmî usullerle ortaya koymuştur (Uğur 1999: 5–20).

Bütün bu değerlendirmeler göstermektedir ki şifa maksatlı okunsun ya da okunmasın; kimilerince Hz. Peygamber'in abartılı övüldüğü düşünülerek eleştirilsin ya da eleştirilmesin Bûsîrî'nin şahsında anlatılanlar, ister hayal gücünün etkisiyle oluşturulmuş olsun ister olmasın *Bürde*, Müslüman toplumların hepsinde hem şiir gücü olarak hem de kendisine yüklenen anlamlarla farklı ve birçok eserde görülmeyen bir etki bırakmıştır.

4. *Kasîde-i Bürde'*yle İlgili Yapılmış Çalışmalar:

İslam coğrafyasının dört bir yanına yayılan Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'*si üzerine müellifi henüz hayattayken şerhler yazılmaya başlanmıştır (Bedava 2012: 24). *Kasîde-i Bürde*, birçok dilde tercümesi ve şerhi yapılmış bir eserdir. Kasîdenin Türkiye kütüphanelerindeki durumunun tam olarak tespiti ve Türk edebiyatına olan etkisinin ortaya konması oldukça çaplı bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Şu anki bilgiler ışığında Türk

edebiyatında *Kasîde-i Bürde'*ye yapılmış ilk manzum tercümenin, 857/1453 yılında Fatih devri âlim ve şâirlerinden olan Şeyh Abdurrahim Karahisârî (887 veya 897/1483 veya 1493?) tarafından yapılan tercüme olduğu söylenmektedir (Ertaylan 1960; Günaydın 1995: 87; Şahin 2001: 264). Bu bilgi şu an için doğru olmakla beraber, yazma eser kütüphanelerinde yapılacak detaylı bir inceleme sonucunda tashih edilebilir. *Kasîde-i Bürde'*nin tercüme ve şerhleriyle ilgili yapılan çalışmalarda, sayı ve müellifler ile ilgili görülen genel ifadeler de bunu göstermektedir. İsmail Hakkı Sezer, *Kasîde-i Bürde'*nin İslâmî edebiyata yansımalarını incelediği çalışmasında eserin; şiirdeki, te'lifteki, bed'iyyattaki, tadrîsattaki ve halk tabakalarındaki tesirini müstakil başlıklar halinde incelemiş ve sadece esere yapılan tahmis, tesbi', ta'sir, taştîr, tazmîn, nazire, manzûm tercüme, bazı muhtelif çalışmalar, şerhler, haşiyeler, tercüme, tahkikli basımlar vs. başlıkları altında o günün şartlarıyla Türkçeye beraber çeşitli dillerde yapılmış toplam 425 eser tespit edebilmiştir (Sezer 1980: 206–260). Sadece Süleymaniye Kütüphanesi'nde yaptığımız bir inceleme neticesinde 500'den fazla *Kasîde-i Bürde* metnine ulaştığımız düşünüldüğünde, yapılacak detaylı bir incelemede, farklı müelliflere ait tercüme ve şerhlere ulaşılabileceği, sayının daha da artacağı muhakkaktır. Mahmud Kaya, İslam dünyasında *Kasîdetü'l-bürde* kadar meşhur olan ve çok okunan, üzerine şerh, haşiye, tahmis, tesdis, tesbi', taştîr ve nazireler yazılan bir başka kasîde olmadığını söylemekte ve İslam milletlerinin konuştuğu hemen hemen bütün dillere nazım ve nesir olarak eserin tercüme edildiğini; Grekçe, Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Afrika ve Güney Asya'daki mahalli dillere de çevrildiğini ifade etmektedir (Kaya 2001: XXIV/569). Eserin Urduca, Berberice ve Rumca çevirilerinin olduğu da söylenmektedir (Keskinsoy 2011: 22) Yusuf Turan Günaydın, *İbn-i Kemâl Edebî Kişiliği ve Kasîde-i Bürde Tercümesi* adlı yüksek lisans tezinde teze konu olan İbni Kemâl'in tercümesiyle beraber 20 manzum tercüme, 32 şerh, 8 tahmis tespit etmiştir (Günaydın 1995: 53–59). Ayrıca bu çalışmada Kazan Türkçesiyle yapılmış bir manzum tercümeden de bahsedilmektedir. Ebubekir Sıddık Şahin tarafından, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercüme* adlı, 1997 senesinde hazırlanan yüksek lisans tezinde, çeşitli yazma eser kütüphanelerinde bulunan 17 mensûr, 3 manzûm şerh ile 23 manzûm tercüme ve 6 tahmîs incelenmiştir (Şahin 1997: 140). Şahin, Türkçe *Kasîde-i Bürde* şerh ve

tercümelerinin elbette bu kadar olmadığını, sınırlı çalışma alanı içinde bu kadarını görme ve inceleme imkânı bulduğunu ifade eder (Şahin 1997: 101). Haşim Keskinsoy, *Mekkî ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, adlı yüksek lisans tezinde 29 Türkçe ve Arapça tahmis, 21 Türkçe tercüme ve şerh, 44 tane de Türk ve Arap şarihler tarafından yapılmış Arapça ve Farsça şerh tespit etmiştir (Keskinsoy 2011: 22–27).

5. Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa'nın Tercümesi'nin Diğer Tercümelere İçindeki Yeri:

Kasîde-i Bürde'ye yapılan şerhlerin, manzum ve mensur tercüme-lerin sayısı hakkında birçok farklılığın olduğunu kütüphanelerde yaptığımız çalışmalardan ve yazılan inceleme eserlerinden hareketle belirtmiştik. Tarihî seyri içinde bakıldığında *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin ve tercümelerinin muhteva bakımından üç farklı tarzda olduğu görülmektedir. İlk dönemlerde kısa ve veciz açıklamalarla yetinen şarihler daha sonra muhtevayı genişleterek orta hacimde şerhler yazmışlar, ardından çeşitli ihtiyaçlara teksif edilmiş şerhlere yönelmişlerdir.⁸ Birinci gruptaki şarihler bazı gramer kâidelerini verip beytin anlamını özetleyecek muhtasar bilgiler vermişlerdir. Orta büyüklükteki şerhlerde ise kelimelerin gramer yapıları, lügat anlamları verilmiş, beytin geniş yorumu yapılmıştır. Son olarak da Mehmed Mekkî Efendi'nin (ö. 1212/1797) şerh ettiği tarzda yapılmış tafsilatlı şerhler gelmektedir (Şahin 1997:142–143). Şerhler, şârihlerin ilgi alanlarına göre ve müktesebâtına göre çeşitlilik arz etmektedir. Kimi şârihler gramere, kimisi belâğata, kimi tarihî bilgilere, bazıları da tasavvufî yöne ağırlık vermiştir (Gürkan 2011: 54). Meselâ Mehmet Mekkî Efendi'nin *Teveşşül* adıyla bilinen şerhi, Türkçe *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin en hacimlisi olarak bilinmekte olup özellikle beyitlerin gramer açısından incelenmesine ağırlık verilmiştir. Bazen gramer açıklamaları şerhin maksadını aşacak dereceye çıkabil-

⁸ Kaşîde-i Bürde'ye yapılan şerhlerin detaylı sınıflandırması için bk.: Nejdet Gürkan, *Mehmet Fevzî Efendi Fethu'l-Verde "Şerhu'l-Bürde" (inceleme-tahkikli metin)*, Arena Dijital, İstanbul 2011, s. 52-55.

mektedir. (Şahin 1997: 80–81). Abdurrahim Karahisârî'nin *Kasîde-i Râiyye* adıyla bilinen ve ilk manzum *Bürde* tercümesi olarak kabul edilen eserde muhteva ve kelime kadrosu olarak metne bağlı kalmadığı görülmektedir. Musannifek (875/1470) de, ilk grup şerhlerine örnek olarak okuyucunun zorlanmadan, kolayca anlayabileceği tarzda bir şerh ortaya koymuş, ne okuyucuyu usandıracak kadar konuyu uzatmış ne de kasîdenin anlaşılmasını güçleştirecek kısalıkta izahtan kaçınmıştır (Bedeva 2012: 34–35). Ancak İbn Merzûk Tilimsanî'nin (842/1439) *İzhârü Sıdkî'l-Mevdedde fî Şerhi'l-Bürde* adlı eserinde kelimelerin uzun uzun tahlil edildiği, kasîdede geçen yerlerin ve şahısların detaylı bir şekilde açıklandığı görülmektedir (Ahimeir 2004: 67–73). Bu anlamda Tilimsanî'nin eseri üçüncü grup şerhler arasında yer almaktadır. Hafız Mehmed Ziyâuddin TürkHzade (ö. 1311/1895'ten sonra) tarafından, son dönemde yazılmış *Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevakibi'l-Mudî'e Yahud Kasîde-i Bürde Şerhi* adlı eserde her beytin kelime kelime gramer yapısı ve anlamı hakkında bilgi verilmiş ardından “mahsûl-i ma'nâ-yı beyt” başlığıyla beytin şerhi yapılmıştır. 1327/1909–1910 senesinde Uhuvvet Matbaası'nda basılmış olan ve iç kapağında, Muhammed b. Halîl tarafından üç-dört asır evvel yazılmış olan bir eser olmalıdır, şeklinde açıklama bulunan bir başka şerhteki beyitlerin tercümesinde takip edilen usul, *Gurretü'l-Münîre*'ye benzer şekildedir. Eserde beyitte geçen her kelimenin gramer yapısı ve anlamı hakkında bilgi verilmiş ardından Said Paşa'nın bazı beyitlerde yaptığı gibi “ya'nî” diyerek beytin açıklamasına geçilmiştir. Ardından her beytin Farsça ve Türkçe manzum tercümesi verilmiştir. Said Paşa da *Kasîde-i Bürde*'yi Türkçe olarak nazm etmiş ama Farsça manzum tercümesini yapmamıştır. Selanik Mahkeme-i İstinâf Başkâtibi Osman Tevfik tarafından 1300 senesinde bastırılan *Şerh-i Kasîde-i Bürde Tercüme-i Mücmeli* adlı eserde de beyitte geçen her kelimenin gramer yapısı ve anlamı hakkında bilgi verilmiş ardından “mahsûl-i beyt” başlığı altında beytin izahı yapılmıştır.

Said Paşa'nın gerek manzum gerekse mensur tercümesine bakıldığında, “Tercümenin Yapılmasının Sebepleri” bölümünde detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi, muhtasar bir tercüme yapmayı hedeflediği, özellikle manzum tercümede, veznin el verdiği ölçüde beyti birebir yansıtmaya gayret ettiği, mensur tercümede ise şerhe doğru uzanan açıklama-

larını karalayarak beyti olduğu gibi yansıtmayı hedeflediği söylenebilir. Bu açıdan Said Paşa'nın, ilk grup tercümelere daha yakın, kısa ve veciz açıklamalarla yetinen şarihlerin metodunu takip ettiği görülmektedir. Son dönem kimi tercümelemlerle Said Paşa'nın tercümelemleri arasındaki benzerlik, yukarıda yapılan izahlardan da anlaşılmaktadır. İlk örneklerinden günümüze kadar uzanan tercümelemlere bakıldığında *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin, ait olduğu dönemin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına göre şekillendiği söylenebilir.

6. *Kasîde-i Bürde*'nin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi:

6.1. Manzum Tercümenin Şekil Bakımından İncelenmesi:

6.1.1. Nazım Şekli

Kasîde nazım şekliyle yazılmış olan manzum tercüme 163 beyitten oluşmaktadır. *Kasîde-i Bürde*'yle ilgili yapılan çalışmalarda eser on bölüme ayrılmaktadır. Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fî Şerhi'l-Bürde* ve Ebü'l-fütûh Abdullâh Abdulkâdir Et-Telidî *Şerhü'l-Bürde* adlı eserinde 1-12. beyitleri "*el-faşlü'l-evvelü fî'l-gâzeli ve şekva'l-ğaramî*" aşktan şikâyet edilen birinci bölüm; 13-28. beyitleri "*el-faşlü's-şânî fî't-tahzîri min hevâ'i'n-nefsi*" nefsin arzularına karşı uyarılan ikinci bölüm; 29-58. beyitleri "*el-faşlü's-sâlisü fî medhi'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem*" Nebî'nin -salât ve selâm onun ve âlinin üzerine olsun- mehdine dâir üçüncü bölüm; 59-71. beyitleri "*el-faşlu'r-râbi'u fî mevlidihî 'aleyhi efdalü's-şalâti ve's-selâm*" Hz. Peygamber'in -salât ve selâmın en makbul olanı onun üzerine olsun- doğumu hakkındaki dördüncü bölüm; 72-87. beyitleri "*el-faşlu'l-hâmisü fî mu'cizâtihi şallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem*" Hz. Peygamber'in -salât ve selâm onun ve âlinin üzerine olsun- mucizeleriyle ilgili beşinci bölüm; 88-104. beyitleri "*el-faşlü's-sâdisü fî şerefi'l-Çur'âni'l-Kerîmi ve medhihî*" Kur'ân-ı Kerîm'in övülmesiyle ilgili altıncı bölüm; 105-117. beyitleri "*el-faşlü's-sâbi'u fî İsrâ'ihî ve Mi'râcihi şallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem*" Hz. Peygamber'in -salât ve selâm onun ve âlinin üzerine olsun- İsrâ ve Mi'râc'ıyla ilgili altıncı bölüm; 118-139. beyitleri "*el-faşlü's-sâminü fî cihâdi'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem*"

Nebî'nin -salât ve selâm onun ve âlinin üzerine olsun- cihâdıyla ilgili yedinci bölüm; 140-151. beyitler “*el-faşlü't-tâsî'u fi't-tevessüli bi'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem*” Nebî'ye -salât ve selâm onun ve âlinin üzerine olsun- tevessülle ilgili dokuzuncu bölüm; 152-160. beyitleri “*el-faşlü'l-âşîrî fi'l-münâcâtî ve 'arđi'l-ħacât*” Allah'a arzuların dile getirildiği ve günahlardan dolayı yalvarıldığı onuncu bölüm olarak adlandırılmaktadır (Buzeyne 1994: 19-31; Heytemî 2003: 93-106; Telîdî 2009: 324). Böylece on bölüm halinde ele alınan kasîde, klasik Arap kasîde tarzında olduğu gibi sevgiliye özlem temasının işlendiği nesib bölümüyle başlar, daha sonra nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mucizeleri, Kur'an'ın fazileti, Mi'rac mucizesi, cihadın önemi, nedamet, ümit, dua ve niyaz bölümlerinden oluşur (Kaya 2001: XXIV/568; Karaçorlu 2013: 10).

6.1.2. Beyit Sayısı:

Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'sinin* beyit sayısı ile ilgili bazı karışıklıklar bulunmaktadır. Eserin 160 beyitten oluştuğuyla ilgili (Kaya 2001: XXIV/568; Kaya 2001: 12; Heytemî 2003: 105–106; Telîdî 2009: 324; Hulv 2009: 222–239) kaynaklar hemfikir olmasına rağmen esere, sonradan bazı beyitler eklendiği düşünülmektedir. Said Paşa'nın tercümesinde bulunan aşağıdaki 160. beyit, adı geçen kaynaklarda bulunmamaktadır:

وَالْأَلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ أَهْلُ التَّقَى وَالتَّقَا وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ⁹

Tesbit edilebildiği kadarıyla bu beyit, Osmanlı Türkçesiyle yapılan tercüme ve şerhlerin hemen hemen hepsinde mevcuttur (Karaçorlu 2013: 233–235; Harman 1977: 154; Ertaylan 1960: 10; Mehmed Mekkî 1300: 455; el-Harpûtî 1298: 223; Osman Tevfik 1300: 178; Hasan Fehmi 1330: 424; Mehmed b. Halîl 1327: 135). Bu eserler incelendiğinde kasîdenin son bölümü olan duâ bölümüne bazı beyitlerin eklendiği dikkati çekmektedir. Duâ bölümüne kadar kasîdenin beyitleri görülebilen nüshaların

⁹ “(Hz. Peygamber'in) takvâ ehli, temiz, hilim ve kerem (sahibi olan) Ehl-i Beyt'ine, sahabelere, sonra tabiîne (salât ve selâm olsun).”

hepsinde aynı sayıda ve sıradadır. Farklı beyit sayılarına sahip nüshaların olmasının başında rivayet probleminin geldiğini belirten Gürkan, geç dönem şiiri olmakla birlikte *Kasîde-i Bürde*'nin de sözlü geleneğin getirdiği bu problemten kurtulamadığını belirtmektedir (Gürkan 2011: 52–53) Said Paşa'nın tercümesindeki 160. beyit de kasîdeye sonradan eklenen beyitler içinde yer almaktadır.

Heytemî: “Bazı salih kimseler şu beyitleri eklemişlerdir.” diyerek kasîdeye yedi beyit daha yazmış, bu beyitleri tahkik çalışmasının dışında tutmuş, böylece 167 beyit nakletmiştir (Heytemî 2003: 106). Muhammed Buzeyne, Arap edebiyatında *Kasîde-i Bürde*'ye yazılan bir takım nazîreleri topladığı kitabında kasîdenin beyit sayısını 167 olarak vermekte ve bazı kimselerin bu sayıyı 170'i aşkın olarak tespit ettiğini belirtmektedir (Buzeyne 1994: 31). İbn Âşûr'un eserini özetleyip çeşitli eklemeler yaparak yayımlayan Ömer Abdullâh Kâmil, *el-Belsemü'l-Merih min Şifâi'l-Kalbi'l-Cerih* adlı eserinde kasîdenin beyit sayısını 171 olarak vermekte ve kasîdeyi şerh etmektedir (Ömer Abdullah Kâmil 2004: 169). Tilimsânî'nin eserini iki cilt halinde tahkikli (edisyon kritik) olarak yayımlayan Muhammed Felâk, beyit sayısını 173 olarak vermektedir (Muhammed Felâk 2011 II/617–622). Hatta çeşitli kaynaklarda *Kasîde-i Bürde*'nin beyit sayısı 182'ye kadar çıkmaktadır (Gürkan 2011: 51). Bu durum, *Kasîde-i Bürde*'nin Bûsîrî tarafından 160 beyit halinde yazıldığını ama sonradan, çok sevilen bu kasîdeye, Hz. Peygamber'in teveccühüne mazhar olmak isteyen ve Bûsîrî'nin kazandığı payeye ulaşma arzusu içinde olan bir takım şâirler tarafından eklemeler yapıldığını düşündürmektedir.

Said Paşa'nın mensur tercümesi ile manzum tercümesi arasında, beyitlerin sayısında ve sıralamasında farklılık bulunmaktadır. Mensur tercüme 161 beyit, manzum tercüme ise 163 beyittir. İlk 132 beyti Said Paşa, hem manzum hem de mensur tercümede aynı sırayla tercüme etmiştir. Ancak manzum tercümedeki 133. ve 157. beyitler mensur tercümede ve Arapça metinde bulunmamaktadır. Ayrıca manzum tercümedeki 159. beyit mensur tercümedeki 161. beytin; 160. beyit 159. beytin; 161. beyit de 160. beytin tercümesine karşılık gelmektedir.

6.1.3. Vezin

Bûsîrî *Kasîde-i Bürde'sini* basit bahrinde *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün* vezniyle¹⁰ yazmıştır. Said Paşa'nın manzum tercümesi ise aruzun muzârî bahrinden *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Manzum tercümede en çok karşılaştığımız aruz kusuru imâle-i maksûredir. Şâir özellikle bu kusuru dikkate almamıştır. Bazı örnekleri şöyledir:

geldi (1), *tağı* (5), *çekdi* (7), *ile* (6), *saña* (27), *añladı* (60)

İmâle-i memdûde aruzda kusur sayılmamakta bilakis şiirdeki ahengi sağlamak için tercih edilmektedir. Said Paşa eserinde imâle-i memdûde yapmıştır. Bazı örnekleri şöyledir:

hayr (86), *iksâr* (98), *şırâţ* (102), *maķâm*(111), *hâş* (111), *harb* (117)

Divan şiirinde bir kusur olarak görülen zihafı Said Paşa, nadiren de olsa yapmıştır:

hûn-âlûde (1), *müstakîm* (27), *saķîm* (67)

Vasl-ı ayn yoluyla bazı kelimelerin okunuşunda vezin gereği tasarruf yapılmıştır:

n'ola (48-97), *ve'y* (106)

Vezin gereği kimi yerlerde“-di” görülen geçmiş zaman eki, idi şeklinde yazılmıştır:

olmaz idi (5), *dirilür idi* (46)

Vezin gereği “-iken” zaman zarfı eki bazen -ken şeklinde kelimeye bitişik yazılmıştır:

olurken (31), *yetîmken* (138)

“ya” kelimesi veznin gerektirdiği şekilde uzun ünlüyle ya da kısa ünlüyle yazılmıştır:

Yâ maḥv u *yâ* ḥulâf-ı diyânetle müttehem (19/2), *Ḳur'an şırâţdır ya* terâzûdur 'adlde (102/1)

¹⁰ Veznin farklı kullanımları ve tasarrufları ile ilgili detaylı bilgi için bk.: Abdurrahman Özdemir, “Aruz İlmî”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler* (editör: İsmail Güler), İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 358.

6.1.4. Kafiye ve Redifler

Kasîde-i Bürde incelendiğinde mücerred kâfiyenin kullanıldığı görülmektedir:

elem-ğam (3–4), *sem-sakam* (21–22)

Cinâs-ı nâkıs bir yerde görülmektedir:

nehem-hem (17–18)

Said Paşa, Arapça beyitlerdeki kâfiye kelimelerinin aynısını 46 beyitte kullanmıştır. Bu beyitler şunlardır: 1-6-8-11-13-14-17-23-25-29-32-35-40-41-44-45-59-60-68-72-75-83-84-87-88-89-90-91-92-94-95-97-98-101-106-109-110-112-114-117-136-141-143-145-146-147.

88. beyitte ikinci mısra'da yer alan: “Dağın üzerindeki ateş gibi” manasındaki kısmı da aynen Türkçe tercüme almıştır:

Ol Hazret'in bedîhî *ke-nârin 'alâ 'alem* : *ظُهُورُ نَارِ الْقَرْيِ لَيْلًا عَلَى عَالَمٍ*

112. beytin ikinci mısraında da benzer bir durum söz konusudur:

Mümtâz kıldı zâtıñı ke'l-*müfredi'l-'alem*: *نُودِيَتْ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَالَمِ*

119. beytin ikinci mısraında da durum aynıdır:

A'dâ taşkıldı rumhâ ke-*lahmin 'alâ vedam* : *تَأْتِي كَوْا بِالْفَتْحِ الْعَلْمَا عَلَى وَضَمٍ*

6.1.5. Mensur ve Manzum Tercümenin İmlâ özellikleri:

Makaleye konu olan metin, 28 Muharrem 1301 (28 Kasım 1883) tarihinde bitirilmiştir. Metin, 19.yy. Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini barındırmaktadır.¹¹ Özellikle düzlük-yuvarlaklık, kalınlık-incelik uyumunda ve eklerin yazımında son dönem Osmanlı Türkçesinin imlâsı esas alınmış, bazı istisnâî durumlarda müellifin tercihi metne yansı-

¹¹ 19. yy. Osmanlı Türkçesi dil özellikleriyle ilgili detaylı bilgi için bk.: Ahmet Cevdet Paşa, *Tertîb-i Cedîd Kavâid-i Osmâniyye*, (Haz.) Esra Karabacak, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007; Tâhir Ken'ân, *Kavâid-i Lisân-ı Türki*, (Haz.) Leylâ Karahan-Ülkü Gürsoy, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004; Ahmet Cevdet Paşa, *Kavâid-i Osmâniyye*, (Haz.) Nevzat Özkan, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000; Ahmet Cevdet Paşa, *Medhal-i Kavâ'id*, (Haz.) Nevzat Özkan, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.

tılmıştır. Metin oluşturulurken noktalama işaretleri kullanılmış, cümle başları ve özel isimler büyük harfle yazılmıştır. Hz. Muhammed'le ilgili sıfatların, önünde ya da ardında isim olsun ya da olmasın, büyük harfle yazılması tercih edilmiştir.

6.2. Eserin Muhteva Bakımından İncelenmesi:

6.2.1. Eserin İsmi:

Ka'b b. Zühre'nin eseri, Hz. Peygamber'in "Bürde" adı verilen ve günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunan hırkasını Ka'b'ın kasîdesini çok beğendiği için ona hediye etmesi sebebiyle, *Kaşîdetü'l-Bürde* olarak adlandırılmıştır (Demirayak 2001: XXIV/566–568; Hilmi 2013: 7). Bûsîrî'nin, *Kasîde-i Bürde* olarak meşhûr olan kasîdesinin asıl adı ise *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye*'dir. Kafiye harfi mîm olduğu için *el-Kasîdetü'l-mîmiyye*, şâirin hastalığından kurtulmasına vesîle olduğu için de *Kasîdetü'l-Bürde* diye meşhur olmuştur. Ka'b b. Zühre'nin kasîdesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'nin eseri Osmanlı muhitinde *Kasîdetü'l-Bür'e* (*el-Kasîdetü'l-Bür'iy-ye*) şeklinde anılmışsa da literatürde *Kasîdetü'l-Bürde* (*Kasîde-i Bürde*) diye tanınmaktadır (Kaya 2001: XXIV/568–569). Bürde, yünden bir çeşit aba ve hırka, bür'e ise hastalıktan iyiliğe yüz tutma anlamlarına gelmektedir (Keskinsoy 2011: 18). Eserin *Kasîdetü'l-Bür'e* diye anılmasının sebebi, eseri okuyanların hastalıklardan berî olacağı, böylece şifâ bulacağı inancından kaynaklanabilir (Hilmi 2013: 12).

Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa mensur tercümesine [*ed-*]Dürretü'l-Muğî'e fî Tercemeti Kaşîdeti'l-Bürde ismini koymuş, manzum tercümesinin başına ise *Terceme-i Manzûme* yazmıştır.

6.2.2. Tercümenin Yapılmasının Sebepleri:

Said Paşa manzum eserinin başında, birçok kıymetli kişinin *Kasîde-i Bürde*'de bulunan nükteleri, istiâre ve kinâyeleri açıklamak için şerhler yazdıklarını, kendisinin de "anıldıkça güzel kokuların yayıldığı" Hz. Peygamber'i, onun şefaatinin umarak anmak istediğini belirtir. Bu sebeple de muhtasar bir tercüme kaleme aldığını söyler. Mensur tercümesinin başında da: "Hulâsa-i maşşad Habîb-i Hazret-i 'Allâm 'aleyhi-ş-şalâtü

ve's-selām Efendimiz'İN na't-ı risālet-penāhīlerine hıdmet vesīlesiyle şefā'at-i 'uzmālarını niyāz oldığından..." diyerek amacının Hz. Peygamber'in şefaatine kavuşmak olduğunu açıkça ifade etmektedir. Müellifin *Kasīde-i Bürde'*ye karşı özel bir ilgi duyduğu söylenebilir. Zira Said Paşa, makalenin konusu olan mensur ve manzum tercüme yapılmadan önce 1259/1843 senesinde *Kasīde-i Bürde'*yi tahmis etmiştir (Sak 2013: 523–559). Müellif, *Kasīde-i Bürde'*nin tamamını kapsamayan tahmisinin Hz. Peygamber tarafından makbul görülmesi ümidini taşıdığı ifade eder. Böylece Said Paşa'nın, gerek mensur ve manzum tercümesini gerekse tahmisini, Hz. Peygamber'in şefaatine kavuşmayı arzularak yazdığı görülmektedir.

6.2.3. Mensur ve Manzum Tercümede Takip Edilen Yöntem:

Said Paşa'nın tercümesi, kendisinin de belirttiği gibi muhtasar bir tercümedir. Tercümede sade bir anlatım yolu tercih etmiş olan müellif, beyitlerin anlamını birebir vermeye gayret sarf etmiştir. Elimizdeki nüsha müellif hattı olduğundan Said Paşa'nın ne gibi tasarruflarda bulunduğu da açıkça görülmektedir.

Said Paşa, özel ismin-terimin geçtiği her yerde, ismin-terimin açıklamasını tercümeden sonra bir alt satıra geçerek vermiştir. Mesela, 1. Beyitte geçen *Zî-Selem* kelimesini Beytül-Harem'de bir yer; 7. beyitte geçen *Anem* kelimesini de bir kırmızı ağaç yâhud bakamdır, şeklinde izah etmiştir.

Müellif birçok yerde, anlamın doğru verilmesini sağlayacak, ifadeyi tamamlayıcı kısa izahları, kelimedden ya da ifadeden sonra parantez içinde yapmıştır. 66. beyitte: "Küffâr kör ve şağır oldılar da müjdecilerin ilân itdikleri (bunca beşâretler) ve (korkuducuların) seyfi tahvîf ile iblâğ itdikleri lem'alar (anlar tarafından) ne işidildi ne de görüldi." şeklinde yapılan tercümede, Arapça beyitte yer almayan *bunca beşâretler-korkuducuların-anlar tarafından* ifadeleri tercüme parantez içinde eklenmiştir.

Said Paşa, tercümedeki bazı tercihlerini değiştirmiştir. Geniş denebilecek izahların, açıklamaların üzerlerini çizerek ya da karalayarak satırın üstüne ya da sayfa kenarına, tercümesinin son şeklini yazmıştır. Bu tercihlere bakıldığında müellifin, şerh seviyesinde değerlendirilebilecek

uzun açıklamaları tercüme metninin içinde yapmaktan vazgeçtiği, sadece beytin birebir anlamını vermeye çalıştığı, gerekli gördüğü yerlerde - özellikle özel isimlerin ve terimlerin açıklanması ve anlam bütünlüğünün sağlanması için- izahlar yaptığı görülmektedir. 69. beytin tercümesinde müellif: “Ol vakte kadar ki (**birbiri üzerine binerek göge toğrı çıkarken şehâblarıñ suķūtı cihetiyle**) münhezim olan şeytânlardan her birisi digeriniñ izine tâbî olduğu hâlde tarîk-i semâdan (**zemîne toğrı**) i'râz ve firâr itdi.” demektedir. Müellif, parantez içinde ve bold olarak verilen kısımların üzerini çizmiş, bu bölümleri tercümesinden çıkarmıştır. Bu kısımlara bakıldığında Arapça metinde, *birbiri üzerine binerek göge toğrı çıkarken şehâblarıñ suķūtı cihetiyle* ve *zemîne toğrı* ifadelerinin olmadığı görülmektedir. Bu makalede, yazmada üzeri çizilen ve tercüme alınmayan kısımlar, Said Paşa'nın tercüme konusundaki düşüncelerini, tercihlerini okuyucuya yansıtacağı düşünülerek dipnotlara alınmıştır.

Diyarbakırlı Said Paşa, şerh seviyesinde değerlendirilebilecek uzun açıklamaları tercüme metninin içinde yapmamıştır. Anlaşılmasında güçlük çekilebilecek, detaylı izaha muhtaç bazı beyitlerde muhtasar tercümenin ardından, “ya'nî” kelimesiyle başlayarak beytin anlamını detaylandırmıştır. Mesela 76. beytin tercümesi şu şekilde yapılmıştır: “Ve cümle-i mu'cizâtdandır ki mağaranıñ cem' itdiği hayr u keremden 'ibâret idi. Küffâr-ı Kureyş'den her birisiniñ gözi ol Hâzret'i görmekten kör oldı. **Ya'nî** Hayrül-Beriyye olan Hâzret-i Peygamber 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm Efendimiz ekrem ve efđal-i ümmet Hâzret-i Ebî Bekr rağıyallâhu te'âlâ 'anh efendimizle berâber Mekke'den Medîne'ye hicret buyurırken kurb-ı Mekke'de vâkı' cebel-i Sevr'de bulunan mağaraya dâhil olduklarından ol Hâzret'i taħarrî iden küffâr kör oldılar da görmediler.” *Ya'nî* kelimesine kadar Said Paşa, metnin birebir tercümesini yapmaya çalışmıştır. Sonrasında da tercümeyi daha anlaşılır kılmak için Hz. Peygamber'in Hz. Ebubekir'le Mekke'den Medine'ye hicretleri esnasında, Sevr mağarasında yaşadıkları olayı hatırlatarak Kureyşli kâfirlerin durumunu izah etmiştir. Bu şekilde Said Paşa, 12 farklı beyitte *ya'nî* kelimesinin ardından izahlarda bulunmuştur.

Said Paşa, *Kasîde-i Bürde*'yi nazmen tercüme etmeyi istediğini, ama eserdeki nüktelerin ve kulağa hoş gelen akıcı söyleyişin harfi harfine ve manzum olarak tercümesine söyleyiş gücünün yetmeyeceğini, bu

nedenle de maksadı bozmayacak şekilde mefhumunu tercüme etmeye çalıştığını 18^a'da manzum tercümenin başında şöyle belirtmektedir: “Kasîde-i Bürde’niñ teberrük^{en} nazm ile de tercemesi murād olunmuş ise de nikāt ve elfāz-ı cezālesiniñ harfiyy^{en} ve nazm^{en} tercemesinde iktidār-ı ‘ācizānemiñ kāfī olmaması cihetiyle maķāşıdı ifāte itmeyecek derecede mefāhīm-i şerīfesiniñ aķzına diķķatle terceme idildi.”

Buna göre manzum tercümede Said Paşa, veznin sunduğu kısıtlı alanda, olabildiğince birebir tercüme yapmaya çalışmış, beytin vermek istediği anlamı bozmamaya elinden geldiğince gayret etmiştir. “Harfiyen” tercümeden ziyade “makāsıdı” ifade etmeyi amaçlamıştır. Manzum tercüme bakıldığında müellifin, sanatlı bir dil kullanmaktan ziyade beytin anlamını yansıtmaya dikkat ettiği, bazen orijinal metinde kullanılan kimi kelimeleri tercüme etmediği, beytin genel anlamını ortaya koymaya çalıştđı görölmektedir. Mesela 46. beytin manzum tercümesine bakıldığında “أَعْظَمًا büyüklük” kelimesi dışında bütün ifadelerin tercüme alınmaya gayret edildiği görölmektedir. Yaklaşık olarak Said Paşa tarafından verilen karşılıklar şöyledir:

لَوْ نَأْسَبْتُ قَدْرَهُ آيَاتُهُ عَظْمًا أَحْيَا اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرِّمَمِ

*Ḳadriyle mu‘cizātınıñ olsa tenāsübi
İsmi ile du‘āda dirilür idi rimem*

لَوْ نَأْسَبْتُ : olsa tenāsübi [عَظْمًا] : ḳadriyle mu‘cizātınıñ ...

الرِّمَمِ دَارِسَ : rimem مِنْ رَمِدٍ : ismi ile du‘āda dirilür idi : أَحْيَا اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى

104. beytin manzum ve mensur tercümesini müellif birebir yapmaya çalışmıştır. Mensur tercümede vezin zarureti olmadığından kelimelerin tam karşılıklarının verilmeye çalışıldığı, manzum tercümede ise kelimelerde bazı ek tasarruflarının yapıldığı görölmektedir. Orijinal ifadenin karşısındaki italik yazılar manzum tercümeden, bold yazılar ise mensur tercümeden alıntıdır:

قَدْ تُنْكِرُ : *münkir olur* / **Ba‘z^{en} inkār ider**; *أَيْنُ* : *ayn/ göz*; *أَلْتَلْتَلِي* : *illetlenürse/ ağrıdan nāşī*; *مِنْ رَمِدٍ* : *ضَوْءُ الشَّمْسِ* : *nūr-ı şemsi/ güneşin ziyāsını*; *طَعْمَ الْمَاءِ* : *ta‘m-ı mā/ şuyunñ ıa‘mını*; *فَمُ* : *fem/ ağız*; *سَقَمٌ* : *Ma‘lūl olursa/ illetden ötüri*

7. Yazmanın Tavsifi

Kasîde-i Bürde, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 145 numara da kayıtlıdır. Eser Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa'nın Arkeoloji Müzesi'ne bağışlanan müsvedde defterlerinden birinde yer almaktadır. Müellif hattıyla kaleme alınmış olan eserin varaklarında, birçok yerde karalamalar yapılmış, kâğıdın kenarlarına ya da defterin farklı yerlerine tercümenin son şekli verilmiştir. Eser mavi renkli, kabartmalı karton kapaklı, kenarları koyu bordo meşin ciltle kaplı, 26×12 cm. ebatlarında, filigranlı, açık kahverengi varaklıdır. Toplam 187 varak olmasına rağmen sadece 23 varağında yazı bulunmaktadır. Diğer varaklar boştur. *Kasîde-i Bürde* tercümesi 6^b-22^a arasında yer almakta, diğer bölümlerde de Said Paşa'ya ait şiirler bulunmaktadır.

SONUÇ

a. Diyarbakırlı Mehmet Said Paşa'ya âit olduğu bilinen; ama bugüne kadar günyüzüne çıkarılmamış olan *Kasîde-i Bürde*'nin mensur ve manzum tercümesi transkribe edilerek şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir.

b. *Kasîde-i Bürde*'nin Türk edebiyatındaki yeri ve önemi, tarihî seyri içindeki durumuyla beraber ortaya konulmuştur.

c. Bûsîrî'nin eserini, geçirdiği felç hastalığından sonra Hz. Peygamber'den şefaât umarak yazdığı ve sonunda hastalıktan kurtulduğu rivayet edilmektedir. Bu bilginin doğru olmadığı yönünde birtakım tarihsel yaklaşımlar olduğu tespit edilmiş, her iki görüş de incelenmiştir.

d. *Kasîde-i Bürde*'nin şifâ maksatlı okumalarında, kasîde metninde olmayan bir beytin, kasîdede yazılı her beytin ardından tekrar edilmesi gerektiğine dair bir inanışın olduğu görülmüştür.

e. *Kasîde-i Bürde*'nin Türk-İslâm edebiyatı içinde, hakkında en fazla tercüme ve şerh yazılan kasîde olduğu, mevcut bilgiler ışığında görülmüştür.

f. Said Paşa'nın mensur ve manzum tercümesinin, diğer *Kasîde-i Bürde* tercümeleriyle mukayesesi yapılmış, Said paşa'nın tercümesinin,

ilk dönem tercümelerinde görülen tarzda, kısa ve öz izahlara dayalı bir yapısı olduğu anlaşılmıştır.

g. İlk örneklerden günümüze kadar uzanan *Kasîde-i Bürde* tercümelerine bakıldığında Said Paşa'nın tercümesini, ait olduğu dönemin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gözeterek yaptığı anlaşılmıştır.

h. *Kasîde-i Bürde*'nin beyit sayısı ile ilgili bir karışıklığın olduğu, kasîdenin ilk örneklerinden hareketle yapılan tahkikli çalışmalarda 160 beyit olan eserin sonraki dönemlerde 182 beyte kadar çıktığı, bunun da Hz. Peygamber'den şefaata uman şairler tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

METİN

[6^b][ED-]DÜRRETÜ'L-MUĞİ'E
Fİ TERCEMETİ KAŞİDETI'L-BÜRDE

Bismillāhirrahmānirrahīm

Elḥamdülillāhi Rabbi'l-‘ālemīn. Ve’ş-şalātu ve’s-selāmu ‘alā nebbiyyihī Muḥammedⁱⁿ ve ālihī ve şaḥbihī ecma‘īn. İmām Muḥammed el-Büşirī kudise sırruhu'l-‘azīz ḥazretleriniñ Kaşide-i Bürde deyü meşhūr olan manzūme-i celīleleri ki mezāyā-yı şevk-āmizinde münderic nikāt ve isti‘arāt ve kināyātı tavzīḥ için eslāf-ı kirām rahimehumullāh taraflarından müte‘ad-did şurūḥ-ı şerīfe yazılmış ise de *hüve'l-miskü mā-kerrertehū yetedavve‘u*¹² medlülınca Ḥabīb-i Kibriyā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve aşḥābihī etemmü’ş-şalevāt ve ezke’t-taḥyā Efendimiz Ḥazretleriniñ şefā‘at-i ‘uzmālarına vesīle-i nā‘i-liyyet olmak maḥsadıyla bu terceme-i muḥtaşarayı yazdım. İnsān nisyanđan ḥālī olmaz. Ḥaḫā ve kuşurđan münezzeḥ zātü'l-Vehbiyyet, şıfāt-ı Kibriyā’dır. Tercememiziñ ḫaḫā’tıyla beraber kabūl-i ‘ālī-i risālet-penāḫiye maẓhar olması rūḥ-ı pāk-i Ḥazret-i Peygamberiden tazarru‘ olunur. Ve mina'l-lāḫi’t-tevfīk. Ve hüve'l-hādī ilā aḫseni’t-ḫarīk. Sa‘īd

¹² Bu mısra’ Miḫyār ed-Deylemī’nin bir kasidesinin 7. beytinden nākis iktibasır. Kasidenin tamamı için bk.: Ebü'l-Hüseyn Ebü'l-Hasan Miḫyār b. Merzeveyh ed-Deylemi el-Bağđadı, *Dîvānu Miḫyār ed-Deylemī*, Cilt: II, s. 174.

Divanda *hüve'l-miskü* ifadesi farklı olarak *mine’t-ḫayyibi* şeklinde geçmektedir. Beytin tamamı ve günümüz Türkçesi şöyledir:

هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوُّعٌ
أَعَدُّ دُكْرَ نَعْمَانٍ أَعَدُّ إِنَّ دُكْرَهُ

“Hele gel, Ebu Hanife’yi (Numan b. Sabit) anlat biraz bize. Zira misk gibidir onu anmak. Anıldıkça güzel kokular yayar çevresine.”

Terceme-i Kaşide

1. أَمِنْ تَذَكُّرِ حَيْرَانٍ بِذِي سَلَمٍ مَرَجَتْ دَمْعًا جَزَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمٍ

(Ey ‘aşık) gözden akan gözyaşını kan ile karıştırdın. (Böyle ağlayışın) Zî-Selem’deki komşuları hâtıra getirdiğinden midir? (Zî-Selem) beyne’l-Ḥaremeyn bir mevzi’dir.

2. أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ كَاظِمَةٍ وَأَوْمَضَ الْبُرُقُ فِي الظُّلْمَاءِ مِنْ إِصْمٍ

Yâhud Kâzime cânibinden havâ esdi veyâ İdam’dan karanlıkda şimşek çakdı da andan mıdır? [7*] (Kâzime) Medîne-i Münevver’e’dir. (İdam) Medîne-i Münevver’e’de bir tağın ismidir.

3. فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِنْ قُلْتَ أَكْفَمَا هَمَّتَا وَمَا لِقَلْبِكَ إِنْ قُلْتَ اسْتَفَقَ يَهُم

Gözleriñe ne oldu ki, “Ağlamağdan memnû’ olunuz!” diseñ yaş dökerler. Ve qalbiñe ne oldu ki, “Ayl!” diseñ mütehayyir olur.

4. أَيْحَسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ مَا بَيِّنَ مُنْسَجِمٍ مِنْهُ وَمُضْطَرِمٌ

‘Aşık zan ider ki ‘ışk -kendinden harıl harıl dökilen gözyaşları ve qalbinde ‘alevlenen ‘ışk âteşi arasında- gizlenicidir.

5. لَوْلَا الْهُوَى لَمْ تُرْفُ دَمْعًا عَلَى طَلَلٍ وَلَا أَرَقْتُ لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ

‘Aşğ olmasa idi harâbe üzerine gözyaşını dökmez idiñ. Ve söğüt ağacıyla tağı hâtıra getirüp gözleriñden yaş akıtmaz idiñ.¹³

6. فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَمَا شَهَدْتَ بِهِ عَلَيْنِكَ عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

Gözyaşı ve hastelik, üzeriñe şehâdet-i ‘âdile itdikten soñra ‘ışkı naşil inkâr ideyorsun?¹⁴

¹³ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Ey‘aşık) ‘Aşğ olmasa idi (cânânın diyârındaki) harâbe üzerine gözyaşını dökmez idiñ. Ve (cânânın bir vakit seyrân-gâhi olan) söğüt ağacıyla tağı hâtıra getirüp gözleriñden yaş akıtmaz idiñ.

¹⁴ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Gözyaşı ve hastelik ‘ışk (iki şahid-i

7. وَأَثْبَتَ الْوَجْدَ حَطْبِي عَبْرَةَ وَصْنِي مِثْلَ الْبَهَارِ عَلَى خَدَيْكَ وَالْعَنَمِ

Ve hüzn yanağların üzerine (kan ile maḥlūt) bakam gibi kırmızı göz-yaşı ḥaṭṭını ve maraz, şarı gül gibi (şarılık) ḥaṭṭını işbât eyledi.

(Bahār) şarı güle dinilir. ('Anem) bir kırmızı ağaç yāḥud bakamdır.

8. نَعْمَ سَرَى طَيْفٌ مِنْ أَهْوَى فَأَرْقِي وَالْحُبُّ يَغْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ

[7^b] Evet 'aşığı oldığım cānānıñ ḥayālî gice geldi. Beni uyḥudan uyan-
dırdı. Hālbuki 'ışk lezzātları kederle helāk ider.

9. يَا لَأَيْبِي فِي الْهَوَى الْعُدْرِيِّ مَعْدِرَةً مَيِّ إِلَيْكَ وَلَوْ أَنْصَفْتَ لَمْ تَلِمَ

Ey beni 'ışk-ı müfriṭ içinde levm iden kimse! Eger inşāf itseñ benden saña olan ma'zereti ḳabūl ile beni levm itmezsın.¹⁵

10. عَدَّتْكَ حَالِي لَا سِرِّي بِمُسْتَبْرٍ عَنِ الْوِشَاءِ وَلَا دَائِي بِمُنْحَسِمٍ

Benim ḥālim seni tecāvüz eyledi. Benim sırrım ḡammāzlardan mestür ve derdim münḳati' degildir.¹⁶

11. مَحْضَتْنِي النَّصْحَ لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ إِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْعُدَالِ فِي صَمَمٍ

Naşīḥati sen baña ḥālîşāne eylediñ lākin o našīḥati ben işidir olmadım. Muḥaḳḳaḳdır ki 'aşık levm idenlerden şaḡırlıḳdadır.

12. إِنِّي أَتَهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَدْلِي وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِي نَصْحٍ عَنِ التَّهَمِ

'ādil olmak üzere) üzeriñe şehādet-i 'ādile itdikden soñra 'ışkı naşıl inkār ideyor-
sun.

¹⁵ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ey beni 'ışk-ı müfriṭ içinde (**görüp de**) levm iden kimse! Eger inşāf itseñ benden saña olan ma'zereti ḳabūl ile beni levm itmezsın.

¹⁶ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (**Ey lā'im**) Benim ḥālim seni tecāvüz eyledi (**Başkalarının da ma'lūmı oldu**). Benim sırrım ḡammāzlardan mestür ve derdim münḳati' degildir.

Pîrlik nâşihini beni levminde ithâm eyledim. Hâlbuki şeyb-i pîrlik naşî-
hatde töhmetlerden pek ba'iddir.¹⁷

13. مِنْ جَهْلِهَا بِنْدِيرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمِ فَإِنَّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَطَّتْ

Benim alçağ nefsim cehlinden nâşî fenâlığı sebebiyle ihtiyârlık ve sâl-
hürdeliğîñ korkutmasıyla naşîhati kabûl itmedi.

14. وَلَا أَعَدْتُ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ قِرَى صَنِيفِ أَلَمِّ بَرَأْسِي غَيْرَ مُحْتَسِمِ

Ve nefsi-i emmârem fi'l-i cemîleden zâd hâzırlamadı. Müsâfir muhte-
rem olmadığı hâlde başıma konda.¹⁸ [8^a]

15. لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنِّي مَا أَوْقَرُهُ كَتَمْتُ سِرًّا بَدَالِي مِنْهُ بِالْكَتْمِ

Eger ben o müsâfire ihtirâm itmeyecegimi bilür olsa idim andan baña
yüz gösteren sırrı ketem¹⁹ itmekle ketm ider idim. Ya'nî ihtiyârlığa lâyığ olan
tevbe ve a'mâl-i şâlihaya mürâ'ât itmeyecegimi bilmiş olsa idim saç ve
şakalımı kına ile boyar ve ihtiyârlığımı ketm ider idim.

16. مَنْ لِي بِرِدِّ جِمَاحٍ مِنْ غَوَائِتِهَا كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجَمِ

Kimdir ki benim serkeş nefsimi azğınlığından döndürür. Nitekim ser-
keş at gem ile döndürülür.

17. فَلَا تَزُومُ بِالْمَعَاصِي كَسْرَ شَهْوَتِهَا إِنَّ الطَّعَامَ يَمُوتِي شَهْوَةَ النَّهْمِ

Me'âşî ile nefsiñ şehvetini kırmağı isteme! Muhaqqıkdır ki ta'am, ekül
olan kimseniñ iştihâsına kuvvet virür.

¹⁷ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Saç şakalı ağaran kimseye şeyhü-
hetden büyük nâşih yoğ iken ben nâşih şeybini) pîrlik nâşihini beni levminde
ithâm eyledim. Hâlbuki şeyb-i pîrlik naşîhatde töhmetlerden pek ba'iddir.

¹⁸ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ve nefsi-i emmârem fi'l-i cemîleden zâd hâzırlamadı. Müsâfir (olan ihtiyârlık ve saç şakal ağarmak 'alâmeti) muhte-
rem olmadığı hâlde başıma konda.

¹⁹ Ketem, siyaha çalan koyu kırmızı renkte, kendisiyle kına yapılan bir bitkidir. Detaylı bilgi için bk.: Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, s. 809 [Vesme maddesi], TDK Yay., Ankara 2000.

18. وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تَهْمَلَهُ سَبَّ عَلَى حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَقْطُمَهُ يَنْقَطِمِ

Ve nefis çocuk gibidir. Eger anı hâline bırağır iseñ şebâblık zamânına kadar süd emmeği sevmek üzere bulunur. Ve eger südden keser iseñ kesilür.

19. فَاصْرِفْ هَوَاهَا وَحَاذِرْ أَنْ تُؤَلِّيَهُ إِنَّ الْهَرَى مَا تَوَلَّى يُضْمُ أَوْ يَصِمُ

Hâl böyle olduğunu bildiñ ise nefsiñ hevâsını men' eyle. Ve hevâ-yı nefsi üzerine vâlî kılmakdan hâzer üzere ol. Muhaqqakdır ki hevâ-yı nefis vâlî olur ise seni ya helâk yâhud ma'yüb ider.

20. وَرَاعِهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ وَإِنْ هِيَ اسْتَحَلَّتِ الْمَرْعَى فَلَا تُسِمُ

Ve nefis işleyeceği işlerde başıboş hayvân (gibi)dir. Sen hıfz u hürâsetle anı otar. Ve eger otlak yerini çatlı bulur ise otarma. [8^b]

21. كَمْ حَسَنْتَ لِدَّةٍ لِلْمَرْءِ قَاتِلَةٌ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ إِنْ السَّمَّ فِي الدَّسَمِ

Nefs çok kerre öldürücü şeyleri lezzetce insâna güzel gösterir. Hâlbuki insân ta'âm içinde zehr olduğunu bilmez de bilmediği ecilden anı yer.

22. وَأَخْشِ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شَبَعٍ فَرْبٌ مَحْمَصَةٌ شَرٌّ مِنَ التَّحْمِ

Nefsiñ açlık ve toklığından hâşıl olan desîselerden kırk. Zîrâ çok açlık, tuhmelerden ziyâde şerdir.

23. وَاسْتَنْفِرِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدْ اِمْتَلَأَتْ مِنَ الْمَحَارِمِ وَالزَّمَّ حِمِيَةَ النَّدَمِ

Harâm şey'lerden tolmüş olan gözden gözyaşını döküp ifrâğ eyle. Ve nedâmet perhîzini iltizâm it.

24. وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِهِمَا وَإِنْ هُمَا مَحْضَاكَ التُّصْحَ فَأَتَّهُم

Ve nefis ile şeytâna muhâlefet ve 'ısyân eyle. Ve anlar her ne kadar naşîhatlerini hâliş bile gösterirlerse de sen anları müttehem kıl.

25. وَلَا تَطْعُ مِنْهُمَا حَضْمًا وَلَا حَكْمًا فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْحَضْمِ وَالْحَكْمِ

Nefs ile şeytândan hangi birisi a'mâlce haşm ve digeri hâkem olur ise sen anlarıñ hiçbirisine itâ'at itme. Hâlbuki sen öyle haşmıñ ve hâkimiñ mekrini bilürsin.²⁰

26. أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ قَوْلٍ بَلَ عَمَلٍ لَقَدْ نَسَبْتُ بِهِ نَسْلًا لِدِي عَقْمٍ

'Amelsiz olan sözden ötüri Cenâb-ı Hâk'dan mağfired taleb iderim. Ben o söz ile veledi olmayana veled nisbet eyledim. Ya'nî kendimde hüsni-i amel yoğ iken başkasına naşihat eyledim.

27. أَمَرْتُكَ الْخَيْرَ لَكِنْ مَا اتَّمَرْتُ بِهِ وَمَا اسْتَقَمْتُ فَمَا قَوْلِي لَكَ اسْتَقِمَ

Hayr işlemeği saña emr eyledim. Lâkin ol emr-i bi'l-hayra ben imtişâl itmedim. Ve ben müstaķim olmadığım hâlde saña müstaķim ol dimekligim ne demek olayor? [9^a]

28. وَلَا تَزَوَّدْتُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً وَلَمْ أُصَلِّ سِوَى فَرَضٍ وَلَمْ أُصُمْ

Ve ölmezden muķaddem nâfileyi zâd-ı âhıret ittiḥâz itmedim. Ve farz namâzdan başka namâz kılmadım. Ve farz orucdan mâ'adâ oruc ũtmedim.

29. ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَيَّ أَنْ إِشْتَكَّتْ قَدَمَاهُ الضَّرَّ مِنْ وَرَمٍ

Bir Zât-ı 'Âli-ķadriñ sünnetini terk itdim ki mübârek ayakları veremden hâşıl olan ıztırâbdan şikâyet idinceye degin giceyi ihyâ buyurur idi.²¹

30. تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَشْحًا مُتْرَفَ الْأَدَمِ وَشَدُّ مِنْ سَعْبٍ أَحْشَاءَهُ وَطَوَى

²⁰ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Nefs ile şeytândan hangi birisi a'mâlce haşm ve digeri hâkem olur ise sen anlarıñ hiçbirisine itâ'at itme. Hâlbuki (herkesiñ kalbi a'mâliñ güzelini ve fenâlığını insâna bildireceğine nazâr^{an}) sen öyle haşmıñ ve hâkimiñ mekrini bilürsin.

²¹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Bir zât-ı 'âli-ķadriñ sünnetini terk itdim ki mübârek ayakları veremden hâşıl olan ıztırâbdan şikâyet idinceye degin giceyi (ibâdetle) ihyâ buyurur idi.

Ve (bir Zât-ı Celîlü'l-ıkadriñ sünnetini terk itdim ki kurb-ı İlahîye nâ'il olmak şevkiyle) açlığı ihtiyârdan (açlık zahmetini tahfîf için) em'â'-ı şerîfe-lerini bağlar ve cildi yumuşak böğürlerini taş altına düşürürler idi.

31. عَنْ نَفْسِهِ فَأَرَاهَا أَيَّمَا شَمَمٍ وَرَأَوْدَتِهِ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ

Ve altundan yüksek taşlar ol Zât-ı 'Âlî-ıkadrdan meyl ve iltifât taleb eylediler. Der-'akab istiğnâsını cibâle irâ'e buyurdu.

32. إِنَّ الصُّرُورَةَ لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصْمِ وَأَكَّدَتْ زُهْدَهُ فِيهَا صُرُورَتُهُ

Ve zarûretleri (şâbit iken) cibâl-i zeheb hakkında zühdlerini te'kîd eyledi. Muhaqqıktır ki zarûret ma'sûm olan zât üzerine galebe idemez.

33. وَكَيْفَ تَدْعُو إِلَى الدُّنْيَا صَرُورَةٌ مَنْ لَوْلَاهُ لَمْ تُحْرَجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ

Bir Zât-ı Celîlü'l-ıkadri ki eger vücûd-ı 'âlîleri mevcûd olmasa idi dünyâ 'ademden çıkmaz idi. Ol Zât-ı 'âlîye zarûret nasıl dünyâyâ rağbet itdirir?

34. مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرْبٍ وَمِنْ عَجَمٍ

Ol Zât-ı Mekârim-i Âyât dünyâ ve âhuretîñ ve ins ve cinniñ ve 'Arab'dan ve 'Acem'den olan iki fâ'ifeniñ seyyidi Hâzret-i Muhammed Muş-ţafâ şallallahu 'aleyhi ve selem ve 'alâ âlihî ve aşşâbihî Efendimiz'dir. [9^b]

35. نَبِيُّنَا الْأَمْرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ أَبْرَ فِي قَوْلٍ لَّا مِنْهُ وَلَا نَعَمَ

Ol Seyyidü'l-kevneyn âmir ve nâhî olan Peyğamberimiz Efendimiz'dir ki (min şarafillâh) nehy ve emr eylediği sözde andan ziyâde şâdık kimse yokdur.

36. هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تَرْجَى شَفَاعَتَهُ لِكُلِّ هَوَلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمٍ

Ol Nebiyy-i Muhterem bir maħbûb-ı İlahîdir ki kôrku virici şey'lerden her bir hevl ki anlara beliyyeler dâhil olıdır o şey'leriñ cümlesi için ol Maħbûb-ı İlahî'niñ şefâ'ati ricâ olunur.

37. دَعَا إِلَى اللَّهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْفَصِمٍ

Ol Nebiyy-i Muhterem halkı itâ'at-i Hâkka da'vet buyurdu. O Zât'ın dâmenine teşebbûş idenler bir ħabl-i metîne teşebbûş idicilerdir ki ol ħabl-i metîn kırılıcı degildir.

38. فَاقَ النَّبِيِّنَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ وَلَمْ يَدَأُونَهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمٍ

Ol Meffhar-i Enbiyā haq şüretde ve hasen sîretde cemî' enbiyāya fâ'ik oldı. Ve 'ilmde ve keremde Enbiyā'-ı sā'ireniñ hiç birisi ol Hâzret'e qarîb olamadılar.

39. وَكُلُّهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسٍ عَزَفًا مِنَ الْبَحْرِ أَوْ رَشْفًا مِنَ الدَّيَمِ

Ve Enbiyā'-ı kirāmuñ cemî'isi Rasûl-i Kibriyā'dan bir avuç şu yâhud yağmurlardan cür'a iltimās idici (gibi)dirler.

40. وَوَأَقْفُونَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمْ مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكْمِ

Ve Enbiyā'-ı 'izām 'aleyhimü's-selām Huzûr-ı Risâlet-penâhîde rütberince şurıcdırlar. (Anlar Fahr-ı 'Âlem şallallâhu 'aleyhi ve selem Efendimiz'e nisbetle rütbet^{en}) 'ilmiden nokta yâhud hikmetden harekedirler.

41. فَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَعْنَاهُ وَصُورَتُهُ تَمَّ اضْطَفَاهُ حَبِيبًا بَارِئُ النَّسَمِ

(Evşâf-ı celîle-i mezkûre ile mevşûf olan zât-ı pāk-i Muḥammedî) Ol Zât-ı 'Âlî'dir ki ma'nâ-yı şerîfleri ve şüret-i 'aliyyeleri ekmel olup Hâzret-i Hâlıkı'r-rûh şu ekmeliyyeti Zât-ı Muḥammedî'ye ihsân buyurdıktan soñra ol Hâzret'i, ḥabîbi olmağ üzere mümtâz buyurdılar.

42. مُنَزَّةٌ عَنْ شَرِيكَ فِي مَحَاسِنِهِ فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مُنْقَسِمٍ

[10*] Mehâsin-i zâtiyyelerinde şerîkden münezze olup cevher-i ḥüsn ol Hâzret'de kâbil-i kısmet degildir.

43. دَعَا مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتَكِمْ

Naşârânıñ kendi peygamberleri haqqında iddi'â eyledikleri bahşi bırak! (Ya'nî ḥulül ve ittihād gibi sözleri kalbe ve lisâna getürme) Ve haqq-ı 'âlî-i Muḥammedî'de (şifât-ı kemâl ve nu'üt-ı celâl ve cemâlden) murâd eylediğiñ sözi bi-ṭarîkı'l-medḥ (ol Zât-ı 'Âlî-ḳadre) ḥükm ve nisbet it.

44. وَأُنْسِبُ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ وَأُنْسِبُ إِلَى قَدْرِهِ مَا شِئْتَ مِنْ عَظْمٍ

Şereften murâd itdiğiñ şey'i Zât-ı 'Âlî'lerine ve 'azametden murâd itdiğiñ şey'i Ḳadr-i Celîl'lerine nisbet it.

45. فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ حَدٌّ فَيُعْرَبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمٍ

Muḥakkakdır ki Rasûlullâh'ın fazlı bir derecededir ki anıñ için nihâyet yokdur ki nâṭık-ı dehân ile andan haber vire.

46. لَوْ نَأَسَبْتُ قَدْرَهُ آيَاتُهُ عِظْمًا أَحْيَا اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرِّمَمِ

Eger ol Hâzret'in mu'cizâtı 'azamet cihetiyle kıadrine göre olsa idi İsm-i Şerîf'i zıkr ile du'â olunduğı vakıt çürümiş gönülleri ihyâ ider idi.

47. لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا تَعْيَى الْعُقُولُ بِهِ حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ تَرْتَبْ وَلَمْ نَهَمِ

Üzerimize farṭ-ı şevk ve rağbete binâ^{en} ol bir şey' ile ki 'akıllara kabülde 'âciz ola Faḫr-ı 'Âlem Efendimiz anıñla bizi imtiḫân buyurmadı. Binâ^{en} 'âlâ zâlik biz daḫı şek ve irtiyâb itmedik ve müteḫayyir olmadık.²²

48. أَعْيَى الْوَرَى فَهَمُّ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرَى لِلْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيهِ غَيْرُ مُنْفَحِمِ

Hâkıkat-i Muḥammediyye'yi fehmi, ḫalkı 'âciz eyledi. Binâ^{en} 'âlâ zâlik ḫalk yakın ve uzak ol ḫâkıkatı idrâkde 'aciz ve sükût ḫâlınden başka şüret görür olmadı.

49. كَالشَّمْسِ تَظْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعْدٍ صَغِيرَةً وَتُكِلُ الطَّرْفَ مِنْ أَمَمِ

Faḫr-ı Kâ'inât Efendimiz güneş gibidir ki güneş uzakdan gözlere küçük görünür. Hâlbuki yakından gözi kıamaşdırır. [10^b]

50. وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ قَوْمٌ نِيَامُ تَسْلَوًا عَنْهُ بِالْحُلْمِ

Ve rütbe-i isti'dâdlarını rü'yâda görmekle andan tesliyet iden uyḫudaki kavm, ḫâkıkat-i Muḥammediyye'yi dünyâda naşıl idrâk idebilir?

51. فَمَنْعُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ

Ol Hâzret ḫâkıkında nâsıñ eñ ziyâde bilişleri, ol Zât-ı 'Âlî, insân ve maḫlûkât-ı Ḥudâ'nıñ cümlesiniñ ḫayırlusı olduğıdır.

²² Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: **(Bizim hidâyetimiz için)** Üzerimize farṭ-ı şevk ve rağbete binâ^{en} ol bir şey' ile ki 'akıllara kabülde 'âciz ola faḫr-ı 'âlem efendimiz anıñla bizi imtiḫân buyurmadı. Binâ^{en} 'âlâ zâlik biz daḫı şek ve irtiyâb itmedik ve müteḫayyir olmadık.

52. وَكُلُّ آيٍ أَتَى الرَّسُلَ الْكِرَامَ بِهَا فَإِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمْ

Ve her mu‘cizât ki enbiyâ’-ı kirâm ol mu‘cizât ile geldi, enbiyâ’-ı kirâma ol mu‘cizâtın vuşûli ancak nûr-ı Muhammedî’ dendir.

53. فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضَلَّ هُمْ كَوَاكِبِهَا يُظْهِرُونَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلَمِ

Zîrâ ol Hazret şems-i fazl ve enbiyâ’-ı kirâm ol şemsiñ yıldızları olup ol şemsiñ envârını zulümâtda nâs izhâr iderler.

54. أَكْرَمَ بِخَلْقِي نَبِيَّ زَانَهُ خُلُقُ بِالْحُسْنِ مُشْتَمِلٍ بِالْبَشْرِ مُتَّسِمِ

Hazret-i Peygamber’in mübârek hey’et-i şüriyyeleri ne ‘âceb kerîmdir ki ol hûlk-ı kerîmi ahlâk-ı şerîfleri hüsni ile müştemil ve beşâsetle ‘alâmetlenmiş olmak üzere zînetlendirmişdir.²³

55. كَالْبَدْرِ فِي شَرَفٍ وَ الزَّهْرِ فِي تَرْفٍ²⁴ وَ الْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَ الدَّهْرِ فِي هِمَمِ

Ol Zât-ı Celîlü’l-kadr şerefde bedr ve tâzelikte çiçek ve keremde deryâ ve himmetlerde dünyâ gibidir.

56. كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ فِي جَلَالَتِهِ فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلَقَّاهُ وَ فِي حَشَمِ

‘Asker ve hıdem ve haşem içinde aña mülâkî oldığıñ vakit ol Hazret nasıl ise yalnızlık hâlinde ‘azametde öyledir.

57. كَأَنَّمَا اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ فِي صَدَفٍ مِنْ مَعْدِنِي مَنْطِقِ مِنْهُ وَ مُبْتَسِمِ

²³ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Hazret-i peygamberin mübârek (hûlkı ya’nî) hey’et-i şüriyyeleri ne ‘âceb kerîmdir ki ol hûlk-ı kerîmi ahlâk-ı şerîfleri hüsni ile müştemil ve beşâsetle ‘alâmetlenmiş olmak üzere zînetlendirmişdir.

²⁴ Bu mısra aşağıdaki kaynaklarda şu şekildedir: وَ كَالزُّهْرِ فِي تَرْفٍ وَ كَالْبَدْرِ فِي شَرَفٍ

İlgili kaynaklar için bk.: Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fi Şerhi’l-Bürde*, Dârü’l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424], s. 298, Abidin Paşa, *Kaşîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi*, (Haz.) Ömer Faruk Harman, Gençlik Basımevi, İstanbul 1977, s. 65.; Abidin Paşa, *Terceme ve Şerh-i Kaşîde-i Bürde*, Mahmud Bey Matbaası 1307, s. 78; Ömer b. Ahmed el-Harpûtî, *‘Asîdetü’ş-Şühde Şerhi Kasîdetü’l-Bürde*, Matba’-a-i Âmire 1306, s.105.

Güyâ şadef içinde gizlenmiş incü, ol Hâzret'in nuṭṭ ve ibtisâmı ma'denlerinden hâric gibidir.²⁵

58. لَا طَيْبَ يَعْدِلُ تَرْبًا ضَمَّ أَعْظَمَهُ طُوبَى لِمُتَشَقِّ مِنْهُ وَمُلْتَمِمْ

Ol Hâzret'in cesed-i mübârekini mess iden türâba, mu'adil olur ĩb yokdur. Hâyr u sa'adet ol toprağı kıklayan ve anı taĭbîl iden içündür. [11^a]

59. أَبَانَ مَوْلِدُهُ عَنْ طَيْبِ عُنْصُرِهِ يَا طَيْبَ مُبْتَدَأٍ مِنْهُ وَمُحْتَمِّمْ

Cenâb-ı Hâĭ ol Hâzret'in zamân-ı vilâdetini aşl-ı kerîminiñ pâklığından izhâr buyurdı. Ey 'uĭelâ, velîni'met-i ümmet olan Fahr-i 'Âlem Efendimiz'den nümâyân olan ĩb-i ibtidâ ve intihâya bakınız!

60. يَوْمَ تَفْرَسَ فِيهِ الْفَرْسُ أَنَّهُمْ قَدْ أُنْذِرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمِ

Ol Hâzret'in yevm-i vilâdetleri bir gündür ki Fars ahâlisi kendüleri, şiddet-i âlâm ve 'uĭûbetiñ nüzûliyle kıkırdıldıklarını añladılar.²⁶

61. وَبَاتَ إِيْوَانُ كِشْرَى وَهُوَ مُنْصَدِّعٌ كَشَمَلِ أَصْحَابِ كِشْرَى غَيْرِ مُلْتَمِمْ

Kisrâ'nın bir de toplanup da bir yerde bulunamayacak bir şüretle tağılan aşhâbı gibi o gice, eyvân-ı Kisrâ dağı bir de yapılamayacak derecede münhedim oldu.

62. وَالتَّارُ حَامِدَةٌ الْأَنْفَاسِ مِنْ أَسْفٍ عَلَيْهِ وَالتَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ مِنْ سَدَمٍ

Ve âteş-perestleriñ yanmaĭda olan âteşi ol gün üzerine te'essüfünden söndi. Ve nehr hüzün ve nedâmetinden nâşî mecrâ-yı sâbıķını gâ'ib idici oldu.²⁷

²⁵ Aşğıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Güyâ şadef içinde gizlenmiş incü (**ķıymet ve i'tibârda**) ol hâzretiñ nuṭṭ ve ibtisâmı ma'denlerinden hâric gibidir.

²⁶ Aşğıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol hâzretiñ yevm-i vilâdetleri bir gündür ki Fars ahâlisi (**Āyette beyân olunacak 'alâmetleriñ zuhûrından nâşî**) kendüleri, şiddet-i âlâm ve 'uĭûbetiñ nüzûliyle kıkırdıldıklarını añladılar.

²⁷ Aşğıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir.

63. وَسَاءَ سَاوَةٌ أَنْ غَاصَتْ بُحَيْرَتُهُمَا وَرُذٌّ وَارِدُهَا بِالْعَيْظِ حِينَ ظَمِي

Ve Save buheyrasının yere batup gâ'ib olması ehl-i Save'yi maḥzûn eyledi. Ve şusuzluk zamânında ol buheyradan şu almağa gelen kimse gâzab ile red olundu.

64. كَأَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالْمَاءِ مِنْ بَلَلٍ حُزْنًا وَبِالْمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ ضَرَمٍ

Güyâ yaşlıktan hâşıl olan şu, hüzünden nâşî 'âteşe ve âteşden hâşıl olan 'alev, şuya inḳilâb eyledi. Ya'nî âteş-perestlerin ma'bûd ittihâz itdikleri âteş sönüp yerinde yaşlık göründi. Ve ehl-i buheyranın ma'bûd ittihâz itdikleri şu yere batup yerinde yubüset hâşıl oldu.

65. وَالْحَقُّ تَهْتَفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ وَالْحَقُّ يُظْهِرُ فِي مَعْنَى وَفِي كَلِمٍ²⁸

Cin sayha ile ol Hâzret'in şıdık-ı nübüvvetini tebşîr itmekde ve nûrlar kalkıp parlamakta idi. Ve şıdık-ı nübüvvet ise Qur'an-ı Kerim'in elfâzında ve me'ânisinde tecellî göstereyor. [11^b]

66. عَمُوا وَصَمُّوا فَاغْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ تُسْمَعْ وَبَارِقَةُ الْإِنْدَارِ لَمْ تُسْمَعْ

Küffâr kör ve sağır oldılar da müjdecilerin i'fân itdikleri (bunca beşâretler) ve (korqudıcıların) seyf-i taḥvîf ile iblâğ itdikleri lem'alar (anlar tarafından) ne işidildi ne de görüldi.

67. مِنْ بَعْدِ مَا أَحْبَبَ الْأَقْوَامُ كَاهِنُهُمْ بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمُعْوَجَّ لَمْ يَقُمْ

Egri dinlerinin kâ'im olmayacağını aqvâm-ı küffâra kâhinleri haber virdikten²⁹

Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ve âteş-perestlerin yanmakta olan âteşi (ol hâzretin cemâline müştâk idi. Firâk ve 'adem-i vuşûlinden nâşî) ol gün üzerine te'essüfünden söndi. Ve nehr (-i Furât ol hâzretten uzağ düşmesi cihetiyle) hüzün ve nedâmetinden nâşî mecrâ-yı sâbıkını gâ'ib idici oldu.

²⁸ Bu mısra aşâğıdaki kaynaklarda şu şekildedir: وَالْحَقُّ يُظْهِرُ مِنْ مَعْنَى وَ مِنْ كَلِمٍ

İlgili kaynaklar için bk.: Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fi Şerhi'l-Bürde*, Dârü'l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424], s. 351; Abidin Paşa, *Kaşîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi*, (Haz.) Ömer Faruk Harman, Gençlik Basımevi, İstanbul 1977, s. 72; Abidin Paşa, *Terceme ve Şerh-i Kaşîde-i Bürde*, Mahmud Bey Matbaası 1307, s.89; Ömer b. Ahmed el-Harpûtî, *'Asîdetü's-Şühde Şerhi Kasîdetü'l-Bürde*, Matba'a-i Âmire 1306, s.118.

68. وَبَعْدَمَا عَايَنُوا فِي الْأَفْقِ مِنْ شُهْبٍ مُنْقَضَةً وَفَقَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ

Ve bütleriniñ yere düşmesi gibi şehâbların ufukda yere düşdüğünü gördükden sonra Ya'nî bu 'âlametler dağı meydânda iken küffâr yine küfr-i 'inâdilerinde devâm eylediler.

69. حَتَّىٰ عَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَرَمٌ مِنَ الشَّيَاطِينِ يَفْعُوا إِثْرَ مُنْهَرَمٍ

Ol vakte kadar ki münhezim olan şeytânlardan her birisi digeriniñ izine tâbi' oldığı hâlde tarîk-i semâdan i'râz ve firâr itdi.³⁰

70. كَانَهُمْ هَرَبًا أَبْطَالَ أَبْرَهَةَ أَوْ عَسْكَرٍ بِالْحَضَىٰ مِنْ رَاحَتِيهِ رُمِي

Güyâ Ebrehe'niñ şüc'ânı yâhud gazâda ol hazretiñ mübârek avuclarından atdığı ufağ taşlarla bozulup kaçan küffâr 'askeri gibi idiler.³¹ (Ebrehe) Aşhâb-ı Fîl'in re'îsi olan Yemen melîki idi.

71. نَبْدًا بِهِ بَعْدَ تَسْبِيحِ بَطْنِهِمَا نَبْدَ الْمُسَبِّحِ مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَمِمٍ

Cenâb-ı Hâk, Hazret-i Yûnus'ı yuğan balığın karnından atdığı gibi Hazret-i Rasûl 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm Efendimiz dağı iki avcunuñ içinde tesbîh itdikden sonra ol sengiñ her birisini atmış idi.³²

²⁹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Egrî dinleriniñ (artık) kâ'im olmayacağını aqvâm-ı küffâra kâhinleri haber virdikden.

³⁰ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol vakte kadar ki (birbiri üzerine binerek göge toğrı çıkarken şehâbların sukuñi cihetiyle) münhezim olan şeytânlardan her birisi digeriniñ izine tâbi' oldığı hâlde tarîk-i semâdan (zemîne toğrı) i'râz ve firâr itdi.

³¹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Şeyâtin tarîk-i semâdan birbiriniñ izine tâbi' olarak bir sûret-i perişânide zemîne toğrı kaçarken) Güyâ Ebrehe'niñ şüc'ânı yâhud gazâda ol hazretiñ mübârek avuclarından atdığı ufağ taşlarla bozulup kaçan küffâr 'askeri gibi idiler.

³² Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Cenâb-ı Hâk, hazret-i Yûnusı yuğan

72. جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمٍ

Ağaçlar ayaqsız olarak sâk üzerine yürür oldukları hâlde ol Hazret'in da'vetine icâbetle geldiler. [12^a]

73. كَأَنَّهَا سَطَرَتْ سَطْرًا لِمَا كَتَبَتْ فُرُوغُهَا مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ بِاللَّقَمِّ

Ağaçlar da'vetine icâbetle giderken gūyā bir saṭır yazarlar idi ki dallarının yol ortasında yazdıkları yazı gāyet güzel idi.³³

74. مِثْلُ الْعِمَامَةِ أَنَّى سَارَ سَائِرَةٌ تَقِيهِ حَرٌّ وَطِيسٌ لِلْهَجِيرِ حَمِي

Ol ağaçların yürüyüşü ol bulutuñ yürimesi gibi idi ki ol Hazret nereye giderler ise o daḥı berâber gidüp şedîdü'l-ḥarâret olan zevâl vaḳtinde güneşin şiddet-i ḥarâretinden Zât-ı 'Ālîlerini ḥıfz ider idi.

75. أَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْسَقِيِّ إِنَّ لَهُ مِنْ قَلْبِهِ نَسْبَةً مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ

Ben kâsemde sâdık olduğım hâlde barmağının işaretiyle yarılmış olan kâmeriñ hâlıkına kâsem iderim ki ol Hazret'in kâlbinden inşikâk-ı kâmere nisbet ve müşâbehet vardır. Ya'nî Hazret-i Peyğamberiñ Hazret-i Cibrîl vâsıtasıyla şadr-ı 'âlîleri nasıl ki şakḳ olunmuş idi kamer daḥı Hazret-i Rasûl'ün parmağının işaretiyle inşikâk itmiş idi.

76. وَمَا حَوَى الْعَارُ مِنْ خَيْرٍ وَمِنْ كَرَمٍ وَكُلُّ طَرْفٍ مِنَ الْكُمَارِ عَنْهُ عَمِي

Ve cümle-i mu'cizâtdandır ki mağaranın cem' itdiği ḥayr u keremden 'ibâret idi. Küffâr-ı Kureyş'den her birisinin gözi ol Hazret'i görmekten kör oldu. Ya'nî Ḥayrû'l-Beriyye olan Hazret-i Peyğamber 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz ekrem ve efḍal-i ümmet Hazret-i Ebî Bekr raḍiyallâhu te'âlâ 'anh efendimizle berâber Mekke'den Medîne'ye hicret buyurırken

balığın karnından (**suhûletle sâhil-i bahre**) atdığı gibi hazret-i Rasûl 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz daḥı (**iki avcununun içine aldıkları ufaḳ taşlar avuçlarının**) iki avcununun içinde tesbîḥ itdikden soḫra ol sengiñ her birisini (**küffârîñ 'askerine**) atmışdı.

³³ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ağaçlar da'vetine icâbetle giderken gūyā bir saṭır yazarlar idi ki dallarının yol ortasında yazdıkları yazı gāyet güzel (**yazu**) idi.

ķurb-ı Mekke'de vāķi' cebel-i Şevr'de bulunan mağaraya dāhîl olduklarından ol Hāzret'i taharrî iden küffār kör oldılar da göremediler.

77. فَالْصَّدُقُ فِي الْغَارِ وَالصَّدِيقُ لَمْ يَرَمَا وَهُمْ يَقُولُونَ مَا بِالْغَارِ مِنْ أَرَمِ

Şıdk-ı maħz olan Hāzret-i Peyğamber 'aleyhi's-şalātü ve 's-selām ve Hāzret-i Ebî Bekri's-Şiddîķ rađıyallāhu te'ālā 'anh efendilerimiz ğazablanmadılar. Ve küffār-ı Kureyş mağarada kimse yokdur, deyü hūkm iderler idi.³⁴

78. ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوتَ عَلَى خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُخْ وَلَمْ تَحْمِ

[12b] Küffār zan itdiler ki Hayrü'l-Mahlūkāt Efendimiz Hāzretleri o mağaraya dāhîl olmuş olsa idi (şu az vaķitde) mağara üzerinde örümcek aĝ kıramaz ve gögercin yumurtlayamaz idi.³⁵

79. وَقَايَةُ اللَّهِ أُعْنَتٌ عَنِ مُضَاعَفَةٍ مِنَ الدُّرُوعِ وَعَنْ عَالٍ مِنَ الْأَطْمِ

Cenāb-ı Hāķķ'ıñ ol Hāzret'i viķāye buyurması kat kat zırhlar giymekden ve yüksek ħal'alara taħaşşun itmekden iĝnā buyurdu.

80. مَا سَامَنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَاسْتَجَرْتُ بِهِ إِلَّا وَنَلْتُ جَوَارًا مِنْهُ لَمْ يُضْمِ

Dehr her ne vaķit ki baña zılm eyledi ben ol Hāzret'e ilticā itdim. İlticā ve ŧaleb-i ħalāş itdikce andan istirāħat ve ħalāşdan başķa bir şey'e nā'il olmadım.

³⁴ Aşāĝıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Şıdk-ı maħz olan Hāzret-i Peyğamber 'aleyhi's-şalātü ve 's-selām ve Hāzret-i Ebî Bekri's-Şiddîķ rađıyallāhu te'ālā 'anh efendilerimiz (ķazā ve ķaderiñ iķtizā eylediĝi şu ħālden tolayı bir gün) ğazablanmadılar. Ve küffār-ı Kureyş mağarada kimse yokdur, deyü hūkm iderler idi.

³⁵ Aşāĝıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Çünkü anlar mağaraya dāhîl oldukdan soñra mağaranıñ ħapusında örümcek aĝ kırmış ve gögercin yumurtlamış idi) Küffār zan itdiler ki hayrü'l-mahlūkāt efendimiz ħāzretleri o mağaraya dāhîl olmuş olsa idi (şu az vaķitde) mağara üzerinde örümcek aĝ kıramaz ve gögercin yumurtlayamaz idi.

81. وَلَا التَّمَسُّتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِنْ يَدِهِ إِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمٍ

Ben kifāyet-i dūnyā ve selāmet-i ‘uqbāca ol Hāzret’den her ne niyāz itdim ise o cāmi’ü'l-ḥayrāt olan me’ḥaz-i keremden ‘aṭā ile nā’il-i maqşūd oldum.

82. لَا تُنْكِرِ الْوَحْيِ مِنْ رُؤْيَاهُ إِنَّ لَهُ قَلْبًا إِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ لَمْ يَنَمْ

Ol Hāzret’iñ rü’yāca olan vaḥyini inkār itme! Zīrā anıñ için bir ḳalb var idi ki gözleri uyusa ol ḳalb uyumaz idi.

83. وَذَاكَ حِينَ بُلُوغٍ مِنْ نُبُوَّتِهِ فَلَيْسَ يُنْكِرُ فِيهِ حَالَ مُحْتَلِمٍ

Ol Hāzret’iñ bu rü’yā ṭarīḳiyle vaḥyi, nübüvvete bülūḡi zamānında idi. Nübüvvete bülūḡ vaḳtinde ḥayālını uyḫuda idrāk ideniñ ḥālī naşıl inkār olunur.³⁶

84. تَبَارَكَ اللَّهُ مَا وَحْيِي بِمُكْتَسَبٍ وَلَا نَبِيِّ عَلَى عَيْبٍ بِمُتَّهَمٍ

Tebārakallāhu ve te’ālā! Ol Hāzret’iñ vaḥyi, iktisāb ṭarīḳiyle ḥāşıl degil idi. Bir Peyḡamber-i Zī-şān ḡayb üzerine ḥāşā ki müttehem ola.³⁷

85. كَمْ أَبْرَأْتُ وَصَبًا بِاللَّمْسِ رَاحَتُهُ وَأَطْلَقْتُ أَرْبًا مِنْ رَبْقِهِ اللَّمَمِ

[13^a] Mübārek avcunu doḡundırmasıyla nice ḥasteler şifā’ buldı. Ve çok sāhib-i iḥtiyācın ḳayd-ı zünübünü çözdü.

86. وَأَخِيَّتِ السَّنَةِ الشُّهْبَاءِ دَعْوَتُهُ حَتَّى حَكَتْ عُرَّةً فِي الْأَعْضِرِ الدُّهْمِ

³⁶ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol ḥazretiñ bu rü’yā ṭarīḳiyle vaḥyi, nübüvvete bülūḡi zamānında (ya’n ī ibtidā-yı nübüvvetine) idi. Nübüvvete bülūḡ vaḳtinde ḥayālını uyḫuda idrāk ideniñ ḥālī naşıl inkār olunur. (Zīrā o ḥāl, nübüvvetiñ mukaddematından ma’dūd idi.)

³⁷ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Tebārakallāhu ve te’ālā. Ol ḥazretiñ vaḥyi, iktisāb ṭarīḳiyle ḥāşıl degil idi. (Ancak bi-ṭarīḳi’l-mevhibe idi. Nübüvveti sābit olan) Bir peyḡamber-i zī-şān ḡayb üzerine (virdiḡi aḫbār-ı şādıḳadan ṭolayı) ḥāşā ki müttehem ola.

Ve çok kahtlı seneleri ol Hâzret'iñ du'âsı ihyâ buyurdı hattâ ihyâ buyurduğu sene siyâh 'aşırlar da, atlarıñ alınlarındaki beyâzlığa beñzedi.³⁸

87. بَعَارِضِ جَادٍ أَوْ خَلَّتِ الْبَطَاحَ بِهَا سَيِّبًا مِنَ الْيَمِّ أَوْ سَيْلًا مِنَ الْعَرَمِ

O seneniñ ihyâsı bir yağmurlı bulut sebebiyle idi. O bulut yağmur yağdırmağda bir dereceye kadar sehâvet gösterdi ki her dereyi bir deryâ yâhud seyl-i 'Arim hayâl ider idik. ('Arim) Belde-i Saba'da bir dereniñ ismidir. Andan büyük bir seyl aqup beldenîñ binâlarını yıkmış idi.

88. دَعْنِي وَوَضْفِي آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ ظُهُورَ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عِلْمٍ

Beni, 'Arablarıñ ziyâfet için tağ üzerinde yakdıkları âteş gibi zâhir ve vâzîh olan mu'cizât-ı Nebeviyyeniñ vaşfıyla terk it.³⁹

89. فَالْدُرُّ يَزْدَادُ حُسْنًا وَهُوَ مُنْتَضِمٌ وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْرًا غَيْرَ مُنْتَضِمٍ

İncü dizilmiş olur ise güzelliği artar. Hâlbuki dizilmemiş olsa da kad-rine noqşân gelmez. Ya'nî mu'cizât-ı Nebeviyyeniñ bahşşı incü gibi dizildikde, anı câmi' olan manzûmeniñ güzelliği ziyâde olur. Hâlbuki o mu'cizât nazm tarîkiyle yazılmasa da hadd-i zâtında kadrine noqşân gelmez.

90. فَمَا تَطَاوَلَ آمَالُ الْمَدِيحِ إِلَى مَا فِيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيْمِ

Ol Hâzret'de olan kerem-i ahlâkı ve güzel huyları yazmağda, ol Hâzret'i medh iden kimseniñ [13^b] ümmîdlerini uzatması pek ba'iddir.⁴⁰

³⁸ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ve çok kahtlı seneleri ol hâzretiñ du'âsı ihyâ buyurdı (**da kaht mündefi' oldı**) hattâ ihyâ buyurduğu sene, siyâh 'aşırlarda (**ya'nî yerler otlardan hâlî olmak üzere simsiyâh toprağdan 'ibâret bulduğu zamânlarda**) atlarıñ alınlarındaki beyâzlığa beñzedi.

³⁹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (**Ey nâşih**) Beni, 'Arablarıñ ziyâfet için tağ üzerinde yakdıkları âteş gibi zâhir ve vâzîh olan mu'cizât-ı Nebeviyyeniñ vaşfıyla terk it (**ki sözümi ihtisâr ile iktifâ ideyim zirâ 'aşık olan âdem habîbiniñ zikrini ne kadar uzatsa toyamaz**)

⁴⁰ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol hâzretde olan kerem-i ahlâkı ve

91. قَدِيمَةٌ صِفَةٌ الْمُضَوِّفِ بِالْقَدَمِ آيَاتُ حَقٍّ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثَةٌ

Hzret-i Raḥmān'dan aña nāzil olan Furqān-ı Kerīm'in hāvî olduğu āyāt ḥaḳdır. Kıdemle mevşûf zāt-ı ecel-i kibriyânın şıfatı daḫı ḳadīmdir.⁴¹

92. عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَعَنْ إِزْمَ لَمْ تَقْتَرِنُ بَرَمَانَ وَهِيَ تُحْبِرُنَا

Ol āyāt-ı Ḥaḳ zamāna muḳterin olmadığı hâlde bize öldükden sonra gideceğimiz maḥalden 'Ād ile İrem kışşalarından ḫaber vireyor.⁴²

93. دَامَتْ لَدَيْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجَزَةٍ مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدُمِ

Mu'cize-i Ḳur'ān öñümüzde ḫāl^{en} dā'im olup başka peygamberlerden zuhūra gelen mu'cizatın hepsine teveffuḳ eyledi. Zīrā başka peygamberlerin mu'cizeleri geldi ise de devām itmedi.

94. مُحَكَّمَاتٌ فَمَا تُبْقِينَ مِنْ شُبُهَةٍ لِدِي شِقَاقٍ وَمَا تَبْنَعِينَ مِنْ حَكَمِ

Ol āyāt-ı Ḥaḳ ḳabūl-i inhidām itmez. Ve muḫālif şübheleler bıraḳmaz. Ve ḫakem ḫaleb eylemez. Ya'nī ḫākim-i āḫıra muḫtāc olmaz.

95. مَا حُورِبْتُ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقِي السَّلْمِ

Ol āyāt-ı Ḥaḳ ḫiçbir şey'le mu'āraza olunmayup illā ḡazab ile rücū' itdi. Mu'ānidlerin eñ büyüğü 'inādını terk ile ol āyāt-ı kerimenin mu'cize olmasına teslīm gösterdi.⁴³

güzel ḫuyuları yazmaḳda, ol ḫazreti medḫ iden kimsenin ümmidlerini uzatması (ya'nī ḫaḳḳıyla vaşf ideyim deyü sözünü uzatmaḳla maḳşadına yetişmesi) pek ba'iddir.

⁴¹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Hzret-i raḥmān'dan aña nāzil olan Furqān-ı Kerīm'in hāvî olduğu āyāt ḫaḳdır. Kıdemle mevşûf zāt-ı ecel-i kibriyânın şıfatı (gibi şıfat-ı celîlelerinden ma'dūd olan kelām-ı mübārekleri) daḫı ḳadīmdir.

⁴² Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol āyāt-ı Ḥaḳ zamāna muḳterin (ya'nī zamānla münāsebeti) olmadığı hâlde bize öldükden sonra gideceğimiz maḥalden (ve geçmiş olan) 'Ād ile İrem kışşalarından ḫaber vireyor.

96. رَدَّتْ بِلَاغَتِهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا رَدَّ الْعُبُورِ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحَرَمِ

Ol âyât-ı Hakk'ın belâğati, mu'arızın da'vâsını – kemâl-i gayretle mut-taşîf olan bir zâtin, bir şâhib-i cinâyetiñ elini harîm-i hareminden red itdiği gibi – red eyledi.

97. لَهَا مَعَانٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ

Ol âyât-ı kerîmeniñ keşret-i ma'nâsı, izdiyâd hâlinde olan deñiziñ tal-gası gibidir. Ve güzellikte [14^a] ve kıymetlerde ise o deñizdeki cevheriñ fev-kindedir.

98. فَمَا نُعَدُّ وَلَا نُحْصِي عَجَائِبَهَا وَلَا تُسَامُ عَلَيَّ الْإِكْتَارُ بِالسَّامِ

Ol âyât-ı kerîmeniñ 'acâ'ibi 'add ü ihşâ olunamaz. Ve ikşârdan uşanılıp da terk idilemez. (Belki okuyanın okuduğca ferañı artar)

99. قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِيهَا فَقُلْتُ لَهُ لَقَدْ ظَفِرْتَ بِحَبْلِ اللَّهِ فَاغْتَصِمِ

Ol âyât-ı kerîmeyi okuyanın gözi nurlanur. Kırâ'at idene: "Şerâyi-i İlâhiyye ile fevz ü necât bulduñ, mücibiyle 'âmil ol!" deyü tavşiyeye eyledim.

100. إِنَّ تَلُّهَا حَيْفَةً مِنْ حَرِّ نَارٍ لَطَى أَطْفَأَتْ نَارَ لَطَى مِنْ وَرْدِهَا الشِّمِّ

Ol âyât-ı kerîmeyi nâr-ı Cehennemden korkup da oğur iseñ, âteşiñ harâretini söndüren vird-i Qur'an ile Cehennem âteşini söndürmüş olursun.

101. كَأَنَّهَا الْحَوْضُ تَبَيَّضُ الْوُجُوهَ بِهِ مِنَ الْعَصَاةِ وَقَدْ جَاءَهُ كَالْحَمَمِ

Ol âyât-ı kerîme güyâ havz-ı Kevşer'dir ki 'aşîlerden ol havza gelen-leriñ kömür gibi siyâh olan yüzleri beyâz olur.

⁴³ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol âyât-ı Hakk hiç bir şey'le mu'arâza olunmayup (anıñla kimse taleb-i mu'arâza dañı itmedi) illâ gazâb ile rücû' itdi. (Ya'nî fuşehâ ve büleğâ-yı 'Arab bir kışa şüresini bile tanzîr idemeyüp 'aczelinden nâşî gağabla da'vâlarından vazgeçdiler.) Mu'ânidleriñ eñ büyüğü 'inâdını terk ile ol âyât-ı kerîmeniñ mu'cize olmasına teslîm gösterdi.

102. فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَثْمِمْ وَكَالصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدَلَةً

Ol āyāt-ı kerīme, ʔālībi maʔlūbına yetiştirmege şırāʔ ve maʔdeletce mīzān gibidir. Mikyās-ı ‘adālet olan ʔur’ān-ı Kerīm’den başka bir şey’le nās içinde ‘adālet şābit olamaz.⁴⁴

103. تَجَاهُلًا وَهُوَ عَيْنُ الْحَادِقِ النَّهْمِ لَا تَعْجَبَنَّ لِحَسُودٍ رَاحٍ يُنْكِرُهَا

Ḥasūd ol āyāt-ı beyyinātı inkār ider olur ise anıñ için ta‘accüb itme-yiñiz ki ḥasūduñ inkārı tecāhül ʔarīkiyledir. Ḥālbuki anıñ fehimde mahāretli olan ‘aqlı, ḥaḳīḳat-i ḥāli bilmez degil.

104. قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمِدٍ وَيُنْكِرُ الْفَمُّ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

Ba‘zen göz ağrıdan nāşī güneşin ziyāsını ve ağız ‘illetden ötüri şuyunuñ ʔa‘mını inkār ider.⁴⁵

105. يَا خَيْرٍ مَنْ يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ سَعْيًا وَفَوْقَ مَثُونِ الْأَيْتِي الرُّسْمِ

Ey sâ‘iller ve ʔalībleriñ, kimisi piyāde ve kimisi tīz yürür develeriñ ar-ḳası üzerinde oldukları ḥālede ‘azīmetle zāt-ı ‘ālīsini ḳaşd idenleriñ ḥayırlusı! [14b]

106. وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى لِمُعْتَبِرٍ وَمَنْ هُوَ الْبِعْمَةُ الْعُظْمَى لِمُعْتَبِرٍ

Ve’y ḥaḳ ve bāḫılı temyīz idenleriñ ‘alāmet-i kübrāsı ve aḫz-ı ḥayr idenlere iḥsān cihetiyle eñ büyük menfa‘at-i ma‘ḳūleniñ cāmī‘i ve muḥsini!

107. سَرَيْتَ مِنْ حَرَمٍ لَيْلًا إِلَى حَرَمٍ كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ

Bedr gāyet ḳaranlık gicede seyr itdiği gibi, bir gicede Mescid-i Ḥarām’dan Mescid-i Akşā’ya seyr ü ‘azīmet buyurdun.

⁴⁴ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol āyāt-ı kerīme, ʔālībi maʔlūbına yetiştirmege (**muşil ile'l-Cenneti olan**) şırāʔ ve maʔdeletce mīzān gibidir. Mikyās-ı ‘adālet olan ʔur’ān-ı Kerīm’den başka bir şey’le nās içinde ‘adālet şābit olamaz.

⁴⁵ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ba‘zen göz (**ağrılı olur ise o**) ağrıdan nāşī güneşin ziyāsını ve ağız ‘illetden ötüri şuyunuñ ʔa‘mını inkār ider.

108. وَبِتَّ تَرْقَى إِلَى أَنْ نَلْتَّ مَنزِلَةً مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرِكْ وَلَمْ تُرْمِ

Hîçbir kimseniñ idrāk ve taleb idemediği *kābe kavsey*nden bir menzile-i ‘ulyāya şā’id ve nā’il olduñ.

109. وَقَدَّمْتَكِ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا وَالرُّسُلِ تَقْدِيمِ مَخْدُومٍ عَلَى خَدَمِ

Hādimler maḥdūmlarını kendülerine taqđīm eyledikleri gibi kaffe-i enbiyā ve mürselīn daḥı, Beyt-i Muḳaddes’de seni kendülerine taqđīm eylediler.

110. وَأَنْتِ تَخْتَرِقُ السَّنْعَ الطَّبَاقَ بِهِمْ فِي مَوْكِبٍ كُنْتِ فِيهِ صَاحِبَ الْعَلَمِ

Cemā’at-i melā’ike-i kirāmda şāḥib-i ‘alem olduĝıñ hālde enbiyā ve mürselīne uğrayup yedi kat gökleri geçdiñ.⁴⁶

111. حَتَّىٰ إِذَا لَمْ تَدَعِ شَأْوًا لِمُسْتَبِئٍ مِنْ الدُّنْيَا وَلَا مَرْقَى لِمُسْتَبِئِ

Hattā bir maḳām-ı a’lāya vāşıl olduñ ki ne ḫālib-i sebḳat olanlar ḳurbiyetince müntehī ne de Hāzret-i Cibrīl ‘aleyhi’s-selāma maş’ad biraḳdıñ.

112. حَفْضَتْ كُلَّ مَقَامٍ بِالْإِضَافَةِ إِذِ نُودِيَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

(*Sübhāne’llezī esrā bi-‘abdihi*⁴⁷ Äyet-i Kerīmesindeki *bi-‘abdihi* lafz-ı celīlinden müstefād olduĝı üzere) Rabbü'l-kerīme izāfetiñ ve şeref-i nisbetiñ bereketiyle bir maḳām-ı a’lāya vāşıl olduñ ki faẓl u ‘ināyet-i Hāḳ’la sā’ir maḥ-

⁴⁶ Aşaĝıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduĝundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Cemā’at-i melā’ike-i kirāmda şāḥib-i ‘ilm (*ya’nī fevḫinde başḳa meretebe olmayan bir meretebe-i ‘āliyenīñ şāḥibi*) olduĝıñ hālde enbiyā ve mürselīne uğrayup yedi kat gökleri geçdiñ.

⁴⁷ *Sübhāne’llezī esrā bi-‘abdihi*: İsrā Sûresi 17/1. äyetten nâkis iktibastır. Äyetin tamamının orijinali ve meâlî şöyledir:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا لَكَ فِيهِ وَإِلَيْهِ لَنُرِيهِ إِنَّ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Kendisine äyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye **kulunu (Muhammed’i)** bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiĝimiz Mescid-i Aksa’ya **götüren Allah’ın sanı yücedir.** Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” Kur’an-ı Kerim’den alıntı yapılan yerlerde Diyanet İşleri Başkanlığı Meali kullanılmıştır: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin (Haz.), Kur’an-ı Kerim meali, Diyanet İşleri Baş. Yay., Ankara 2003.

lûkâtdan mümtâz olduğı hâlde taraf-ı ‘âlî-i Ulûhiyyetden leyle-i Mi‘râc’da *üdnü minnî yâ Muḥammed*⁴⁸ hıṭâb-ı ‘izzetiyle nidâ ve taleb buyurılıp kâffe-i enbiyânın maḳâmâtını aşığda bıraktı.

113. كَيْمًا تَفُوزَ بِوَضَلٍ أَيِّ مُسْتَرٍّ عَنِ الْعُيُونِ وَسِرِّ أَيِّ مُكْتَسَمٍ

Zirâ bir mertebede vuşlat-ı ila’llâh şerefini ihrâz eylediñ ki evvel, vuşlat-ı enbiyâ-ı kirâm ve melâ’ikenin gözlerinden istitâr-ı tām ve iktitâm-ı kâmil ile müstetir ve mektûm idi.
[15^a]

114. فَحُزَّتْ كُلُّ فَحَاٍرٍ غَيْرِ مُشْتَرِكٍ وَجُزَّتْ كُلُّ مَقَامٍ غَيْرِ مُزْدَحِمٍ

İftihâr olunacak her ne var ise cümlesini bir şüretle cāmî’ olduñ ve her bir maḳâm-ı ‘âlîyi bir şüretle ‘ubûr itdiñ ki hiç bir kimse saña müşterek olmak mümkün olamaz.

115. وَجَلَّ مَقْدَارُ مَا وُلِّيَتْ مِنْ رُتَبٍ وَعَزَّ إِذْرَاكُ مَا أُولِيَتْ مِنْ نِعَمٍ

Rütbelerden seniñ vâlî kıldığıñ rütbenin derecesi büyük ve saña i‘tâ buyurılan ni‘metlerin idrâki ‘azîz ü müte‘azzirdir.

116. بُشْرَى لَنَا مَعْشَرَ الْإِسْلَامِ إِنَّ لَنَا مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْنًا غَيْرَ مُنْهَدِمٍ

Ey ma‘şer-i İslâm! Bize müjdeler olsun ki bize iḥsân buyurılan ‘inâyât-ı ezeliyyeden bir rûkn bile inhidâm ü zevâl ḳabûl itmez.

117. لَمَّا دَعَا اللَّهُ دَاعِيَنَا لِطَاعَتِهِ بِأَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا أَكْرَمَ الْأُمَمِ

Çünkü Cenâb-ı Ḥaḳ bizim dâ‘imiz olan Peyğamber-i ‘Âlî-şânına “Ekrem-i Rusûl” tesmiye buyurdu. Biz de ümmetlerin ekremi olduk.⁴⁹

⁴⁸ *üdnü minnî yâ Muḥammed*: “Ey Muhammed bana yaklaş!” Miraç hadisesinde Allah’ın, Hz. Peygamber’e hitabı olarak geçen bu söz *Kütüb-i Sitt’e*deki Miraç’a dair Hadis’lerde yer almamaktadır. Kâdı İyaz’ın *Şifâ-i Şerif*’inde ve bazı edebî, tasavvufî eserlerde geçmektedir: Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözcükler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 158.; Kâdı İyaz, *Eş-Şifâ Bi Tarifi Hukuki’l-Mustafa Şifâ-i Şerif Tercümesi*, (Tercüme Edenler) Naim Erdoğan- Hüseyin S. Erdoğan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1993, s. 176-182.

⁴⁹ Aşığda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Çünkü Cenâb-ı Ḥaḳ bizim dâ‘imiz

118. رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَى أَنْبَاءَ بَعْثِهِ كَتَبَاءَ أَجْفَلَتْ عُفْلًا مِنَ الْعَتَمِ

Ol Hâzret'in bi'set-i nebeviyeleriniñ haberleri – arslan sesi, gâfil olan koyun sürülerini korçutduğı gibi – düşmanların çalblerini korçutdı.

119. مَا زَالَ يَلْفَاهُمْ فِي كُلِّ مُعْتَرَكٍ حَتَّى حَكُوا بِالْقَنَا لَحْمًا عَلَى وَصَمِ

Kaşşâbların eti çengäle aşdıkları gibi ol Hâzret dağı her bir ma'rekede düşmenlere mülâkî olduçca anları mızrâç üzerine aşmağa devâm buyurmakdan hâlî olmadı.⁵⁰

120. وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغْبُطُونَ بِهِ أَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعُقْبَانِ وَالرَّحِمِ

Küffâr ma'rekelerde kaçmağa öyle maħabbet eylediler ki çaylak ve tavşancıl gibi kuşların kaçup götürdükleri et parçalarına gıbta idecek bir dereceye qarîb oldılar.

121. تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَدْرُونَ عِدَّتَهَا مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ

(Küffâr bir hâle geldiler ki) giceleri geçer idi, sayısını bilmezler idi, leyâlî-i eşhür-i hurum gelmedikçe (hisâb-ı eyyâmı gâ'ib itmişler).⁵¹ [15^b]

122. كَأَنَّمَا الدِّبْنُ صُنِفَ حَلَّ سَاحَتَهُمْ بِكُلِّ قَوْمٍ إِلَى لَحْمِ الْعِدَى قَرِمِ

Şâhib-i Dîn Efendimiz Hâzretleri güyâ ziyâfet için 'askerini, müstaşhab ve düşmenleriniñ laħmlarına şedîdü'l-iştihâ oldukları hâlde hâneleriniñ hâvlılarına қonmuş idi.⁵²

olan peygamber-i 'âlî-şânına 'ekrem-i rusül' tesmiye buyurdı. Biz de (kâffe-i) ümmetleriñ ekremi olduç.

⁵⁰ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Kaşşâbların eti çengäle aşdıkları gibi ol hâzret dağı her bir ma'rekede düşmenlere mülâkî olduçca anları mızrâç üzerine aşmağa (ve cümlesine galebeye)devâm buyurmaktan hâlî olmadı.

⁵¹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Küffâr bir hâle geldiler ki) giceleri geçer idi (şiddet-i âlâm ve humümdan), sayısını bilmezler idi, leyâlî-i eşhür-i hurum gelmedikçe (hisâb-ı eyyâmı gâ'ib itmişler).

⁵² Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir.

123. يَجْرُ بِحَرَ حَمِيسٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ يَزْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مُلْتَطِمٍ

Şāhib-i Dīn Efendimiz Hāzretleri atlarıñ üzerlerinde oldukları hālide şüc‘ān-ı gūzātı sevķ ider idi. Gūyā hepsi bir deryā idi ki küffāra atdıkları kaŗğılar ve oklar o deryānıñ talğaları idi.

124. مِنْ كُلِّ مُتْتَدِبٍ لِلَّهِ مُحْتَسِبٍ يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكَفْرِ مُضْطَلِمٍ

O şüc‘ān-ı gūzāt Cenāb-ı Hāķķ’ıñ da‘vet ve emrine mucīb ve a‘māl-i hālīşada müctehid oldukları hālide ālāt-ı mühlīke ve ķalķan ile ehl-i đalālīñ ‘askerlerine hāmler iderler idi.

125. حَتَّىٰ غَدَتَ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ وَهِيَ بِهِمْ مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْضُوعَةَ الرَّحِمِ

Gūyā ki dīn ve millet-i İslām ġarīb iken o şüc‘ān-ı gūzāt mülākāt ile şıla-i rahm itmiş oldu.

126. مَا كُفُّوْةً أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرٍ أَبٍ وَخَيْرٍ بَعْلٍ فَلَمْ تَيْتَمِمْ وَلَمْ تَيْمِمْ

Millet-i İslām, Hāzret-i Rasūl ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām Efendimiz gibi berāber müşfik ve Seyyid-i Kerīm ile maḥfūz olmaġla yetīm ve bī-şāhib ķal-madı.⁵³

127. هُمْ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُصَادِمُهُمْ مَاذَا رَأَوْا مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُضْطَدَمٍ

O şüc‘ān-ı gūzāt taġlardır. Anlarla müşādeme iden düşmenlere şor ki her bir ma‘reke de o şüc‘ān-ı gūzātı naşıl gördiler?⁵⁴

Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Şāhib-i dīn efendimiz hāzretleri gūyā ziyāfet için (bir pādīşāh-ı zī-şān gibi) ‘askerini müstaşhab ve düşmenleriniñ laḥmlarına şedīdü’l-iştiḥā oldukları hālide (düşmenleriniñ memleketleriniñ diyü erlerine ķadar bī’l-istilā) hāneleriniñ ḥavlılarına ķonmuş idi.

⁵³ Aşaġıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Millet-i İslām (ibn-i kirām ve bint-i selātin-i ‘izām mişālī), Hāzret-i Rasūl ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām efendimiz gibi berāber müşfik ve seyyid-i kerīm ile (aşhāb ve eşraf-ı ‘ulemā’-ı dīnīñ taḥt-ı đamān ve kefāletlerinde ‘ale’-d-devām maşūn ve) maḥfūz olmaġla yetīm ve bī-şāhib ķal-madı.

⁵⁴ Aşaġıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir.

128. وَسَلْ حُنَيْنًا وَسَلْ بَدْرًا وَسَلْ أُحُدًا فُضُولَ حَنْفٍ لَهُمْ أَذْهَى مِنَ الْوَحْمِ

İhüneyn'e ve Bedr'e ve Uhud'a şor ki şüc'an-ı gūzātın o gūzālarda düşmenleri ihlāk itdikleri zamān küffārın başlarına gelen belā ve āfet, vebāyı geçdi.

129. الْمُضْدِرِي الْبَيْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ مِنْ الْعِدَا كُلِّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّمَمِ

Şüc'an-ı gūzātın beyāz kılıçları düşmene ittişāl itdigi vaķit anlarıñ siyāh saçlarıñın bitdigi yerden kızıl kıan ile boyarlar idi.

[16^a]

130. وَالْكَاتِبِينَ بِسُمْرِ الْحَطِّ مَا تَرَكَتْ أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرِ مُنْعَجِمِ

Gūzāt-ı aşhāb siyāh yazı yazıcılar idi ki kalemli olan karğıları, yaralardan noktasız bir maħal bırakmamak üzere düşmenleriniñ şafahāt-ı ecsāmına siyāh yazı yazarlar idi.⁵⁵

131. شَاكِي السِّلَاحِ لَهُمْ سِيمًا تُمَيِّزُهُمْ وَالْوَرْدُ يَمْتَأَزُ بِالسِّيْمَا عَنِ السَّلْمِ

Aşhāb-ı kirām tāmümü'l-esliħa olup gül ağacı selemden mümtāz olduğı gibi anlar da hüsn-i sīmā ve evşāf ile küffārdan mümtāz idiler. (Selem) Gül ağacına beñzer bir ağacdır.

132. تَهْدِي إِلَيْكَ رِيَاحُ النَّصْرِ نَشْرُهُمْ فَتَحَسَبُ الرَّهْرَ فِي الْأَكْمَامِ كُلِّ كَوْبِي

Aşhāb-ı kirāmın neşr itdikleri nuşret koķuları hediye olarak saña vāşıl oluyor. Her ne vaķit eşvāb-ı kıullarında çiçekler görseñ şüc'an-ı aşhābın zirihler içindeki hālleridir zan idersin.⁵⁶

Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: O şüc'an-ı gūzāt tağlar (**gibi**)dir. Anlarla müşādeme iden düşmenlere şor ki her bir ma'rekede o şüc'an-ı gūzātı naşıl gördiler?

⁵⁵ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Gūzāt-ı aşhāb siyāh yazı yazıcılar idi ki kalemli olan karğılar yaralardan noktasız bir maħal bırakmamak üzere düşmenleriniñ şafahāt-ı ecsāmına siyāh yazı (**yazıcılar idi**) yazarlar idi.

⁵⁶ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Aşhāb-ı kirāmın (**Aşhāb-ı kirām cemğazāda mużaffer idiler. Anlarıñ**) neşr itdikleri nuşret koķuları (**ya'nī mużaf-**

133. مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شِدَّةِ الْحُزْمِ كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْحَيْلِ نَبْتُ رُبَا

Aşhâb-ı kirâm atlar arkaalarında gūyâ yüksek maḥallerde bitmiş otlar gibi şâbit oldular. Şu şebâtları bindikleri atlarıñ kolanlarıñıñ şiddetlerinden degil idi. Kendüleriniñ şiddet-i rusûḥ ve metânetlerinden idi.

134. طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَا مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقًا فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبُهْمِ وَالْبُهْمِ

Düşmenleriñ kalbleri, aşhâb-ı kirâmıñ gösterdikleri şiddetden ḥavf^{en} ṭarma ṭağın olarak uçdılar. Ve şüc'ân-ı aşhâb ile koyun yavrılarını fark ve temyîz idemediler.⁵⁷ Ya'nî gözleri ol kadar ürkmüş idi ki koyun kızularını bile gördükleri vaḳit şüc'ân-ı aşhâba kıyâs ile ḳorḳuyorlar idi.

135. وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ إِنْ تَلَقَّه الْأَسَدُ فِي آجَامِهَا تَجِم

Bir kimse ki anıñ nuşreti Ḥazret-i (Muḥammed) Rasûlullâh 'aleyhi'-ş-şalâtü ve's-selâm Efendimiz'üñ sebebiyle ola aña arslanlar bile mişelerde mülâkî olsa ürküp mükedder olurlar.⁵⁸ [16b]

136. وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيِّ غَيْرِ مُنْتَصِرٍ بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوِّ غَيْرِ مُنْقَصِمٍ

Ol Ḥazret'üñ hiçbir dostını görmezsin ki anıñla mazhar-ı nuşret olmamış ola. Ve hiçbir düşmenini görmezsin ki meksür olmamış ola.

137. أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي حِزْرِ مِلَّتِهِ كَاللَّيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَسْبَالِ فِي أَجْمِ

feriyyet ve ğalebeleriniñ haberleri) hediye olarak saña vâşıl oluyor. Her ne vaḳit eşvâb-ı kullarında çiçekler görseñ şüc'ân-ı aşhâbıñ zirihler içindeki ḥâlleridir zan idersin.

⁵⁷ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Düşmenleriñ kalbleri, aşhâb-ı kirâmıñ gösterdikleri şiddetden ḥavf^{en} ṭarma ṭağın olarak uçdılar. Ve (bu ḥavfdan nâşî 'akılları za'îl olduğundan) şüc'ân-ı aşhâb ile koyun yavrılarını fark ve temyîz idemediler.

⁵⁸ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Bir kimse ki anıñ nuşreti ḥazret-i Muḥammed Rasûlullâh 'aleyhi'-ş-şalâtü ve's-selâm efendimiziñ (ki nuşreti bir kimseye irişe) sebebiyle ola aña arslanlar bile mişelerde mülâkî olsa ürküp mükedder olurlar (idi).

Ümmetini bir dürlü milletiniñ hısn-ı himâyesine kondurdu. Güyâ arslan yavrılarıyla berâber yatağına nüzül itdi.⁵⁹

138. كَمْ جَدَلْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ مِنْ جَدَلٍ فِيهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهَانَ مِنْ خَصْمٍ

Çok kerre kelāmullāh, mücâdelede cidāl idenleri yere urdu. Ve çok kerre keşirü'l-hışām olan şahşa delîl-i kâti' ile galebe eyledi.

139. كَمَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجَزَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ

(Ol Hâzret'in şân-ı 'ālîsine 'ayn-ı başîretle bakdığıñ hâlde) beyne'l-enām cehliñ keşret üzere bulunduğı bir zamânda ta'allüm görmemiş iken cāmî' oldığı 'ulüm ve hadâset-i sinni (küçük yaşta) zamânında yetim iken mekârim-i ahlâk ile mü'eddeb olması saña mu'cize-i kâfiyedir.

140. خَدَمْتُهُ بِمَدِيحِ اسْتَقْبَلِ بِهِ ذُنُوبَ عُمَرِ مَضَى فِي الشَّعْرِ وَالْخِدْمِ

Ol Hâzret'in bu kaşîde ile medhine hîdmetimden hâşıl-ı murâdım, erbâb-ı dünyânıñ hîdmetlerinde, müddet-i hayâtımda şîr ile iştiğâlimden tolayı sebkat iden günâhlarımuñ 'afvını anıñla Cenâb-ı Hâk'dan taleb ve niyâzdır.⁶⁰

141. إِذْ قَلْدَانِي مَا تُحْشَى عَوَاقِبُهُ كَأَنِّي بِهِمَا هَدَيْتِي مِنَ النَّعْمِ

Zîrâ 'âkıbetleri vahîm ve muhavvef olan bir şey'i boğazıma tağdılar. Güyâ ben o şîr ve hîdmet ile zebh için helâke hâzırlanan hayvân gibi oldum.

142. أَطَعْتُ عَمِّي الصَّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا حَصَلْتُ إِلَّا عَلَى الْأَثَامِ وَالنَّدَمِ

⁵⁹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ümmetini bir dürlü milletiniñ hısn-ı himâyesine kondurdu. (Ve muhâfaza buyurdu kim) Güyâ arslan yavrılarıyla berâber yatağına nüzül (idüp de o yavrıları muhâfaza ve himâye) itdi.

⁶⁰ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ol hâzretin bu kaşîde ile medhine hîdmetimden hâşıl-ı murâdım (agrâz-ı şahşiyeye binâ^{en}), erbâb-ı dünyânıñ hîdmetlerinde (bir taqımıñ nâsıñ medh ü zemlerini bi'l-iltizâm), müddet-i hayâtımda şîr ile iştiğâlimden tolayı sebkat iden günâhlarımuñ 'afvını anıñla Cenâb-ı Hâk'dan taleb ve niyâzdır.

O gibi şi'r ve hıdmet hâletlerinde gençlik zamânının azgınlığına itâ'at eyledim de günâhlardan ve nedâmetden başka bir şey' taḥşîl itmedim.

143. فَيَا حَسَارَةَ نَفْسٍ فِي تِجَارَتِهَا لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسْمِ

Ey ticâretinde zarar iden nefsi muhterem ki dîni dünyâ ile iştirâ itmediñ ve öyle pazarlıkda bulunmadıñ!
[17^a]

144. وَمَنْ يَبِعُ آجِلاً مِنْهُ بِعَاجِلِهِ يَبِينُ لَهُ الْعَبْنُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمٍ

Bir kimse ki âhıretini dünyâsı ile şatar, anıñ şatışında ve malı soñra almak üzere peşin açka virişinde ğabn-ı fâhiş ile zararı zâhir olur.

145. إِنْ آتٍ دُنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُتَّقِصٍ مِنْ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمٍ

Ben günâh işledimse de ol Hâzret'den 'ahdimi nakş ve benimle ol Hâzret arasındaki vesâ'ili kaḫ' idici olmadım.⁶¹ Ya'nî günâhkâr isem de dînimde sâbit olduğımдан, şefâ'at ve mağfiretten kaḫ'-ı ümmîd itmem.

146. فَإِنَّ لِي ذِمَّةً مِنْهُ بِتَسْمِيَّتِي مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ

Benim için ol Hâzret'le 'ahd ve mişâk vardır. Zîrâ ismim Muhammed'dir. (İsm, muhâlefet-i müsemmâ ile tağyîr itmez.) Ve ol Hâzret ise 'ahd ve mişâka kâffe-i maḫlûkâtdan ziyâde vefâ idicidir.

147. إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي أَحَدًا بِيَدِي فَضْلاً وَإِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

Eger ol Hâzret, hâlet-i mevt ve âhıretimde (baña mu'ayyen olup da) luḫf^{en} ve ihsân^{en} (şefâ'at ve nuşretle) dest-gîrim olmaz ise: "Bu vâkt seniñ muhâḫaraya düşeceğîñ vâktidir, helâka hâzîr ol!" diyü baña söyle.

148. حَاشَاءُ أَنْ يُحْرِمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ أَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمٍ

Hâşâ ki şefâ'at ve ihsânını recâ iden sâ'ili, elḫâf ve ḫayrâtından maḫrûm ide. Ve şeref-i civârına dâḫil olanı, ihtirâmdan maḫrûm olarak döndüre.

⁶¹ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: (Ey nefsi, taḫassür itme ve nevmîd olma!) Ben günâh işledim de ol hâzretten 'ahdimi nakş ve benimle ol hâzret arasındaki vesâ'ili kaḫ' idici olmadım.

149. وَمُنْدُ الزَّمْتِ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ وَجَدْتُهُ لِخَلَاصِي خَيْرٍ مُلْتَرَمٍ

Efkârımı medâ'ihinde ilzâm eylediğim zamândan berü ol Hâzret'i, hâlâşım için iltizâm idicilerinî hayırlısı buldum.

150. وَلَنْ يَفُوتَ الْعَنَى مِنْهُ يَدَا تَرَبْتٌ إِنَّ الْحَيَا يُنْبِتُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكْمِ

İhtiyâc ve iftikâra mübtelâ olanın eli, ol Hâzret'den kesb-i ğınâ itmek-den hâlî olmaz. Muhaqqakadır ki yağmur tağ başlarında çiçekler bitürür.

151. وَلَمْ أَرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفْتُ يَدَا زُهَيْرٍ بِمَا أَتْنَى عَلَى هَرَمٍ

Ben o çiçeklerle bağçelerden düşürilen dünyâ çiçeklerini murâd itmedim. Hâzret-i Züheyriñ elleri, [17^b] Herem bin Sinân'ın şenâsı hakkında iktîfâf itdiği çiçekleri murâd eyledim. Ya'nî Hâzret-i Züheyr'in, ecved-i 'Arab olan Herem'in şehâveti hakkında irâd eylediği medâ'ihdir ki Herem, muhtâcını 'atâyâ ve ihsânât ile ihtiyâcdan kırtarır idi.

152. يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ سَوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ

Ey maḥlûkâtın ekremi! 'Umümü şâmil olan yevm-i kıyâmetin hülûlünde senden başka ilticâ idecek kimsem yoktur.⁶²

153. وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ جَاهُكَ بِي إِذَا الْكَرِيمِ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

Yâ Rasûlallâh! Ol gün ki Cenâb-ı Haḡ ism-i müntakim ile tecellî buyura, ol günde ben günehkâra şefâ'atiniñle -hâşâ ki- seniñ meretebe-i hümayûnuñ vüs'atine hâlel gele.

154. فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَصَرَّتْهَا وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمَ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ

Zirâ seniñ cüd u ihsânın, dünyâ ve âhireti şâmil ve 'ulümuñ, levḡ ü kâlemiñ 'ilmini muḥîttir.

155. يَا نَفْسُ لَا تَقْطِي مِنْ رَأْيِهِ عَظْمَتْ إِنَّ الْكِبَائِرَ فِي الْعُقْرَانِ كَاللَّمَمِ

⁶² Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Ey maḥlûkâtın erkemi (olan Nebiyy-i 'âlî-şân)! 'Umümü şâmil olan yevm-i kıyâmetin hülûlünde senden başka ilticâ idecek kimsem yoktur.

Ey nefis, günāhıñ her ne kadar büyük olsa, andan tolayı, mağfiretinden ümmidiñi kesme! Zīrā gāffārū'z-zünüb olan Cenāb-ı Hāḫḫ'ıñ mağfireti yanında günāh-ı kebā'ir, günāh-ı şağā'ir gibidir.

156. لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي حِينَ يَقْسِمُهَا تَأْتِي عَلَى حَسْبِ الْعُضْيَانِ فِي الْقِسْمِ

Me'müldür ki Rabb'imiñ rahmeti taḫsīm olunduğı vaḫit, günehkāra zünübüñ miḫdārına göre naşib ḫāşıl ola.

157. يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْحَرِمٍ

Yā Rabbī, benim niyāzımı ḫuzūr-ı ulūhiyyetiñde merdūd eyleme! Ve ḫisābımı ḡayr-i münḫaṭi' eyle! Ya'nī ni'metiñ üzerime mütevālī ve ḫisābımı kolay it.

158. وَالطُّفَّ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

Dünyā ve āḫirette iş bu kuluña luṭf buyur! Zīrā şiddetlere mülākī olduğı vaḫt şabrı perīşān olur.

159. وَأَذَنْ لِسُحْبِ صَلَاةٍ مِنْكَ دَائِمَةً عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍ وَمُنْسَجِمِ

Seniñ bār-gāh-ı Ulūhiyyetiñden Nebiyy-i Ekrem üzerine, şalāt bulutlarının -bilā-inkıṭā'- şalavāt yağmurlarını yağdırıcı olmasına izn vir!⁶³ [18^a]

160. وَالْأَلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ أَهْلُ التَّقَى وَالنَّقَا وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ

⁶³ Aşağıda parantez içinde ve koyu yazıyla verilen ifadelerin üzeri yazma eserde çizili olduğundan bu ifadeler asıl metne alınmamış, dipnotlarda gösterilmiştir. Üzeri çizilen ifadelerle tercüme şu şekildedir: Seniñ bār-gāh-ı Ulūhiyyetiñden Nebiyy-i ekrem üzerine, şalāt bulutlarının -bilā-inkıṭā'- şalavāt(-ı dā'im) yağmurlarını yağdırıcı olmasına izn ver!

⁶⁴ Bu beyit *Kaşîde-i Bürde*'yle ilgili tahkik (edisyon kritik) çalışmasının yapıldığı aşağıdaki kaynakta yer almamakta; ama kitabın başında verilen "bazı sâlih kimseler tarafından eklenen beyitler" bölümünde bulunmaktadır. Buna göre ilgili eserde beyit, *Kaşîde-i Bürde*'nin asıl metnine dâhil olmayıp kaside, toplam 160 beyittir. Bu durum makalemizin "Beyit Sayısı" bölümünde, diğer kaynaklar da verilerek incelenmiştir. Detaylı bilgi için bk.: Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fî Şerhi'l-Bürde*, Dârü'l-fakih, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424], s.106.

Ve âl-i aşhâb ve ba'dehü tâbi'in üzerine de selâm ve rahmet yağmur-larını mebzûl kıl ki anlar ehl-i takvâ ve me'âşîden fâhir ve hilm ü kerem şâhibleri idiler.

161. مَا رَنَحْتُ عَذَابَاتِ الْبَّانِ رِيحٌ صَبًا وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ بِالْتَّعَمِ

Mādâm ki şabâ rûzgârı ağacıñ dallarını tahrîk ide ve develeri sevķ idenler güzel nağmeler ile anları sevindire. Ya'nî; Yâ Rab, şabâ rûzgârı ağaçları tahrîk ve develeri sevķ idenleriñ nağmeleri anları sevindirdikce sen, Nebiyy-i Zî-şân'ın olan Hâzret-i Muḥammed ve âl ü aşhâbına ve anlara tâbî' olanlara şalât ve selâm eyle!

Temme.

Kaşîde-i Bürde'niñ teberrük^{en} nazm ile de tercemesi murâd olunmuş ise de⁶⁵ nikât ve elfâz-ı cezîlesiniñ harfiyy^{en} ve nazm^{en} tercemesinde iktidâr-ı 'âcizânemiñ kâfî olmaması cihetiyle maķâsıdı ifâte itmeyecek derecede mefâhîm-i şerîfesiniñ aḥzına diķķatle terceme idildi. Hülâşa-i maķşad Hâbîb-i Hâzret-i 'Allâm 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm Efendimiz'in na't-ı risâlet-penâhîlerine ḥıdmet vesîlesiyle şefâ'at-i 'uzmâlarını niyâz olduğından her bir ḥaḫasıyla berâber Hâzret-i Seyyidü'l-Mürselîn 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm ilâ yevmi'd-dîn Efendimiz'in ḫabûl-i 'âlîlerine mazḫar olması, rûḫâniyyet-i celîle-i şefâ'at-penâhîlerinden mutaẓarrı'dır.

Terceme-i Manzûme⁶⁶

mef'ûlü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Geldi 'aceb ḫayâle mi cîrân-ı Zî-Selem
Çeşmiñ döker sirişk-i ḫûn-âlûde dem-be-dem
2. Şimşek mi çakdı semt-i İdam'dan zâlâmda
Geldi meşâm-ı câna yaḫud nûkhet-i Harem

⁶⁵ Burada yer alan "deķâyık-ı mübâreke ve" ifadesinin üzeri çizili olduğundan metne alınmamıştır.

⁶⁶ Nazmen yaptığı bu tercümede müellif; bazı kelimelerin, mısraların, beyitlerin üzerini çizerek sayfa kenarlarına ya da çizdiği kısmın üzerine manzum tercümede tercih ettiği son şekli yazmıştır. Bazen müellif, sayfa kenarlarındaki ya da çizdiği kısmın üzerindeki tercihlerinde de değişikliğe gitmiştir. Bu tip durumlarda makale, müellifin tercih ettiği son şekil yazılmıştır.

3. Men' eyledikçe dīdeleriñ girye gösterir
Şahv istedikçe qalbiñe yüz gösterir elem
4. Kitmān-ı 'ışkı 'aşık ider mi hayāl hīç
Qalbi yanup da gözleri dökdükçe eŝk-i ğam

[18^b]

5. 'ışk olmasaydı ıağı dırahtı harābeyi
Gördükçe olmaz idi gözüñ giryelerle nem
6. Bilmem naşıl maḥabbeti itmezsin i'tirāf
'Açka ŝehādet eyler iken dem' ile ŝeḡam
7. Rūyuñda derd-i aŝfer ü levn-i baḡam gibi
Çekdi keder dumū' u ŝaḡamdan iki raḡam
8. Yariñ beni uyatdı hayāli ne çāre kim
Lezzāta i'tirāz-ı maḥabbet virür elem
9. İnŝāfiñ olsa ey beni 'ışk içre levn iden
Ma'zūr-ı 'ıŝka levn ile itmez idiñ sitem
10. Sen de bilürsin ehl-i si'āyet de ḡālimi
Sırrım nihān u derd-i derūnum olur mı kem
11. Ḥālīŝ naŝīḡat eylediñ ammā ne fā'ide
Erbāb-ı levme 'aşık olan gösterir ŝamem
12. Töḡmetden eb'ad olmuş iken nuŝḡ içinde şeyb
Ṭutdum naŝīḡ-i ŝeybi de levmimde müttehem
13. Cehlinden oldı şöyle eŝiri ğavāyetiñ
İtmez iḡāfe nefsimi ne şeyb ü ne herem
14. Zāda teŝādūf itmedi fi'l-i cemīleden
Mihmān-ı şeyb olmadı yanımda muḡteŝem
15. Bilmiş olaydım eyler idim ketm sırrımı
'Acz oldıġın müsāfiri ṭutmaḡda muḡterem
16. Yok mı ğavāyetinden alan zabṭ-ı göñlümi
Zabıṭ naşıl olursa semend-i ŝedīdi kem
17. Meyl itme kesr-i ŝehvet-i nefse zūnüb ile
Qıvvat bulur tana'um ile ŝehvet-i nehem

18. Nefsiñ o tıflıdır ki bıraksañ sever südi
Südden kesince terk ider ol da rızā'ı hem
19. Nefsiñ hevāsı vālī olunca ider seni
Yā maḥv u yā ḥılāf-ı diyānetle müttehem
20. Nefsiñ 'amelce çayıra düşmiş behīmedir
Tatlı bulursa çayırı men'inde kıl himem
21. Mühlik lezāiz ekşerī insāna hoş gelür
Bilmez var ol ta'ām-ı lezīziñ içinde sem
22. Hāşıl olunca cū' u şiba'dan desise kork
Gelmez fesād-ı mi'deden açlıkda key şakam
23. Çeşmiñ leb-ā-leb oldı meḥārimle yaş döküp
Olsun yanaḥda mültezimiñ ḥımye-i nedem
24. Şeyḫān u nefse uyma şakın itseler de pend
Bil her ikisini de rezāletle müttehem
25. Mekrin bilürsin anlara dā'im muḥālif ol
Sen anları ne ḥaşm kıyās it ne de ḥakem
26. Müstağfirem Ḥudā'dan 'amelsiz kelām için
İtdüm 'aķīme nisbet-i nesl eyleyüp sitem

[19^a]

27. Ben müstaķīm degil iken ol müstaķīm didim
Ḥayr emrin eyledim saña ben ḥayrı işlemem
28. Farzı edādan özge şalāt ü şıyāmdan
'Additmedim nevāfili dünyāda mültezem
29. Koydum o Zāt sünnetini kim olur idi
İḫyā-yı leylden ḫadem-i pāki pür-verem
30. Em'āyı şedd ü bögrine aḫcārı vaz' idüp
Taḫfīf-i cū' iderdi o sulḫān-ı muḫteşem
31. İ'rāz kıldı itmedi bir gūne iltifāt
Altun olup da taḫḫlar olurken aña ḫadem
32. Zūhdin ziyāde eyledi ḫāl-i zārüreti
Zīrā ki iḫtiyācı izāle ider 'aşam

33. Meyl itdirür mi dehre zarüret o zâtı kim
Halk-ı cihâna bādī ide Hâlık'ı-ümem
34. Kevneyn ü ins ü cinn ü ferîkayn Seyyid'ı
Zât-ı Muhammedî ki odur şâhibü'l-'alem
35. Bir kimse emr ü nehyde ol Zât-ı akdese
Olmaz maķis dirse gerek lâ gerek ne'am
36. Mercüdur ol Hâbîb-i Kerîm'in şefâ'ati
Her hevl kim belâsı olur mûcib-i saķam
37. Halkı Hudâ'ya eyledi da'vet ki dâmene
Her kim ũtarsa olmaz aña rû-nümâ elem
38. 'İlm ü keremde zâtına yokdur karîb olan
Fâ'ikdir enbiyâya hâbîb-i kerem-şiyem
39. Peyğamberânın andan ümîdi kıyâsca
Yemden mişâl-i ğurfe maķardan mişâl-i nem
40. Nisbetle 'ilm ü hikmetine mürselindir
İrâb u nokta zâtına maķşûşdur hikem
41. Ekmel yaratdı şüret ü ma'nâca eyledi
Maķbüb-ı ber-güzîde anı Hâlık'ın-nesem
42. Eyler mi hüsn-i cevher-i 'âlîsi inķisâm
Ķâbil olur mı şirketi ol ma'den-i kerem
43. Terk it anı ki yazdı Naşârâ Mesîh için
Medh-i Muhammedî'de ne istersen it raķam
44. Zâtınca vaşf u nisbete mevzû'dur şeref
Ķadrince baķş ü nisbete maşrûfdur 'ızam
45. Fazl-ı Rasûl-i Hâlık'a var mı hudüd kim
Hâķķı ile şenâsını itsün ifâde fem
46. Ķadriyle mu'cizâtının olsa tenâsübi
İsmi ile du'ada dirilür idi rimem
47. Bir müşkil işle eylemedi imtiķân hîç
Ne şek bize ne reyb ü ne hayret virür elem

48. H̄ayretde koydı herkesi feh̄m-i h̄aḳīḳati
Nezd̄ik ü dūr-ı 'acze d̄üşerse n'ola h̄akem
- [19^b]
49. Mihre şeb̄ihdir görinişde ba'īdden
Göz ḳurbdan baḳınca bulur h̄ireden elem
50. Mümk̄in midir h̄aḳīḳat-i 'ulyāsın aḳlasun
Düşde anı görüp de tesellī iden ümem
51. Ḳudret bu rütbe bilmege itmişdir inḫiṣār
Hem Eşrefü'l-Beşerdir o H̄ayrū'l-Beriyye hem
52. Ruslū'l-kirāma vāşıl olan mu'cizāt heb
Oldı sūtū'-ı nūr-ı Muḫammed'le muntazam
53. Zīrā o şemsiñ encümidir cümle enbiyā
Nūriyla oldı her birisi dāfi'ü'z-zulem
54. Virmiş aña beşāşet ü ḫüsn-i ḫuşāli zīb
Fazl u kemāl luṭf u keremdir aña 'alem
55. Gūyā şerefde bedr ü terefde şukūfedir
Himmetde dehr ü luṭf ü keremde mişāl-i yem
56. Meşhūd olur zamān-ı telāḳīde heybeti
Yanında ḳā'im olmasa da 'asker ü ḫadem
57. Ma'dendir ibtisām u maḳāli o kāndan
Gūyā zuhūra geldi le'ālī-i pür-ḳiyem
58. Zī-baḫtdır kim itse anı būs u intişāk
Ol h̄āk kim olundı mezār-ı Nebī'ye ḍamm
59. Geldi zuhūra mevlidi aşl-ı kerimden
Hem ṭīb-i mübtedādır o hem ṭīb-i muḫtetem
60. Fars aḳladı o günde serencām-ı ḫālını
İnzār idince cümlesini bu's ile niḳam
61. Kısra'nıñ oldı münhedim eyvānı ol gice
Şemli gibi egerçi görünmişdi bī-saḳam
62. Söndürdi nār-ı Fars'ı o şeb şiddet-i esef
Döndürdi nehri eski yolından o şeb nedem

63. Batdı zemîne ol gice Save buheyrası
Vâridleri ğazabla dönüp oldu pür-elem
64. Āteş mişâl-i âb u şu âteş-mişâl olup
Ehl-i Mecûs'a eyledi ĩrâş derd ü ğam
65. İzhâr kıldı şıdkını nazm-ı celîl-i Hâk
Çok şayha itdi parladı envârı dem-be-dem
66. Nûrı görür mi müjdeyi eyler mi istimâc
Ol göz ki kör ola o kulağ ki ola aşamm
67. Kâhinler eylemişdi haber kavme oldığın
Dîn-i saķimlerinde beķā ğayr-ı mürtesem
68. Görmüşler idi ufķa şihâbıñ suķûtını
Düşmiş idi naşıl ki zemîne bütün şanem
69. Kaçdı zemîne râh-ı semâdan ebâlise
Yekdiglerinden izleri olmuşdı müzdeham
70. Gûyâ firâr ider idi ebţâl-i Ebrehe
Yâhud haşâdan ürkmüş idi cünd-i müttehem
71. Tesbîh ile elinden atılmışdı ol haşâ
Yûnus naşıl ki nebz ile olmuşdı muhtetem
- [20^a]
72. Sâcid olup evâmirine imtişâl ile
Sâķ üzre meşy iderdi ağaçlar bilâ-ķadem
73. Yol ortasında saţra mümâşil bulup nizâm
Gûyâ iderdi dallar ile hûsn-i haţ raķam
74. Beñzerdi ol seħâba ki itmişdi sâyebân
Şemsiñ harâretinde o şâhen-şeh-i ümem
75. Var inşikâķ-ı ķalbine mâhuñ ki nisbeti
Hâniş olur mıyam buña eyler isem ķasem
76. Kör oldu görmedi ikisini de ehl-i küfr
Ğâra duğul eyleyicek ğayr ile kerem
77. Ol Hâzret ile Hâzret-i Şiddîķ olup emîn
Küffâr bâb-ı ğarı görüp tutmadı ehem

78. Olsaydı anlar olmaz idi şandılar ki gâr
Âşâr-ı 'ankebût u hamâmeyle mürtesem
79. İgnâ idince anı Hudâ'nıñ himâyesi
Hışn u durû'ı eylemez elbette mültezem
80. Gördükçe zulm-i dehri aña itdim ilticâ
Her ilticâda aldım o dergâhdan ni'am
81. Dünyâ vü âhıretce ne kim eyledim niyâz
İhsân buyurdı cümlesin ol Câmî'ü'n-Ni'am
82. Gerçi gözi uyurdu uyumazdı kalbi hîç
Rü'yâda vahyi red ile olma sezâ-yı zem
83. Bî'set-bidâyetinde idi işbu vahy-i Hâk
Münker midir o hâlde aḥvâl-i muḥtelim
84. Vahyi degildi kesb ile ol Zât-ı Ekrem'in
Olmaz Rasûl gaybî ifâdeyle müttehem
85. Çok ehl-i zenbiñ açdı kuyûd-ı zünübını
Lems-i yediyle gitdi nice ḥastadan seḫam
86. Buldı ḥayâtı ḥayr du'âsıyla sâl-i kaḫḫ
Ġurre mişâli oldı 'aşırlar da mübtesim
87. Bir ebr o sâli eyledi ihyâ ki oldı heb
Her göl yeme mu'âdil ü her vâdî bir 'Arim
88. Nâşih beni ço vaşfi ile mu'cizâtıdır
Ol Ḥazret'in bedîhî *ke-nârin 'alâ 'alem*
89. İncü dizilse ḥüsni egerçi mezîd olur
Gelmez naḫîşa ḳadrine olmazsa muntazam
90. Yitmez aña teḫâvül-i âmâli mâdiḫiñ
'Âlîdir ol kerîme taḫaşşuş iden şiyem
91. Hâk'dan nüzül eyledi Ḳur'an o Ḥazret'e
Vaşfi daḫı ḳadîmiñ olur şâbitü'l-ḳadem
92. Vaḫte muḳârin olmaz iken andadır bütün
Baḫş-i ma'âd ü 'Âd ü daḫı ḳışşa-i İrem

93. Heb mu'cizāta itdi tefevvuḡ devām ile
Āyāt-ı enbiyā ise buldı bütün 'adem
94. Hāḡḡ'ın kelāmı münhedim olmaz ile'l-ebed
Şübhe ḡomaz muḡālefet itmez ḡaleb ḡakem

[20^b]

95. Döndi mu'ārızını ḡazabla nizā'dan
A'dān'ın eñ ḡav̄isi aña 'arz idüp selem
96. Reddeyledikçe mu'terizānı belāḡati
Maḡrūd olurdı dā'ireden şanki müttehem
97. Ma'nāsı izdiyādda emvāc-ı baḡrdır
Cevher an'ın yanında n'ola olsa bī-ḡiyem
98. Ta'dādı ḡābil olmadı ašlā 'acāyibi
Gelmez ḡırā'at idene ikşārdan se'em
99. Her kim ḡırā'at itse münevver olur ḡözi
ḡār̄ileri içündür an'ın ḡüsn-i muḡtetem
100. Her kim ḡırā'at itse kemāl-i ḡulūş ile
Nār-ı Cehennem olmaz aña müriş-i elem
101. Beñzer o ḡavz-ı Kevşer'e rüyın beyāz ider
Ol kim ḡünehle oldı siyeh-rüy-ı ke'l-ḡumem
102. ḡur'an şırāḡdır ya terāzūdur 'adlde
Bir başḡa şey'le şanma olur ma'delet etemm
103. İnkārı heb tecāhüle maḡmūldür ḡasūd
Yoksa bilür ḡaḡīḡat-i aḡvāli lā-cerem
104. 'İlletlenürse münkir olur nūr-ı şemsi 'ayn
Ma'lūl olursa münkir olur ḡa'm-ı māyı fem
105. Ey ehl-i iḡtiyāc ü temennāya mültecā
Ey ehl-i ḡaşda mükrim ü ey melce'-i ümem
106. Erbāb-ı i'tibāra eyā luḡf-ı kibriyā
Ve'y ḡālibān-ı ni'met-i 'uzmāya muḡtenem
107. Bir şeb ḡarīm-i Ka'be'den itdiñ ḡamer gibi
Şaḡn-ı ḡarīm-i Mescid-i Aḡşā'yı muḡterem

108. İtdiñ maķām-ı ķurba teraķķī o rütbe kim
Sırr-ı celīli olmadı bir ferde münfehîm
109. Taķdīm ķıldı zātıñı mecmū'-ı enbiyā
Taķdīm ider ne gūne ki maķdūmını ĥadem
110. Seb'-i tıbāķı geķdiñ o mevķib içinde kim
Zāt-ı kerīmiñ olmuş idi şāķibü'l-'alem
111. İclāl ile irişdiñ o ʔālī maķāma kim
Her rütbe oldu Zāt-ı kerīmiñde muĥtetem
112. 'Ulvıyyetiñ o rütbede kim Ĥaķ nidā idüp
Mümtāz ķıldı zātıñı ke'l-müfredi'l-ʔalem
113. Vuşlat müyesser oldu saña bir maķāmda
Kim ol maķāma ĥāşdır esrār-ı müktehem
114. İĥrāz-ı faĥrca saña ma'dūmdur şerīk
'Azm itdigiñ maķāmda nā-būd müzdaĥim
115. Ğayra naşīb olmadı zātıñdaki rüteb
İdrāki ķābil olmadı ĥaķķıñdaki ni'am
116. Ey müslimīn müjdeler olsun bizim içün
Rükn-i 'ināyet olmadı bir gūne münhedim
[21^a]
117. Dā'īmize buyurdı Ĥudā Ekremü'r-Rusül
Olsa 'aceb mi ümmeti de ekremü'l-ümem
118. Ķorķutdı düşmenānı şadā-yı nübüvveti
Ürkdi naşıl ki şavt-ı esed kūs idüp ğanem
119. Her ĥarbde olundu o rütbe şebāt kim
A'dā taķıldı rumĥa ke-laĥmīn 'alā veğam
120. 'Uķbānıñ iĥtilāsına heb ğıbta itdiler
Tutdı firāra rüyını her cünd-i müttehem
121. Memnūnlar idi geldiği dem eşĥür-i ĥurum
Ğayb itdiler 'adād-ı şeb ü ruzı dem-be-dem

122. Dīn dayf idi luḥūm-ı ‘adūya ḥarīş olup
İnmişdi mülk-i düşmene çün şāh-ı zī-ḥaşem
123. Deryā mişāli ṭalğalar izhār idüp rimāh
Fürsānı sevḳ iderdi o sulṭān-ı muḥteşem
124. Ğāzīler emr-i Ḥaḳḳ’a icābetle ḥarb idüp
Ehl-i ḍalāli eyledi ḳahr ile ke’l-‘adem
125. Gūyā ki dīn ü millet-i İslām idi ğarīb
İtdi ğuzāt ile şıla-i raḥmi mültezem
126. Ḥayrū’l-enām ü şınf-ı ğuzāt ü ekābiriñ
Oldı zamānı millet-i İslām’a muğtenem
127. Taşdıḳ ider e’ādī-i dīn her cihādda
Beñzer idi cibāle o şüc‘ān-ı pür-himem
128. Eyle su’āl Bedr’e Uḥud’la Ḥuneyn’e kim
Gelmişdi düşmenāna vebādan beter elem
129. Düşmenleriñ rü’ūsına itdikçe ittişāl
Ğāzīleriñ ḳılıçlarını heb boyardı dem
130. Her noḳtasında cism-i ‘adūnuñ ḳalem gibi
Ḳarğıları ḥuṭūṭ-ı siyāh eyledi raḳam
131. Sīmāca imtiyāz ile şāki’s-silāh olup
Aşḫāb şanki gül idi a’dā idi baḳam
132. Ḥüs-n-i ḥaberce tuḥfe-i ḥoş-bū olur saña
İcrā-yı intişārda itdikleri himem
133. Ekmām içinde gördiĝiñ ezhārı ḳıl ḳıyās
Geymiş durū’ şanki o şüc‘ān-ı pür-kerem
134. Ḥazm-i ḳavīden idi degildi ḥırāmndan
At arḳasında olduĝı ke’n-nebti fi’l-‘alem
135. Şüc‘ān ḳıyās iderdi görince ḳuzuları
Ḥavf eylemişdi düşmeni ol ğüne muḳteḥim
136. Ḳorḳar mülākī olsa yataḳda esed aña
Nuşret virürse her kime ol meḫhari’l-ümem

137. Bir dostı yok ki olmaya mansûr u müftehîr
Bir haşmı yok ki olmaya meksûr u müttehem
138. Şân-ı celîli hükmi idi ki heb ümmeti
Almış idi himâyeye ke'l-leyşi fi'l-ecem
139. Ehl-i cidâli urdı yere nazm-ı Kibriyâ
Geldi delîl-i kıâtı' ile anlara nedem

[21^b]

140. Ümmî iken 'ulûmı yetîmken te'eddübi
Kâfî degil mi mu'cize ey t̄alibü'l-ḥikem
141. İtdim vesîle 'afv-ı zünûba bu nazmımı
Şi'rimle eylemiş idim ağıyârı medḥ ü zemm
142. Emr-i vahîmi gerdenime t̄akmış oldılar
Olmış idim helâka müheyyâ olan ğanem
143. Gençlik zamânı öyle 'abeş medḥ ü şî'rden
Kaldı yerimde cürm ü ḥaḥî'ât ile nedem
144. Ey nefis dîni almadiñ emvâl-i dehr ile
Oldı ticâretiñde ḥasâret saña se'im
145. 'Uḡbâsını bu dâr-ı fenâya şatanlara
Mağbûn-ı fâhiş olsa gerek bey' ile selem
146. Kıat'-ı vesîle itmem o Faḥrû'l-Enâm'dan
Mücrim isem de eylemişim 'ahdimi etemm
147. Hem-nâmıyam o kân-ı vefâ vü 'inâyetiñ
Bâkî bu 'abd-i ḥaḥî' vü mücrim için zımmem
148. Tutmazsa âḥiretde şefâ'atle destimi
Söyle bu 'abd-i mücrime yâ zellete'l-ḳadem
149. Fazlından itmez ehl-i temennî ümîdi kıat'
Olmaz derinde ehl-i recâ ğayr-ı muḥterem
150. Medḥinde fikrim ideli ilzâm o Ḥazret'iñ
Buldum o kân-ı merḥameti câmi'ül-kerem

151. Ezhār ıağ bařında mařardan zuhūr ider
Muhtāc olanlar andan olur mazhar-ı ni'am
152. Ezhārdan murādım odur ki Zūheyr anı
Hakq-ı Herem'de itmiş idi medh ile raqam
153. Hevl-i kıyāmet eyleyicek halkı iřtimāl
Yoq senden özge melce'im ey ekremü'l-ümem
154. İtdikde ism-i müntakim ile tecellī Hak
Cāh-ı vesī'-i řevketiñ olmağ muhāl-i kem
155. Cūduñ muhāt u mazharı dünyā vü āhiret
İlmiñ muhāt u mebhaşidir levh ile qalem
156. Cürmüñ ne rütbe olsa da bī-hadd ü bī-aded
Kesme ümīdiñ 'afvdan ey nefsi-pür-elem
157. Gufrān-ı Hak kebā'ir-i ehl-i diyāneti
Eylər şağireler gibi mevhum u ke'l-'adem
158. Me'müldür günāha göre hişşe başş ola
Hakkiñ olunca raşmet ü gufrānı münkaşim
159. Yā Rab řesābım eyleme yevmü's-su'āl qaş
İtme beni niyāzımı redd ile müttehem
160. Dünyā vü āhiretde beni luşfa mazhar it
şabırım ki hevl içinde olur maşv u münhezim
161. Tahrik eyledikçe řabā guşnu bağda
Sevq eyledikçe hādī cimāli idüp nağam
162. Me'zün buyur řehāb-ı řalāti ki yağdıra
Fařrū'l-Enām'a tařliye-i ekmel ü etemm
163. Ařhāb ü āle tarđiye hem tābi'ine de
Mebzül ola ki her biridir cāmī'ü'l-kerem

Kaynaklar

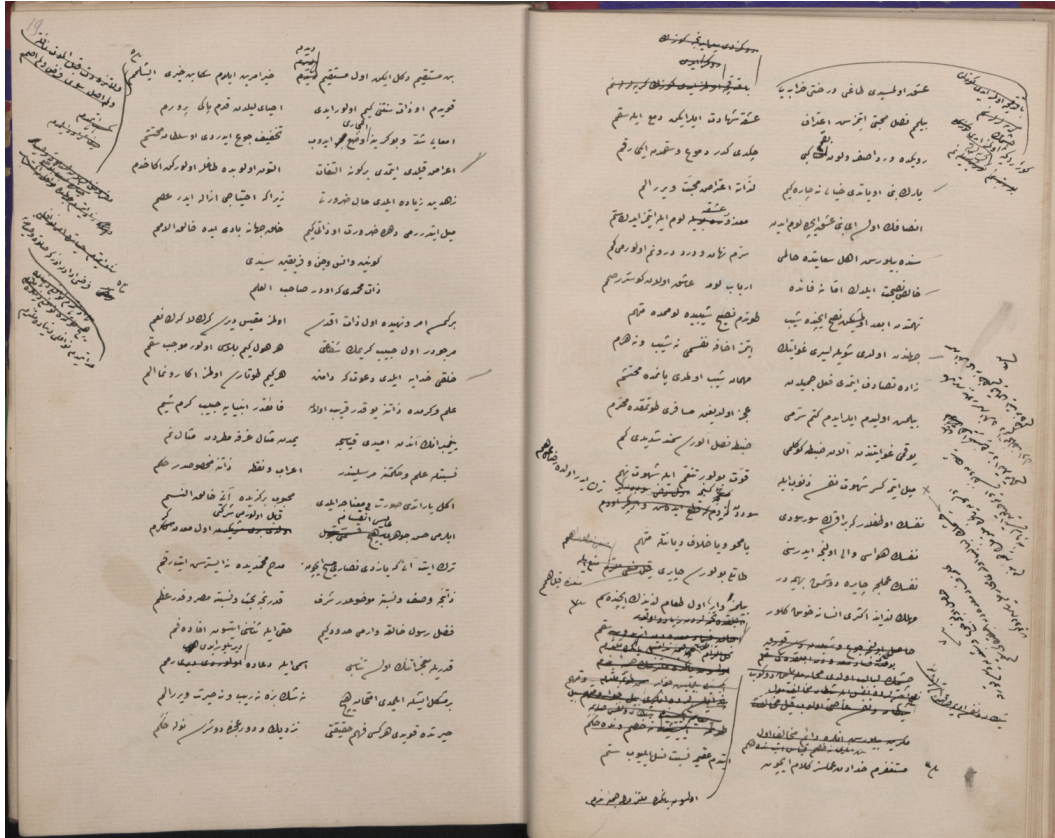
- ABİDİN PAŞA (1307/1889), *Terceme ve Şerh-i Kaşîde-i Bürde*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 204 s.
- AHİMEİR, Ahmed (2004), *İbn Merzûk et-Tilimsanî ve İzhâru Sıdkî'l- Mevedde fî Şerhi'l-Bürde Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, X+ 99+ 618 s.
- AHMED B. MUHAMMED B. HACER EL-HEYTEMÎ (2003), *el-Umde fî Şerhi'l-Bürde*, Birleşik Arap Emirlikleri: Dârü'l-fakîh, 719 s.
- AKTAN, Ali ve Abdülkadir Yuvalı, Metin Hülagü (1996), *Mehmed Süreyyâ: Sicill-i Osmanî Yahut Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, Cilt: I-II, İstanbul: Sebil Yayınları. Cilt I: XV+ 479 s.; Cilt II: VII+ 566 s.; Cilt III: VII+ 832 s.
- ALTUNTAŞ, Halil ve Muzaffer Şahin (2003.), *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, XXXIX+609 s.
- ATALAY, Mehmet (2005), "Ebu'l-Feth el-Bustî'nin Kasîde-i Nûniyyesi'nin Diyarbakırlı Saîd Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı*, S. XXVII, Erzurum, s. 145-154.
- AYDOĞAN, Saliha (2009), *Diyarbakırlı Sa'id Paşa Mîzânü'l-Edeb*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 309 s.
- BALTA, Nuran (2009), *Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mîzânü'l-Edeb'in Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 533 s.
- BEDEVA, Abdullah (2012), *Alâuddin Ali B. Muhammed el-Bitamî Musannifek'in Kaşîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, VI+57+302 s.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1333/1914), *Osmanlı Müellifleri*, Cilt: I-II, İstanbul : Matbaa-i Âmire, Cilt I: 406 s.; Cilt II: 510 s.; Cilt III: 326 s.
- BÜYÜKCOŞKUN, Kudret (1998), *Mantık Metinleri*, Cilt: I-II, İstanbul: İşaret Yayınları, Cilt I: 189 s.; Cilt II: 144 s.
- CUNBUR, Müjgan (1999), *İbnülemin Mahmud Kemal İnal: Son Asır Türk Şairleri Kemalü's-Şu'arâ*, Cilt: I-IV, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve

- Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Cilt I: X+678 s.; Cilt II: 546 s.; Cilt III: 490 s.; Cilt IV: 490 s.
- ÇİTÇİ, Selahattin (2015), *Faik Âli Ozansoy Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 360 s.
- DEMİRAYAK, Kenan (2001), "Kasîdetü'l-Bürde", *DİA*, Cilt: XXIV, İstanbul, s. 566-568.
- EBU'L-FÜTÛH ABDULLAH ABDÛLKADİR ET-TELİDÎ (2009), *Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî Hasenî Şazelî ibn Acîbe: Şerhü'l-Bürde Keşfü'l-kürbe bi-Tahrirci Ehadisi Şerhi'l-Bürde*, Tanca: Matbaatu Cerîde, 324 s.
- EBU'L-HÜSEYİN EBÛ'L-HASAN MİHYAR B. MERZEVEYH ED-DEYLEMÎ EL-BAĞDÂDÎ, *Dîvânu Mihyâr ed-Deylemî*, Cilt: I-IV, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Cilt I: 426 s., 1925/1344; Cilt II: 373 s., 1926/1345; Cilt III: 370 s., 1930/1349 Cilt IV: 207 s., 1931/1350.
- ERDOĞAN, Kenan (1999), "Klâsik Mi'râciyelerden Farklı Bir Mi'râciyye: Said Paşa ve Mi'râciyyesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S. 12, s. 163-185. [Bu Mi'râciye Kenan Erdoğan tarafından 2004 senesinde yayımlanan *Diyarbakırlı Said Paşa Divanı* adlı çalışmasında 50-59. sayfalar arasında da yer almaktadır.]
- _____ (2004), *Diyarbakırlı Said Paşa Divanı*, Manisa, 155 s.
- ERDOĞAN, Naim ve Hüseyin S. Erdoğan (1993), *Kâdî İyaz: Eş-Şifâ bi-T'arîfi Hukuki'l-Mustafa Şifâ-i Şerif Tercümesi*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 791 s.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1960), *Şeyh Abdurrahim Karahisarî Tercüme-i Kasîde-i Bürde*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 16 s.
- GÜR, Muhammet (1992), *Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazif*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 423 s.
- GÜRKAN, Nejdet (2011), *Mehmet Fevzî Efendi Fethu'l-Verde "Şerhu'l-Bürde" (İnceleme Tahkikli Metin)*, İstanbul: Arena Dijital, 165+350 s.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan (1995), *İbn-i Kemal Edebî Kişiliği ve Kasîde-i Bürde Tercümesi (Tenkitli Metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, IX+109 s.
- HAFIZ MEHMED ZİYAEDDİN TÜRKZADE (1311/1893), *Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevâkibi'l-Mudiyye*, İstanbul: Kasbar Matbaası, 373 s.

- HARMAN, Ömer Faruk (1977), *Abidin Paşa Kaşîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul: Gençlik Basımevi, 159+204 s.
- HASAN FEHMÎ MOLLAOĞLU ERZURUMLU (1330/1911), *Türkçe Kaşîde-i Bürde Şerhi: Mecma'ü'l-Fezâil*, İstanbul: Mekteb-i Sanayi-i Osmânî, 434 s.
- HİLMÎ, Ömer Faruk (2013), *Kelime Manalı Kasîde-i Bürde (Emin tezekkürî ciyrânın) Şerhi, Fazileti, Havas ve Esrârı*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 175 s.
- _____ (2013), *Ka'b b. Zühayr: Kasîde-i Bürde (Bânet Suâdü)*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 105 s.
- İPEKTEN, Haluk (1986), *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler, Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ders Notları, 183 s.
- İZGÖER, Ahmet Zeki (1999), *Diyarbakır Salnâmeleri 1286-1323 (1869-1905)*, Cilt: I-V, İstanbul: Acar Matbaası: Cilt I: 456 s.; Cilt II: 379 s.; Cilt III: 480 s.; Cilt IV: 375 s.; Cilt V: 426 s.
- KADIOĞLU, İdris (2009), "Diyarbakırlı Said Paşa Divanı Divandaki Sade Türkçe Şiirler ve Şairin Hikmetli Beyitlerine Ali Emiri Efendi'nin Yazdığı Nazireler" *T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi (Düsbed)*, S. I, s. 1-12.
- KARAHAN, Leyla ve Ülkü GÜRSOY (2004), *Tâhir Ken'ân: Kavâid-i Lisân-ı Türkî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, XVI+ 548 s.
- KARABACAK, Esra (2007), *Ahmet Cevdet Paşa: Tertib-i Cedid Kavâid-i Osmâniyye*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, II+ 162 s.
- KARAÇORLU, M. Sait (2013), *Abidin Paşa: Kaşîde-i Bürde Tercüme ve Şerh*, Kocaeli: Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, 252+168 s.
- KAZANCIGÜİL, Aykut (1991), Rıza Tahsin: *Tıp Fakültesi Tarihçesi: Mir'ât-ı Mektebi Tıbbiye*, İstanbul: Özel Yayınları, VII+182+188 s.
- KAYA, Mahmut (1992), "BÛSÎRÎ, Muhammed b. Saîd" , *DİA*, Cilt: VI, İstanbul, s. 468-470.
- _____ (2001), "Kasîdetü'l-Bürde", *DİA*, Cilt: XXIV, İstanbul, s. 568-569.
- _____ (2001), *Kaşîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul: TDV Yayınları, 175 s.
- KESKİNSOY, Haşim (2011), *Mekkî ve Nahîfî'nin Kaşîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahra-

- manmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 133 s.
- MEHMED MEKKÎ (1251/1835), *Teveşsül, Şerh-i Kaşîde-i Bürde*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 561 s.
- _____ (1300/1882), *Teveşsül, Şerh-i Kaşîde-i Bürde*, İstanbul: Esad Efendi Matbaası, 456 s.
- MEHMED B. HALİL (1327/1909), *Türkçe Kaşîde-i Bürde Şerhi*, İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 136 s.
- METİN, Abdülvahid (?), *Abdurrahman b. Hasan: Kaşîde-i Bürde'ye Reddiye*, İstanbul: Tevhid Yayınları, 122 s.
- MUHAMMED BUZEYNE (1994), *Kasîdetü'l-Bürde ve Mu'ârazatuhâ*, Tunus: Menşûrâtu Muhammed Buzeyne, 169 s.
- MUHAMMED SEYYİD KÎLÂNÎ (1973), *Bûsîrî: Dîvânü'l-Bûsîrî, Tahkîk*, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî, 292 s.
- MUHAMMED FELAK (2011), *İbn Merzûk el-Hafîd Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Acîsî Tilimsânî: İzhâru Sıdkî'l-Mevedde fî Şerhi'l-Bürde*, Cilt: I-II, Cezâir: Mevfum li'n-Neşr, Cilt I, 351 s.; Cilt II, 321 s.
- MUHAMMED YAHYA HULV (2005), *el-Bürde: Şerhan ve İ'râben ve Belâgaten li-Tullabî'l-Me'ahid ve'l-Câmi'ât: Dîmaşk: Dârü'l-Beyrut*, 239 s.
- ÖZTÜRK, Mürsel ve Derya Örs (2000), *Muhammed Hüseyin b. Halef Tebrizi, Mütercim Âsım Efendi (tercüme eden): Burhân-ı Katı*, Ankara: TDK Yayınları, 1197 s.
- OSMAN TEVFİK (1300/1882), *Şerh-i Kaşîde-i Bürde Tercümesi Mücmeli*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 182 s.
- ÖMER ABDULLAH KÂMİL (2004), *Ebû Abdullah Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed İbn Âşûr: el-Belsemü'l-Merih min Şifâi'l-Kalbi'l-Cerih*, Beyrut: Beysan li'n-Neşr, 173 s.
- ÖMER B. AHMED EL-HARPÛTÎ (1298/1880), *Asîdetü'l-Şehde Şerhi Kasîdetü'l-Bürde*, İstanbul: Matba'a-i Âmire, 228 s.
- ÖZDEMİR, Abdurrahman (2015), "Aruz İlmi", *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler* (editör: İsmail Güler), İstanbul: İSAM Yayınları, 358 s.
- ÖZKAN, Nevzat (2000), *Ahmet Cevdet Paşa: Kavâid-i Osmâniyye*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 316 s.

- _____ (2000), *Ahmet Cevdet Paşa: Medhal-i Kavâ'id*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, VI+146 s.
- PAKALIN, Osman Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: I-III, İstanbul: MEB Basımevi, Cilt I: III+870; Cilt II: III+784; Cilt III: III+670.
- SAK ALBAYRAK, Vesile (2013), "Said Paşa'nın Kaşîde-i Bürde Tahmîsi", *Turkish Studies*, V. 8/9, Summer 2013, Ankara, s. 523-559.
- SARAÇ, M.A. Yekta (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınları, 298 s.
- _____ (2013), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 299 s.
- SEZER, İsmail Hakkı (1980), *İmam Busirî ve Bürde'si (Öğretim Üyeliği Tezi)*, Konya: Yüksek İslam Enstitüsü, V+278 s.
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık (1997), *Kaşîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 151 s.
- TÜCCAR, Zülfikar (2004), "Meydânî Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt: XXIX, İstanbul, s. 501-502.
- UĞUR, Mücteba (1990), "Kaşîde-i Bürde'ye Reddiye Kitapçığına Kısacık Reddiye", *Dinî Araştırmalar*, Cilt: II, S. 4, Mayıs-Ağustos, s. 5-20.
- ÜNAL, Muhammet Osman (2005), *Kaşîde-i Bürde (Bânet Su'âd) ile İlgili Yapılan Çalışmalar (Tespit ve Tanıtım)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, V+122.
- YAVUZ, Eren (2015), *Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa: Tabsiratü'l-İnsân (İnsana Tutulan Ayna)*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 214 s.
- YILMAZ, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 196 s.

Örnek Sayfa: Manzum tercümedeki 18^b-19^a.